

BOLALARNING IJTIMOY MOSLASHUVI

Z.J.BOZOROVA

**Книга должн быть
возвращена не позже
указанного здесь срока**

**Количество предыдущих
выдач _____**

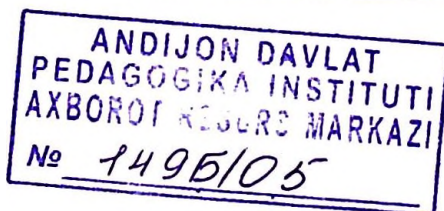
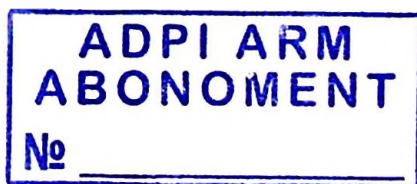
--	--

Z. J. Bozorova

Bolalarning ijtimoiy moslashuvi

(60110200 – Maktabgacha ta'lim yo'nalishlari uchun)

O'QUV QO'LLANMA

Andijon – 2024

UDK 316.62:373.2(075.8)

B79

Z. J. Bozorova

BOLALARNING IJTIMOY MOSLASHUVI

O'quv qo'llanma: Andijon "Omadbek print number one" MChJ nashriyoti – 2024 yil / 86 b.

Mazkur o'quv qo'llanma **60110200** – Maktabgacha ta'lim yo'nalishlari uchun "Bolalarning ijtimoiy moslashuvi" fanining mazmunini o'z ichiga oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni gumanitar bilishning sohasi sifatida ijtimoiy-pedagogika, uning ob'ekti, tadqiqot predmeti va asosiy kategoriyalari haqida nazariy bilimlar berish, maqsad va vazifalari, fanning puxta o'zlashtirilishi uchun zamonaviy ta'lim turlari, pedagogik texnologiyalar, jahon ta'limining eng ilg'or yutuqlaridan izchil foydalanishi nazariy va amaliy asoslari ochib berilgan.

Oliy ta'lim talabalarining kelgusida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi sifatida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bo'lajak tarbiyachilarda bolani ijlimoiylashtirishning asosiy omillari va qonuniyatlari haqida yaxlit tasavvurlarni shakllantirish, pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish tahlil qilingan.

Ushbu o'quv qo'llanma **60110200**– Maktabgacha ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishining "Bolalarning ijtimoiy moslashuvi" fanidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etiladi.

Tuzuvchi: ADPI "Maktabgacha ta'lim nazariyasi"
kafedrasida o'qituvchisi Z. J. Bozorova

Taqrizchilar: "University of economics and pedagogy" NOTM
pedagogika kafedrasida o'qituvchisi p.f.b.f.d.
(PhD) Z.F. Azizova
Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika fanlari bo'yicha
Falsafa doktori, v.b.dotsent D. Abdullajonava

ISBN: 978-9910-08-014-2

3092

© J. Bozorova
© Omadbek print number one

MUNDARIJA

№		Betlik
1	1-MAVZU: Ijtimoiy pedagogika fan sifatida.	4-16
2	2-MAVZU: Ijtimoiylashuv tushunchasi jarayoni, vositalari	16-24
3	3-MAVZU: Ijtimoiylashtirishning omillari va mexanizmlari	24-28
4	4-MAVZU: Ijtimoiy pedagogika rivojlanishining madaniy- tarixiy asoslari.	29-44
5	5-MAVZU : Tarbiya – ijtimoiy hodisa	44-50
6	6-MAVZU: Bolalik – insonning ijtimoiy hayot me`yorlarini egallay boshlash davri.	50-54
7	7-MAVZU: Pedagogika va ijtimoiy pedagogika kategoriyalari.	55-58
8	8-MAVZU: Ijtimoiy tarbiyada mahallaning o`rni. . Ijtimoiy muxit bolani tarbiyalashning omili sifatida	58-74
9	9-MAVZU: Ijtimoiy pedagogik faoliyatda bolalarning moslashuv ko`nikmalarini shakllantirish. Pedagogning oila bilan olib boradigan ijtimoiy faoliyati	75-83
10	10-MAVZU: Pedagogning bolalarning ijtimoiylashuvidagi roli. Tarbiyachi shaxsida ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish metodlari. Maktabgacha ta`lim tashkiloti tarbiyachilarining bolalar bilan ijtimoiy faoliyatdagi o`rni.	84-92

1-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKA FAN SIFATIDA.

Reja:

1. Ijtimoiy pedagogika ta'rifi, tuzilishi va vazifalari.
2. Ijtimoiy pedagogika tushunchasi.
3. Ijtimoiy pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
4. Ijtimoiy pedagogikaning sohalari va vazifalari.

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy, pedagogika, ijtimoiylashuv, ob'ekt, predmet, falsafa, etika, sotsiologiya, etnografiya, etnopsixologiya, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiylashuv kategoriya, ijtimoiy ta'lim, ijtimoiy pedagogik faoliyat, metod.

"Ijtimoiylashuv" atamasi lotincha tarjima "ommiy" so'zidan kelib chiqqan. Ya'ni u keladi sotsializatsiya insonni dunyodagi va jamiyatdagi hayot sharoitlariga moslashgan holda ko'proq "ijtimoiy" qiladiganligi haqida. Bunday odam jamiyatda amal qilinadigan me'yorlar va qadriyatlarni biladi va ular bilan ichki ravishda rozi bo'ladi. Bolalar qisman maktabgacha ta'lim muassasalarida, qisman maktabda va keyinchalik universitetlarda ijtimoiy bo'lishni o'rganadilar. Bolalar bog'chasida bolaning ijtimoiylashuvining xususiyatlari Maktabgacha tarbiya muassasalari - bolalarni o'qitish uchun davlat yoki xususiy shaxslar tomonidan yaratilgan ta'lim muassasalari uchun variantlardan biri maktabgacha yoshdagi ijtimoiylik. Bolalar bog'chasi ana shunday muassasalardan biridir. Bolalar bog'chasi jamoasi faoliyati bu erga kiradigan bolalarni, shuningdek ularning ota-onalarini (ham pedagogik, ham psixologik) tayyorlashga qaratilgan. Asosiy maqsad - bolaning shaxsiyatini rivojlantirish, uni tartibga solish psixologik holat, aloqa bilan bog'liq muanmolarni bartaraf etishda yordam berish va jamiyatda yashashga loyiq insonni tarbiyalash. Bolalarning ijtimoiylashuvi jarayonida ta'lim tashkilotlari noaniq rol o'ynaydi. Darhaqiqat, bir tomondan, ularning devorlari ostida bolalarning sotsializatsiyasi boshqariladi. Boshqa tomondan, shuni ta'kidlash mumkinki, har qanday jamoalar singari ular ham o'z a'zolariga kuchli ta'sir ko'rsatadi va ba'zida bu jarayonda ajratilgan umumiy qadriyatlar va me'yorlardan farq qiladi ijtimoiy ta'lim.

Maktabgacha yoshdagi bolaga nisbatan bolalar bog'chasining asosiy vazifalari: Bolalar bog'chasida kichkina odam buning uchun maxsus yaratilgan qulay, ijobiy sharoitlarda o'sishi va rivojlanishi imkoniyatiga ega bo'ladi va bu shunday muassasalarning asosiy xususiyati. Maktabgacha tarbiyachining bolalar bog'chasida bo'lishini tashkil etish Shaxsni tarbiyalash uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar bolalar bog'chasida bolalarga ijtimoiy tarbiya berish usullarini amalda qo'llaydigan avtonom va shu bilan birga umumlashtirilgan ijmolarini shakllantirish orqali yaratiladi.

Bolalar bog'chasidagi bolalar o'zlarini kundalik hayotda ota-onasiz qila oladigan mustaqil odamlar sifatida anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Guruhda u qo'llab-quvvatlanadi, yoritiladi, o'qitiladi, shoshilinch zarurat tug'ilganda, ular shaxsiy yordam ko'rsatadilar, masalaning to'g'ri echimini topishga yordam berishadi. Bola ochilishi, o'z qadr-qimmatini oshirishi va o'zini o'zi rivojlantirishning yangi darajasiga ko'tarilishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni yaratish qo'shimcha plusidir. Bolalar bog'chasi o'qituvchilari barcha bolalarni va har kimni alohida kuzatishi, ularga yordam berib, ularga yo'l-yo'riq ko'rsatishi, tashabbuskor bo'lish, shaxsiy fikrlarini bildirish va natijalarga erishish istagini kuchaytirishi kerak.

Bolalar bog'chasi bolaga ijobiy ta'sir ko'rsatishi uchun kattalar jamoasining bolaga ta'sirini hisobga olgan holda shunday bo'lishi muhimdir. yosh xususiyatlari Yigitlar. Bolalar bog'chasi o'qituvchisi bola uchun u ishonadigan hamma narsaning timsoli, u nimaga intilsa. Vaqt o'tishi bilan, chaqaloq o'sib ulg'ayganida, tarbiyachining o'mini jamiyat, o'qituvchilar, tengdoshlarning munosabati va fikrlari egallaydi.

Kichkina odamning ijtimoiylashuvining asosiy shakli bu jamoaviy faoliyatdir. Bolalar bog'chasida maktabgacha yoshdagi bolalar aynan shunday faoliyat jarayonida rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Boshqa bolalar bilan birgalikda ular o'qiydi, o'ynaydi, ishlaydi, ko'ngilxushlik qiladi. Ayni paytda chaqaloqlarga katta ta'sir jamoa a'zolarining qoidalari va an'alarini ta'minlash. Ularning bolalarga ta'siri darajasi va bolalar bog'chasiga moslashishi o'qituvchilarning o'zini qanchalik to'g'ri tutishiga bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, shuni ta'kidlash mumkinki, ushbu sharoitda sotsializatsiya inson tomonidan ma'lum bir muhitda rivojlanishiga imkon beradigan qadriyatlar, bilimlar va rollarning o'rnatilgan tizimini tan olish va o'zlashtirish jarayonidan boshqa narsa emas. Bolalarda sotsializatsiya faqat muloqot orqali mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun sotsializatsiya jarayoni nihoyatda muhim, chunki uning yordamida bolalar ijtimoiy munosabatlarga asoslangan

dunyoda yashashlari, o'qishlari va ishlashlari mumkin bo'ladi. Zamonaviy bolalar bog'chasi guruhining xususiyatlari Shartlardan masalaning amaliy tomoniga o'tadigan bo'lsak, biz bolalar bog'chasi guruhi aslida odatdagi shaklda nima ekanligini va haqiqatan ham bunday muassasalarda ijtimoiy moslashuv va bola rivojlanish shartlari. Shunday qilib, bolalar bog'chasida klassik guruh - 15 dan 20 gacha bir xil yoshdagi odamlar va bolalarni boshqaradigan bir nechta tarbiyachilar. Shubhasiz, sotsializatsiya uchun birinchi talab amalga oshiriladi: bola jamiyatni oladi. Ushbu jamiyatdagi hayotning dinamikasiga kelsak, aksariyat hollarda, afsuski, bu bolalarning ijtimoiy moslashuviga qiziqqan bolalar psixologlari ko'rgan narsadan yiroq.

Zamonaviy bolalar bog'chalarida bolalar tushunadigan asosiy maqsad o'qituvchining g'azabini qo'zg'atmaslik va o'z tengdoshlari o'rtasida qandaydir tarzda o'z huquqlarini himoya qilish uchun itoatkor bo'lishdir. Shunday qilib, yuqorida ta'riflanganidek, so'zning to'liq ma'nosida ijtimoiylashish o'miga, bolalar yangi sharoitlarda omon qolishni o'rganishga majbur bo'lmoqdalar. Tanlamoq bolalar bog'chasi bolaning ijtimoiylashuvi uchun siz ishonchli odamlarning ko'plab sharhlari, o'qituvchilar va o'qituvchilar ishlarining shaxsiy kuzatuvlari asosida ehtiyot bo'lishingiz kerak. Agar ushbu muassasada quyidagilar aniq ma'lum bo'lsa, go'dak bolalar bog'chasida haqiqatan ham barcha ijtimoiylashuv yo'lidan borishiga amin bo'lish mumkin. Bolalar bularning barchasini bilib olishlari uchun tarbiyachilar nafaqat ko'rsatishi, aytishi va ishontirishi, balki ular uchun muloyim va xotirjamlik bilan muloqot qilib, shaxsiy namuna bo'lishlari kerak. Bundan tashqari, agar bolalar kerak bo'lsa, o'qituvchilar vaziyatga o'z vaqtida javob berishlari va chiqish yo'lini topishda yordam berishlari uchun bolalar hushyor nazoratda bo'lishlari kerak. Faqatgina ana shunday sharoitda biz bolaning to'g'ri ijtimoiy moslashuvi va uni shaxsning ijtimoiy dunyosida hayotga tayyor bo'lgan, uyg'un, uyg'un holda rivojlantirish haqida gapirishimiz mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvi omillari Gap ikki xil - tashqi va ichki omillar haqida ketmoqda. Tashqi omillar - bolalarni sotsializatsiya shaklini belgilaydigan omillar maktabgacha yosh va ularni keyingi rivojlanish vektorlari. Bu, birinchi navbatda, ota-onalar va yaqin qarindoshlar, hovlida yoki qiziqishlar guruhida, bolalar bog'chasida kollektiv har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari , uning dunyoga

bo'lgan munosabatini shakllantirishga ta'sir qiladi va odamlar bilan munosabatlarga reaksiyalar turini belgilaydi. Zamonaviy pedagogikada maktabgacha yoshdagi bolalarning sotsializatsiyasi muammosi juda keskin. Uning muvaffaqiyatli hal etilishi jamiyatda to'la-to'kis faoliyat ko'rsatayotgan shaxslar rivojlanishining kaliti bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy jihatdan qanchalik moslashganidan, kelajakda uning roli ijtimoiy muhit. Maktabgacha yoshdagi bolalarning sotsializatsiyasi: nuances Maktabgacha yoshdagi bolani sotsializatsiya qilish usullari birinchi navbatda uning yoshi va etakchi faoliyati bilan bog'liq. Bunga qarab, maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiy rivojlanishi quyidagilarga bog'liq: Shuni tushunish kerakki, har qanday yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolaning etakchi faoliyati bu o'yim, shuning uchun sotsializatsiya asosan o'yin orqali sodir bo'ladi. Shuning uchun bolalarni oddiy o'yin shaklida rivojlantirishni ta'minlaydigan usullarga alohida e'tibor qaratish lozim. Gender ijtimoiylashuvi nima? Jins - bu ijtimoiy jins. Bu shuni anglatadiki, agar gender sotsializatsiyasi haqida gap ketganda, ta'rif bolani o'ziga mos keladigan xatti-harakatlar qoidalari va me'yorlarini o'zlashtirish bilan o'z jinsiga mansub bo'lishiga moslashish jarayoni. Bolalar bog'chasi, bolaning ijtimoiy moslashuvi uchun eng munosib muassasalardan biri sifatida (tarbiyachilarning xulq-atvor me'yorlariga rioya qilingan holda) deyarli har bir bolaning hayotida ertami-kechmi paydo bo'ladi. Ba'zi ota-onalar bunga optimal yosh bolalar bog'chasi qoidalari bilan tanishish uchun - 3 yil, boshqalarning fikriga ko'ra, qanchalik erta bo'lsa, shuncha yaxshi bo'ladi. boshqalari esa bolalar bog'chasida maktabdan bir yil oldin bolaning stresssiz ijtimoiy jihatdan to'liq moslashishi uchun etarli bo'ladi deb o'ylashadi. Bundan tashqari, uni boshlash eng qulay deb hisoblanadi erta, uch yoshga to'lgunga qadar, bolalar bog'chasi eshiklarini bolaning oldida oching, u erda bolalar bog'chasi o'qituvchisi uni kutib turadi. Bir tomondan, bunday yumshoq yoshdagi bolalar har doim ham hiyla-nayrangni anglamaydilar va bog'ga borishdan xursand bo'lishadi, boshqa tomondan, bolani bog'da juda erta ro'yxatdan o'tkazish uning uy va oila bilan aloqasini buzishiga olib kelishi mumkin. . Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolani bolalar bog'chasida ro'yxatdan o'tkazish uchun optimal yosh 3-4 yoshni tashkil qiladi. Bunday holda, ijtimoiy moslashuv imkon qadar muammosiz va deyarli stresssiz davom etadi. Moslashuv jarayoniga nima ta'sir qiladi? Ijtimoiy moslashuv ko'p jihatdan bolaning yoshiga bog'liq. Umuman olganda, maydalash guruhga qanchalik tez kirsam, u shunchalik tezroq yangi turmush sharoitlarini qabul qilishi va ularga ko'nikishi mumkin. Bundan tashqari, bu jarayonga to'g'ridan-to'g'ri oiladagi chaqaloqning oldingi tarbiyasi ta'sir qiladi. Har bir bola har xil ijtimoiy moslashishga ega. Birinchi navbatda asab tizimining individual tipologik xususiyatlarini aks ettiruvchi grafikalar. Agar ba'zi bolalar isterikaga, ota-onalarini olib kelishni talab qilsalar, ovqat eyishni va uxlashni rad qilsalar, birinchi kunlarda tarbiyachiga va bolalarga munosabat bildirmasalar, keyin ota-onalar yo'qligini unutib, jamoat hayotida zavq bilan qatnashsalar, unda boshqalar, aksincha, avvaliga ular tinch turishadi, lekin bog'ga kirgandan bir necha kun o'tgach, ular eslay boshlaydilar. Moslashish davri asosan chaqaloqning asab tizimining keskin o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyati bilan bog'liq bo'ladi. Bolalar bog'chasiga kirishdan oldin kattalar va bolalar bilan muloqot qilishdan mahrum

bo'lmagan, yangi hayot tajribalarini olish imkoniyatiga ega bo'lgan va atrof-muhitni vaqti-vaqti bilan o'zgartirgan (tashrif buyurgan, dengizga va qishloqqa borgan) bolalar bolalar bog'chasida ijtimoiy moslashuvni osonroq o'tkazadilar. Bog'chaga moslashish bolalar bog'chasida uchta shakl bo'lishi mumkin: oson; o'rta; og'ir. Yengil shakli maktabgacha yoshdagi bolaning bog'chadagi yangi yashash sharoitlariga, stress va isteriyasiz tezda qaramligi bilan tavsiflanadi. Bola bog'chaga zavq bilan boradi, ota-onasi kelganidan quvonadi. Bu shuningdek, ishtahani biroz pasayishi bilan tavsiflanadi, bu bola bolalar bog'chasiga kirgandan bir hafta o'tgach qaytadi. Bir necha hafta ichida uyqu yaxshilanadi. Bunday hollarda maktabgacha yoshdagi bolalardagi immunitet deyarli zarar ko'rmaydi, tanasi bir necha hafta ichida yangi sharoitlarga moslashadi. O'rtacha moslashuv shakli chaqaloqning ishtahasi va uxlashi bilan bog'liq bo'lgan og'ishlar paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Bola kam harakat qiladi, tushkunlikni his qiladi, najasni qiynaydi, yuzida qorong'u doiralar paydo bo'ladi, immunitet pasayadi, o'tkir nafas yo'llari infeksiyalari og'irlashadi. Shtatning me'yorlashishni bog'chada ikkinchi oyning oxiriga qadar kuzatiladi. Og'ir shakli juda keng tarqalgan emas. Bu hissiy stress fonida bolaning tez-tez kasalliklari bilan tavsiflanadi. Maktabgacha yoshdagi bola ovqat eyishni rad etadi, yaxshi uxlamaydi, harakatsiz bo'ladi. Bunday hollarda, bola bolalar bog'chasiga kirgandan keyin olti oy o'tgach, vaziyatni me'yorlashish haqida gapirish mumkin. Agar olti oydan keyin ham yaxshilanish bo'lmasa, ular odatda hech bo'lmaganda shu davrda bolaning bog'chaga moslasha olmasligini tan olishadi va ota-onalarni kelgusi yilda yana hamma narsani sinab ko'rishga taklif qilishadi. Bolangizni bolalar bog'chasiga tayyorlash ijtimoiy moslashuv imkon qadar muammosiz va bola va ota-onalar uchun cheksiz stresssiz o'tishi uchun maktabgacha yoshdagi bolani hayotning yangi bosqichiga oldindan tayyorlashga vaqt ajratish tavsiya etiladi. Siz nima qilishingiz kerak? Boshlash uchun bog'chaga yaqin rejimga o'ting: Bolalar bog'chasiga tayyorgarlik ko'rishda bolaning menyusiga alohida e'tibor berilishi kerak. Ratsionga sabzavotli salatlar, kastrulkalar, baliq suflolari, shuningdek kakao, sutli bo'tqa, jele qo'shishga harakat qiling. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolada mustaqillik qobiliyatiga e'tibor qaratish lozim. Bolalar bog'chasida tarbiyachilarning yordamiga shunchalik qaram bo'lmaslik uchun bola o'zini o'zi boshqarish bo'yicha asosiy ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak - bu uning qadr-qimmatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bola mustaqil ravishda hojatxonadan foydalanishi, qo'llarini yuvishi, kiyinishi, echinishi, ovqatlanishi va albatta o'ynashi kerak. Bola guruhda qanchalik mustaqil va o'ziga ishongan bo'lsa, uning jamoadagi ijtimoiy moslashuvi shunchalik oson va tezroq bo'ladi. Agar chaqaloq bog'chaga kirish paytiga yaqinlashsa oldin zararli odatlar, masalan, qo'g'irchoq yoki ovqat bilan o'ynash, uni asta-sekin ulardan ajratib olishga harakat qiling. Agar bu o'z vaqtida natija bermagan bo'lsa, tarbiyachilar bilan suhbatlashing, ogohlantiringki, bola odatlanib qolgan narsasini tayyorgarliksiz qilishni to'xtatish taqiqlariga salbiy munosabatda bo'lishi mumkin. Bolalar bog'chasi bilan ijobiy uyushmalar yaratning, bu haqda, tarbiyachilar haqida, quvonch va qiziqish bilan bolalar haqida suhbatlashing, chaqalog'ingiz bilan bolalar bog'chasi haqida

ijobiy multfilmarni tomosha qiling, bolaning bog'cha uning ikkinchi uyi ekanligiga, u har doim xush kelibsiz, degan ishonchini mustahkamlaydigan o'yinlar o'ynang.

Birinchi kuni chaqalog'ingizni bolalar bog'chasiga yaxshi kayfiyatda, nonushtadan so'ng, o'yin qismiga yoki piyoda sayrga olib boring. Keyingi bir necha kun ichida bolangizni haydashi shu vaqtda davom eting, uni 2-3 soatdan ortiq qoldirmang. 3-4 kundani keyin siz asta-sekin bolaning bog'chada o'tkazadigan vaqtini ko'paytirish mumkin, uning jamoadagi jirimoiy moslashuvi qanday ketayotganini kuzatish. Ota-onalar go'dakka nisbatan ko'proq tashvishlanmasliklari, ko'zlarida yosh bilan go'dak bilan xayrlashib, azob chekayotgan yuz bilan unga qarab qarashlari juda muhimdir. Ota-onalarning bunday xatti-harakatlari bolaning boshida shubha tug'diradi, chunki u onam yoki dadam juda xavovitrga tushganligi sababli, u uzog vaqt bu erda qolib ketadi va bunga javoban ketishni kechiktirish uchun barcha imkoniyatlarini ishga soladi. Chaqalog'ni bog'chada qoldirayotganda o'ziga ishonch bildiring, tabassum qiling, yaxshi kayfiyatni saqlang, hamma tashqi ko'rinishlari bilan hamma narsa yaxshi bo'lishini va siz tez orada qaytib kelishingizni ko'rsatib turibdi. Agar chaqalog onasi bilan ajrashishi qiyin bo'lsa, unda otasi yoki buvisi va bobosi uni bog'chaga olib borishi mumkin. Vidolashishing oddiy marosimlari sizning kichikintoyingiz o'lasinani kamroq afsus bilan qo'yib yuborishiga yordam beradi. Shuningdek, u o'zi bilan birga guruhga olib kelishi mumkin bo'lgan sevimli o'yinchoqlari bog'chada bo'lishining dastlabki kunlarini yumshatishga yordam beradi. Jirimoiy moslashuv o'z yo'nalishini olishi uchun, bolalar bog'chasi va uyda, hatto dam olish va tatil kunlari jadvaliga rioya qilish kerak. Bolalar bog'chasidan keyingi kunning oxirida, bola va tarbiyachilar bilan kunning ganday o'rganilgan, bola nimani yaxshi qilgan va nimani

yaqshiqilmaganligi, nimani yoqtirgani va nimani xafa qilgani haqida suhbatlashish kerak. Esingizda bo'lsin, bolalar bog'chasida chaqaloqning ijtimoiy moslashuvi ikki oydan bir yilgacha davom etishi mumkin, bu har bir necha haftada chaqaloq kasal bo'lib qoladi. Bunga tayyor bo'ling va kelajak uchun to'g'ri rejalarni tuzing.. Xavf omillari haqida bir necha so'z Hamma ota-onalar ham uning tayyor bo'lmaganligi sababli bolaning bog'chaga borishini ma'lum vaqtga qoldirish uchun signal bo'lishi mumkin bo'lgan xavf omillari haqida bilishmaydi. Bunga quyidagilar kiradi: Prenatal muammolar (og'ir toksikoz, og'ir kasallik, kuchli dori-darmonlarni majburiy qabul qilish, homiladorlik paytida spirtli ichimliklarga qaramlik); Murakkab umumiy jarayon (qiyin tug'ish, tug'ilish travmasi, Rh faktor); Tug'ruqdan keyingi davrdagi muammolar (muddatidan oldin yoki tug'ruqdan keyingi davrda ortiqcha yoki kam vazn bilan, hayotning birinchi oylaridagi kasalliklar, sun'iy oziqlantirish, onaning ovqatlanish paytida chekishi, oilaning og'ir moliyaviy ahvoli). Bu omillarning barchasi chaqaloqning moslashishini murakkablashtirishi mumkin, uchinchi guruh omillaridan farqli o'laroq dastlabki ikki guruh omillari sozlanishi mumkin emas. Va xulosa qilib, deyarli hech qanday echimsiz muammolar yo'qligini ta'kidlaymiz. Bolalarni bolalar bog'chasida moslashishi bilan bog'liq qiyinchiliklar yuzaga kelganda, bolalar psixologidan yordam so'rash mantiqan to'g'ri keladi.

Insonni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalarini muttasil izlaganlar. Bu esa pedagogika fanining maydonga kelishiga sabab bo'lgan. Chunki insonning ma'rifatlil va ma'naviy komillikka erishishi pedagogika fanining yetakchiligida amalga oshiriladi.

Pedagogika yunoncha so'z bo'lib, «bola yetaklovchi» ma'nosini bildiradi. Insonning ma'rifiy va ma'naviy barkamollikka munosabatini o'zgartirib borishi natijasida pedagogika fani xalq orasida o'z mavqeyiga ega bo'ldi. Shu tariqa insonni tarbiyalovchi fan sifatida pedagogika dunyoviy fanlar tizimi qatoridan alohida o'rin egalladi. Uning bosh masalasi tarbiyadir. Abdulla Avloniy tarbiyachiga alohida e'tibor berib: «Tarbiya yo hayot, yo mamot, yo najot, yo haloqat, yo saodat, yo faloqat masalasidir», degan edi.

Bola tug'ilgan kundan boshlab, uni maktabga borgunigacha bo'lgan davrda har tomonlama yetuk barkamol qilib tarbiyalash qonuniyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim pedagogikasining mavzusidir. U maktabgacha ta'lim muassasalari va oilaning tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishi birligini, maktabgacha ta'lim muassasasi va maktab ishidagi aloqadorlikni, bolalarni maktabda o'qishga tayyorlashni ta'minlab, maktabgacha tarbiya sharoitida tarbiya va ta'lim berish ishlarining vazifalarini, tamoyillarini, mazmunini, metodlarini, shakllarini va uni tashkil etishni ishlab chiqdi. Bu fanning predmeti quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasi rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablariga suyangan holda faoliyat yuritish ;
- maktabgacha ta'lim pedagogikasining ta'lim-tarbiya mazmunini takomillashtirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan metod va usullarni axborot texnologiyalari asosida tashkil qilish;
- bolalarni jismoniy, aqliy, ruhiy sog'ligini ta'minlashda o'qituvchi-tarbiyachi mahorati. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi nazariyasi va amaliyotining maktabgacha yoshdagi bolalarga har tomonlama tarbiya berishda bolaning imkoniyatlari va uni ilk yoshdan boshlab tarbiyalashning roli, maktabgacha tarbiyani hayot, zamon bilan bog'lab olib borishning zarurligi bola shaxsining shakllanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi ahamiyatga egaligiga asoslanadi. Maktabgacha pedagogikaning vazifalari:
 - maktabgacha ta'lim sohasidagi pedagogik muammolarni hal qilish;
 - maktabgacha yoshdagi bolalarda ta'lim olish ehtiyojini, o'qishga qiziqish, kitob o'qish, maktabga borish hissiyatini shakllantirish;
 - bolalar tarbiyasida mustaqil va erkin fikrlashga o'rgatuvchi ilg'or metodlarni qo'llash;
 - bolalarga yuksak odob, ma'naviy-axloqiy tushunchalarni mentalitetimiz asosida o'rgatish.¹

Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatidagi tutgan o'rni, mohiyati haqida fikr yuritishdan ilgari «Ijtimoiy pedagogika» atamasiga e'tiborni qaratish zarur. Zero unda mustaqil "Ijtimoiy", "Pedagogika" yo'nalishdan iborat bo'lgan mustaqil fan mujassamlashgandir. Bir necha fanlarning bunday birlashuvi tasodifiy xol bo'lmasdan balki, u ixtisoslashuv jarayonlari bilan bog'liqdir. Darhaqiqat fan olamida keyingi yillarda ixtisoslashuv jarayoni bir muncha rivojlandi. Buni birgina pedagogika fani misolida ham ko'rishimiz mumkin. Jumladan, «Maktabgacha pedagogika», «Maktab pedagogikasi», «Maxsus pedagogika», «Kasb-xunar pedagogikasi», «Oila pedagogikasi», kabilar. Fanlarni bu taxlitdagi o'zaro birlashuvining asosida ma'lum bir maqsadga qaratilganlik yotadi. Bu xolni «Ijtimoiy pedagogika» dan ham aniq ko'rish mumkin. Darhaqiqat ijtimoiy pedagogika ham pedagogika kabi ta'lim tarbiya jarayoni va xodisalarini o'rganadi Ammo shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, u ularni muayyan o'ziga xos yo'nalishda o'rganadi. Chunki, mazkur fanning o'ziga xos bo'lgan tomoni "Ijtimoiy" iborasida mujassamlashtirilganligidir. "Ijtimoiy" (lotincha – socialis – umumiy) tushunchasining asosini shaxslar, shaxslararo munosabatlarining turli shakllari bilan bog'liq jarayonlar tashkil etadi. Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, agarda pedagogika o'sib kelayotgan yosh avlodlarning ta'lim-tarbiyasi haqidagi fan bo'lsa, ijtimoiy pedagogika ta'lim-tarbiya jarayonlarida bolaning jamiyatdagi hayotga qo'shilishiga bog'liq qonuniyat va xodisalarni o'rganadi. Bu o'rinda shuni ham aytib o'tish joizki, bolaning jamiyatga "kirish" jarayoni, uning muayyan ijtimoiy tajribani qo'lga kiritishi (bilim, qadriyat, yurish-turish qoidalari) bilan bog'liqdir. Buni ijtimoiylashuv deyiladi. Agarda biz ijtimoiy pedagogika mohiyatini uning ob'ekt va predmetini qiyoslash orqali aniqlamoqchi bo'lsak quyidagi holat kelib chiqadi.

Pedagogikaning ham, ijtimoiy pedagogikaning ham ob'ekti- bu bola, biroq o'rganish predmetlari turlicha. Pedagogikaning o'rganish predmeti bolani tarbiyalash qonuniyatlari hisoblansa, ijtimoiy pedagogikaning predmeti esa bolani ijtimoiylashtirish qonuniyatlaridir. Shu sababli ijtimoiy pedagogika jamiyatni va ijtimoiy munosabatlarni o'rganadi, hamda insonlar bir-birlari bilan qanday muomalaga kirishishlarini, nima uchun bir guruhga birlashishlarini va jamiyatning boshqa ijtimoiy masalalarini aniqlashga harakat qiladi. Shuningdek u bu muammolarni ijtimoiy pedagogika vazifalariga mos ravishda o'rganadi. Bugungi kunga kelganda ijtimoiy pedagogika mustaqil fan sifatida faoliyat ko'rsatmoqda. Hozirda uning nazariy va amaliy faoliyati sohasiga maktab va maktabdan tashqari muassasalardagi tarbiya va qayta tarbiya, bolalar uylari, qariyalar uylarida yashovchilarga g'amxo'rlik, huquqbuzarlar bilan ishlash, kabilar kiradi. Ijtimoiy pedagogikaning o'ziga xosharakteri uning boshqa fanlar bilan munosabatida bevosita namoyon bo'ladi. Falsafa va ijtimoiy pedagogika. Falsafa inson borlig'i masalalarini o'rtaga qo'yadi va ularga javob topishga harakat qilib, dunyoqarashning umumlashgan tizimini ishlab chiqadi. Ijtimoiy pedagogikaning "ijtimoiy tarbiya falsafasi" bo'limi inson va uning tarbiyasiga muayan qarashlardan kelib chiqadi va bu qarashlarda har doim u yoki bu falsafiy asoslarga suyanadi. Etika va ijtimoiy pedagogika. Etika axloqiy tasavvur va qarashlar rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini, shuningdek, u tartibga solayotgan axloqiy ong shakllarini va ularning axloqiy faoliyatini tahlil qiladi. Ijtimoiy pedagogika etika shakllantirgan tamoyillardan foydalanadi hamda tarbiya usullari va maqsadlarini ishlab chiqadi. Sotsiologiya va ijtimoiy pedagogika. Sotsiologiya-jamiyat, ijtimoiy munosabatlar va ijtimoiy tarbiya uslubi rivoji, faoliyat yuritishi, shakllanish qonuniyatlari haqidagi fan. Ijtimoiy tarbiya sotsiologiyasi ijtimoiylashuv muammolarini o'rganish jarayonida ijtimoiy bitim sohalarining bir qator ma'lumotlari (yosh, shahar va qishloq, dam olish, ommaviy aloqalar, yoshlar, axloq, ta'lim, jinoyatchilik, din, oila sotsiologiyasi)dan foydalanadi. Etnografiya, etnopsixologiya va ijtimoiy pedagogika. Etnografiya halqlarning maishiy va madaniy xususiyatlarini o'rganadi. Etnopsixologiya insonlar ruhiyatining etnik xususiyatlari, milliy harakteri, milliy o'z-o'zini anglashning shakllanishi qonuniyatlari, etnik steriotiplarini o'rganuvchi bilim sohasi. Ijtimoiy pedagogika o'zining asosiy muammosi bo'lgan ijtimoiylashuv jarayonini nazariy va amaliy jihatdan asoslashda etnografiya va etnopsixologiya fanlariga ham murojat qiladi 6 va oziqlanadi. Jumladan, ijtimoiy pedagogikada umuminsoniy tarbiya tamoyillariga mos tushadigan va o'z navbatida etnosda shakllangan tarbiya usullaridan shu halq doirasida ijtimoiy tarbiya tizimida foylanish tavsiya etiladi. Ijtimoiy va yosh psixologiyasi hanida ijtimoiy pedagogika. "Ijtimoiy psixologiya" insonlarni ijtimoiy guruhlarga qo'shilishlari xolatini keltirib chiquvchi inson faoliyati va yurish-turish qonuniyatlari, shuningdek bu guruhlarning psixologik ta'riflarini o'rgansa. "Yosh psixologiyasi" esa inson ruhiyati dinamikasi va yosh xususiyatlari shuningdek shaxs rivojlanishining yoshga bog'liq omillarini ham o'rganadi. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiylashuv va viktimologiya (jinoyatshunoslik) muammolarini o'rganishda va ijtimoiy tarbiyaning uslubiётini tadqiq etishda ijtimoiy va yosh psixologiyasi ma'lumotlaridan foydalanadi. Shu bilan birga ijtimoiylashuv

muammolari sotsiologiya tomonidan o'rganilganligi sababli ijtimoiy pedagogika ba'zi sotsiologik nazariya, usul va vositalardan ham foydalanadi. Yuqoridagi fikr mulohazalardan kelib chiqilgan holda ijtimoiy pedagogikaga quyidagicha ta'rif berish mumkin: ijtimoiy pedagogika-shaxsni ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik faoliyatning samarali usullari, texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni qo'llashga qaratilgan pedagogika sohasi. Bundan tashqari, ijtimoiy pedagogikaga bola ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganadigan va mutaxassislarni ijtimoiy tarbiya va ta'lim usullari va texnologiyasi bilan ta'minlaydigan fan sifatida ta'rif bersa ham bo'ladi. Ijtimoiy pedagogika fan sohasi sifatida bir qator fazifalarga ega bo'lib, ularni quyidagicha guruhlash mumkin: Nazariy vazifa: ijtimoiy pedagogik bilimlarni to'plab zamonaviy jamiyatda o'rganayotgan jarayon va xodisalarning to'liq tasvirini tuzishga intilishda namoyon bo'ladi. Amaliy vazifalarga: - ijtimoiy pedagogikaning ijtimoiylashuviga tashkiliy-pedagogik va psixologik yo'nalishlardagi ta'sirini samarali takomillashtirish ishlarini aniqlash bilan bog'liq bo'lgan ishlar kiradi. Bunday ishlar qatoriga bolalar (yoshlarda) ongida, xatti-harakatida ijobiy fazilatlarining shakllanishiga yaqindan yordam beruvchi, yo'l - yo'riq, shakl. Vazifalarini aniqlash va ularni tadbir etish, har qanday vaziyatdan mustaqil chiqib ketishning samarali yo'llarini aniqlash, atrofda kishilar bilan muomala qilishni o'rganish, hayot mazmuni va maqsadini aniqlashga doir tavsiyalar berish; ularni jamiyatdagi xuquq va majburiyatlarini bilishga intilishni rivojlantirish, hamda mustaqillik, o'ziga ishonch xissini shakllantirish; Insonparvarlik vazifasi - shaxsning rivojlanishi uchun sharoitlar yaratib beruvchi ijtimoiy pedagogik jarayonlarni mukammallashtirish uchun maqsadlarni ishlab chiqishda o'z ifodasini topadi. Zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning insoniyligi bola va pedagog o'rtasidagi munosabatlarni qattiqqo'llik bilan emas, o'zaro tushunish orqali hal qilishga asoslanadi. Ijtimoiy pedagogning vazifasi bolaning jismoniy, axloqiy va ma'naviy kuchlariga dalda berish, unda jamiyat qabul qilgan xislatlarni tarbiyalashga yordam berishdan iborat. Bugungi kunda ijtimoiy pedagogikaning vazifalari kengayib bormokda.. Shunga ko'ra bunday vazifalar qatoriga tarbiyaviy, ijtimoiy-xuquqiy, ijtimoiy reabilitatsiya ishlarini ko'rsatish mumkin. Tarbiyaviy vazifa bolani atrof muhitga qo'shilish, uning ijtimoiylashuv jarayoni, o'quv va tarbiya jarayoniga ko'nikishini ko'zda tutadi. Ijtimoiy - huquqiy vazifa - davlatning bolalarga g'amxo'rliqi, ularning huquqiy himoyasini bildiradi. Ijtimoiy reabilitatsion vazifa - nogiron, jismoniy va ruhiy nuqsonlarga ega bolalar bilan tarbiyaviy va o'quv ishlarini olib borishdir. Bunda asosiy ijtimoiy vazifalarni pedagog bajaradi. Shunday ekan, o'zining pedagogik faoliyatida quyidagilarga o'z e'tiborini qaratishi lozim: - falokatga uchragan bola(o'smir)larga yordam ko'rsatish. Inqirozdan chiqish yo'llarini topish, qiyin vaqtda qo'llab-quvvatlash; - bola(o'smir)ni, uning holatini, oila va maktabdagi munosabatlarini o'rganish; - bolani o'rab turgan va unga ta'sir qiluvchi turli ijtimoiy sohalaridagi ijtimoiy tarbiya holatini tahlil qilish; 7 - ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish, tahlil qilish, o'zlashtirish, ommalashtirish; - u bola(o'smir) faoliyatini o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini o'qitish va o'z hayotini mustaqil tashkil qilishni bilishga qaratishi; - bola (o'smir) muammolarini hal qiluvchi, uning inqirozi.

huquqlariga aloqador tashkilot, mutaxassislarni birlashtirish bilan ham shug'ullanish; - ijtimoiy tarbiyaning turli muammolarini o'rganishni tashkil qilish, bu borada takliflarni kiritish; Ijtimoiy pedagogika bilim sohasi sifatida bir nechta bo'limlardan iborat. Ijtimoiy tarbiya falsafasi - falsafa, etika, ijtimoiy va pedagogikalarning uyg'unlashuvidan kelib chiqadi. Unda amaliy, uslubiy va dunyoqarashga oid masalalar o'rganiladi. Xususan ijtimoiy tarbiya va uning vazifalari ta'rifi beriladi; inson qiyofasini muayyan tushunish asosida rivojlanish, ijtimoiylashuv va tarbiya nisbatiga umumiy yondashuvlar ishlab chiqiladi; ijtimoiy tarbiyaning qadriyat va tamoyillari ishlab asoslaniladi va boshqalar. Ijtimoiy tarbiya atsiologiyasi - ijtimoiylashuvni ijtimoiy tarbiya konteksti va ijtimoiy tarbiyani ijtimoiylashuv tarkibi sifatida o'rganadi. Olingan bilimlar ularning tarbiya solohiyatlaridan foydalanish, ijtimoiylashuv jarayonida inson rivojiga ta'sir etish mumkin bo'lgan ijobiy ta'sirlarni kuchaytirish va salbiy ta'sirni kamaytirishning usullari va yo'llarini izlab topish imkonini beradi. Umuman olganda ijtimoiy tarbiya satsiologiyasi tomonidan o'zlashtirilgan bilimlar jamiyat tarbiyaviy kuchlarini birlashtirish yo'llarini qidirishga asos bo'lishi mumkin. Ijtimoiy tarbiya nazariyasi - ijtimoiy tarbiyaning faoliyat yuritishini tavsiflaydi, tushuntiradi va bashorat qiladi. Ijtimoiy tarbiya darajasidan kelib chiqib, ijtimoiy tarbiya ijtimoiyogiyasi ma'lumotlarini inobatga olib ijtimoiy tarbiya individual, guruh, ijtimoiy sub'ektlari nima ekanligini va ular o'zaro qanday munosabatda bo'lishlarini o'rganadi. Ijtimoiy tarbiya psixologiyasi - guruh va insonlarning ijtimoiy psixologik tavsiflari, ularning turli yoshlardagi xususiyatlari asosida ijtimoiy tarbiya sub'ektlarining o'zaro munosabati samaradorligining psixologik sharoitlarini aniqlaydi. Ijtimoiy tarbiya uslubiyati - ijtimoiy tarbiyani maqsadga muvofiq tashkil qilishning yangi usullarini ishlab chiqadi. Ijtimoiy tarbiya menejmenti va iqtisodiyoti bir tomondan jamiyatning inson mablag'iga ehtiyojini, boshqa tomondan ijtimoiy tarbiyani tashkil qilishda foydalanishi mumkin bo'lgan jamiyatning iqtisodiy resurslarini tadqiq etadi. Bundan tashqari bu bo'limda ijtimoiy tarbiya boshqaruvi ham ko'rib chiqiladi. Ma'lumki, har bir fanni mazkur fanning o'rganish predmetiga asoslangan bilimlar tizimi ajratib turadi. Fanning bilimlar tizimi uning tushuncha va kategoriyalarida aks etadi. Tushunchavoqey olamni bilish jarayonida yuzaga keladi. Voqeylik o'zgaruvchan bo'lganligi tufayli tushunchalar ham dinamik tarzda o'zgarish va rivojlanish harakteriga ega. Boshqacha qilib aytganda tushunchalar tarixiy holat va hayot sharoitlariga bog'liq ravishda o'zgarib boradi. Har qanday fanning rivojlanishi jarayonida tushunchalar fan kategoriyalariga birlashishadi. Fan kategoriyalari shu fanda qo'llaniladigan yirik nazariy va amaliy tushunchalardir. Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari "ijtimoiy pedagogik faoliyat" "ijtimoiy ta'lim" va "ijtimoiy tarbiya" bo'lib hisoblanadi. Ijtimoiylashuv jarayonida bola jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy maqom, ijtimoiy xulq atvoming me'yor va qoidalari haqidagi bilimlar, tajribalarni o'zlashtirib boradi. Bolalar ijtimoiylashuvining o'ziga xos xususiyati shuki, ular jamiyat ilgari surayotgan yurishturish me'yorlariga baho berishi va nazorat qilishi qiyin. Faqat ular bu darajani hayot davomida egallaydilar. Shuning uchun bolalar ijtimoiylashuviga ota-onalar, qarindoshlar, bolalar bilan ishlayotgan mutaxassislar (psixolog, shifokor, pedagoglar - "agent"lar) bu masalaga alohida e'tibor bermoqlari zarur. Chunki.

bolalar hayotda zarur bo'lgan ijtimoiy bilimlarni ertaroq va yaxshiroq o'zlashtirishlari va ularni hayotda qo'llashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir. Buni ijtimoiy pedagogika bilan bog'liqligi shundaki, maktab yoki boshqa ta'lim muassasida ta'lim olish jarayonida bolalar avvalo akademik bilimlarni o'zlashtiradi. Biroq shu bilan bir vaqtda 8 u muayyan tizimlashgan ijtimoiy bilim, ko'nikma va malakalarni ham qo'lga kiritadi. Bular esa bolalarning ijtimoiylashuvida muhim ahamiyatga ega. Bolaning ijtimoiylashuviga yordam beradigan ijtimoiy bilimlarni bolaga yetkazish va unda ijtimoiy malaka va ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni "ijtimoiy ta'lim" deyiladi. Tarbiya pedagogikaning asosiy ob'ekti sifatida uning vojanlash tarixi mobaynida o'rganib kelingan. Chunki, bu tushuncha pedagogik faoliyatning vazifa va maqsadlariga asosiy yondashuvlarni ifodalaydi. Boshqa tomondan tarbiya-ijtimoiy hayotning doimiy va umumiy kategoriyasidir. Tarbiyaning ijtimoiy qamrovi uning lug'aviy ma'nosiga qaraganda bir muncha kengdir. Darhaqiqat, ijtimoiy tarbiyaning maqsadi insonni ijobiy rivojlanishga qaratilgan sharoitlar yaratish jarayoniga yo'naltirishdir. Bu sharoitlar individual va guruhiiy sub'ektlarning uchta o'zaro bog'liq va shu paytning o'zida mazmuni, shakli, usuli jihatidan nisbatan mustaqil bo'lgan jarayonlar (bolalar, o'smirlar, o'spirinlar)ni qamrab oladi. Ularning ijtimoiy tajribasini tashkil qilish, ularga individual yordam ko'rsatishning o'zaro munosabati jarayonida yaratiladi. Guruh (jamoal)larda ijtimoiy tajribani tashkil qilish esa ularning hayotiy faoliyatini yo'naltirish orqali amalga oshiriladi. Bunda guruh a'zolarining o'zaro munosabatlarni tashkil qilish, guruhdagi faoliyatni rag'batlantirish va norasmiy mikroguruhlariga ta'sir etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tajriba keng ma'noda turli ko'nikma va malakalar, bilim va fikrlash usullari, yurishturish me'yor va stereotiplari, qadriyatlar, odamlar bilan munosabatga kirishish tajribasi, ko'nikish, shuningdek o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini aniqlab olish birligidir. Individual yordam insonga muammolarni hal qilishda ko'maklashish, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish, uning jamiyatdagi mavqei, o'rnini yuksaltirishda namoyon bo'ladi. Individual yordam - boshqa insonlarning ehtiyojlarini qondirishga zarur bo'lgan bilim, malakalarni o'zlashtirishda insonga ongli yordam berish, insonning o'z qadriyatlarini anglashi, o'z-o'zini anglashini rivojlantirish, oila, guruh, jamiyatga mansubligi hissini rivojlantirishdir. Bu o'rinda shuni ham ta'kidlash joizki, ijtimoiy tajriba, ta'lim va individual yordamning usul, shakl, mazmuni, harakter, jadalligi bevosita tarbiyalanuvchilarning yoshi, jinsi, qaysi kasb egasi ekanligi, ularning ijtimoiy madaniy mansubligiga ham bog'liq. Bu jihatlar turli ta'lim muassasalari va tashkilotlarda farqlanadi. Masalan pedagogik, texnikaviy, tibbiy, xuquqiy, iqtisodiy kabi. Ijtimoiy tarbiya jarayonidagi o'zaro munosabat esa uning sub'ektlari orasidagi axborot, faoliyat usullari, qadriyatlar almashuvidir. Umuman olganda o'zaro munosabat tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati bo'lib uning mazmuni, harakteri tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishga qaratilgandir. Ijtimoiy pedagogika o'zining maqsad va vazifalarini amalga oshirishda quyidagi tadqiqot metodlaridan keng ko'lamda foydalanadi; - umummantiqiy metodlar (analiz, sintez, umumlashtirish, qiyyoslash, modellashtirish, loyihalash) - umumpedagogik metodlar (kuzatish, suxbat; tajriba; manbalarni o'rganish; qayta ishlash, umumlashtirish) - xususiy pedagogik - psixologik metodlar (individual va guruhiiy o'rganish,

xurmatlash, tushuntirish, ijobiy fazilatlariga tayanish, ijtimoiy fikrlarni hisobga olish, tashxislash ekspert xulosalarini hisobga olish); - tarixiy metodlar tarixiy qiyoslash, genitika, strukturaviy (alohida belgilar, shartli guruhlar) tarixiy manbalarni o'rganish; - sotsiologik metodlar (anketa, so'rovnomma, intervyu olish, sotsiometrik, biografik, monitoring, test topshiriqlari, modellashirish); - matematik – statistik (taxlil, natijalarni qayd etish, tekshirish).

Adabiyotlar:

1. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.
2. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
3. Yu. V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
4. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
5. Yu. V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
6. Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.
7. O. Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y.

2-MAVZU: IJTIMOYILASHUV TUSHUNCHASI JARAYONI, VOSITALARI.

Reja:

1. Ijtimoiylashuv tushunchasi mazmuni.
2. Ijtimoiy tarbiya va uning bosqichlari.
3. Ijtimoiylashtirish-tarbiyaning bosh maqsadi.

Tayanch iboralar: Ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiylashuv bosqichlari, ijtimoiylashtirish, ijtimoiylashish jarayoni, vositalari

Inson ijtimoiy mavjudotdir, uning taraqqiyoti nafaqat biologik, balki, avvalambor. ijtimoiy qonunlarga bog'liq. Shuning uchun u faqat ijtimoiy yashash sharoitlari mavjud bo'lganda shakllanadi.

O'zining dastlabki kunlaridan boshlab odam boshqa odamlar bilan o'ralgan. U hayotining boshidanoq ijtimoiy o'zaro munosabatlarga kiritilgan. Biror kishi gapirishni o'rganishdan oldin birinchi aloqa tajribasini oladi. Insonning qadr-qimmatini nafaqat uning xatti-harakatlari va harakatlarida, balki doimiy ravishda o'z ustida ishlash, o'zini takomillashtirish, o'z imkoniyatlarini tobora chuqurroq bilish va ularni hayoti va faoliyatida maksimal darajada oshirish qobiliyatida hamdir. Faqat doimiy o'zini o'zi bilish va o'zini o'zi rivojlantirish-bu o'zining bitmas-tuganmas shaxsiy va ijodiy salohiyatini kashf etish, ushbu potentsialdan to'liq foydalanish mumkin bo'lgan hayot sohalarini aniqlash vositasi. Inson ijtimoiy mavjudotdir, uning taraqqiyoti nafaqat biologik, balki, avvalambor, ijtimoiy qonunlarga bog'liq. Shuning uchun u faqat ijtimoiy yashash sharoitlari mavjud bo'lganda shakllanadi. Hozirgi vaqtda ilmiy-texnik taraqqiyot yuqori rivojlanish darajasiga etganida, yuqori ijodiy

jarayonida o'z – o'zini anglashni rivojlantirish-bu faoliyat va aloqa dialogini kengaytirish sharoitida ijtimoiy tajribani doimiy ravishda egallash bilan belgilanadigan boshqariladigan jarayon.

Umumiy ma'noda, ijtimoiylashuv-bu ijtimoiyni o'zlashtirish, solib olish jarayoni, ya'ni.ijtimoiy shaxsning tarkibiga kiritilishiga olib keladigan jarayon.

"Ijtimoiy" tushunchasi psixologiya tarixida kamida uchta talqinga ega: ijtimoiy-umuminsoniy, ijtimoiy-ijtimoiy, ijtimoiy-jamoaviy.

Ijtimoiy odamni umuminsoniy deb tushunish odamlarni birlashtiradigan ma'lum bir umumiy mohiyatning mavjudligini anglatadi. To'g'ri, hal qilinmagan savol qolmoqda: ijtimoiy, universal sifatida, insonga dastlab berilgan yoki u jamiyat bilan o'zaro munosabatlar jarayonida olingan. Boshqacha qilib aytganda, yangi tug'ilgan chaqaloq allaqachon berilgan universal xususiyatga ega yoki u uni sotib olishi kerak. Psixologiya tarixida bu masala bo'yicha turli nuqtai nazarlar ma'lum. L. S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, tug'ilgan bola allaqachon ma'lum bir madaniyat, ma'lum ijtimoiy aloqalarning elementi sifatida berilgan. Uning fikriga ko'ra, "... ijtimoiy faqat jamoaviy, ko'p odamlarning mavjudligi sifatida tushunish juda sodda. Ijtimoiy va faqat bitta odam va ularning shaxsiy tajribalari bo'lgan joyda." Hozirgi vaqtda A. V. Brushlitskiy ham xuddi shunday nuqtai nazarga ega bo'lib, u "... har qanday inson va uning psixikasi dastlab va har doim ijtimoiy...ijtimoiy - bu mavzu va uning psixikasining umuminsoniy fazilatlaridagi universal, boshlang'ich va eng mavhum xarakteristikasi"deb ta'kidlaydi. Ushbu talqindan farqli o'laroq, jamiyat bilan o'zaro munosabatlar jarayonida shaxsning ijtimoiy mohiyatini o'zlashtirish, uning mohiyatini egallash zarurligi to'g'risida bayonot mavjud. Ushbu bayonot mahalliy va xorijiy psixologiyada keng tarqalgan.

Ko'pincha, ijtimoiylashuv ijtimoiy sifatida ijtimoiy tushunchaga asoslanadi. Shunday qilib, ijtimoiylashuv shaxs tomonidan jamiyat bilan o'ziga xos shakllar va o'ziga xos modifikatsiyalarga ega bo'lgan sub'ektiv munosabatlarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ushbu jamiyatning o'ziga xos xususiyatlari shaxsga ta'sir qiladi, unda aks etadi, uning xususiyatlari orqali sinadi.

Psixologiya tarixida ijtimoiylashuv jarayonining bir nechta talqinlari mavjud: ijtimoiylashuv tashqi ko'rimish sifatida (jamiyatdagi insonning asl mohiyatini ochib berish);

ijtimoiylashuv Gominizatsiya sifatida (jamiyatda mohiyatni egallash);

ijtimoiylashuv moslashuv sifatida (muhim va ijtimoiy konjugatsiya);

ijtimoiylashuv ichkilashtirish sifatida (ijtimoiy o'zlashtirish, uni shaxsning chuqur qatlamlariga o'tkazish).

"Ijtimoiylashuv" atamasi, keng tarqalganligiga qaramay, psixologiya fanining turli vakillari orasida aniq talqin qilinmaydi. Psixologiya tizimida yana ikkita atama qo'llaniladi, ular ba'zan "ijtimoiylashuv" so'zining sinonimlari sifatida ko'rib chiqishni taklif qiladi: "shaxsni rivojlantirish" va "ta'lim". Bundan tashqari, ba'zida ijtimoiylashuv tushunchasiga nisbatan juda tanqidiy munosabat bildiriladi, bu nafaqat so'zlamni ishlatish bilan, balki ishning mohiyati bilan ham bog'liq. Ijtimoiylashuv tushunchasining hali aniq ta'rifini bermasdan, aytaylik, ushbu konseptsiyaning intuitiv ravishda taxmin qilingan mazmuni bu "shaxsning ijtimoiy muhitga kirishi",

"uning ijtimoiy ta'sirlarni o'zlashtirishi", "uni ijtimoiy aloqalar tizimi bilan tanishtirish" va boshqalar jarayonidir. Ijtimoiylashuv jarayoni-bu barcha ijtimoiy jarayonlarning kombinatsiyasi bo'lib, buning natijasida shaxs jamiyat a'zosi sifatida ishlashga imkon beradigan normalar va qadriyatlarining ma'lum bir tizimini o'zlashtiradi.

"Ijtimoiylashuv" va "ta'lim" tushunchalarining o'zaro bog'liqligi masalasi biroz murakkabroq. Ma'lumki, "ta'lim" atamasi bizning adabiyotimizda ikki ma'noda - so'zning tor va keng ma'nosida qo'llaniladi. So'zning tor ma'nosida "ta'lim" atamasi ma'lum bir g'oyalar, tushunchalar, me'yorlar va boshqalarni etkazish, unga singdirish maqsadida o'quv jarayoni sub'ekti tomonidan shaxsga maqsadli ta'sir qilish jarayonini anglatadi. Ta'sir sub'ekti sifatida maxsus institut, ushbu maqsadni amalga oshirish uchun tayinlangan shaxs tushuniladi. So'zning keng ma'nosida " ta'lim "deganda ijtimoiy tajribani o'zlashtirish uchun butun ijtimoiy munosabatlar tizimining insonga ta'siri tushuniladi va hokazo.bu holda ta'lim jarayonining sub'ekti butun jamiyat va kundalik nutqda tez-tez aytilganidek, "butun hayot" bo'lishi mumkin. Agar biz "ta'lim" atamasini so'zning tor ma'nosida ishlatsak, unda ijtimoiylashuv "ta'lim" atamasi bilan tavsiflangan jarayondan farq qiladi. Agar ushbu tushuncha so'zning keng ma'nosida ishlatilsa, unda farq yo'q qilinadi.

Ushbu tushuntirishni amalga oshirib, ijtimoiylashuv mohiyatini quyidagicha aniqlash mumkin:

ijtimoiylashuv-bu ikki tomonlama jarayon, shu jumladan, bir tomondan, ijtimoiy muhitga, ijtimoiy aloqalar tizimiga kirish orqali shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi; boshqa tomondan (ko'pincha tadqiqotlarda etarlicha ta'kidlanmagan), shaxsning faol faoliyati, ijtimoiy muhitga faol qo'shilishi tufayli ijtimoiy aloqalar tizimini faol ravishda ko'paytirish jarayoni. Aynan ijtimoiylashuv jarayonining ushbu ikki tomoniga ijtimoiy psixologiya yo'nalishi bo'yicha ijtimoiylashuv g'oyasini qabul qilgan, ushbu muammoni ijtimoiy-psixologik bilimlarning to'liq muammosi sifatida ishlab chiqqan ko'plab mualliflar e'tibor berishadi. Savol shundan iboratki, inson nafaqat ijtimoiy tajribani o'rganadi, balki uni o'z qadriyatlari, munosabatlari, yo'nalishlariga aylantiradi. Ijtimoiy tajribani o'zgartirishning ushbu momenti nafaqat uning passiv qabul qilinishini qayd etadi, balki bunday o'zgargan tajribani qo'llashda shaxsning faolligini nazarda tutadi, ya'ni. ma'lum bir daromadda, uning natijasi nafaqat mavjud ijtimoiy tajribaning o'sishi, balki uning ko'payishi, ya'ni. uni yangi bosqichga ko'tarish. Shu bilan birga, insonning jamiyat bilan o'zaro ta'sirini tushunish nafaqat insonni, balki jamiyatni ham rivojlanish sub'ekti sifatida tushunishni o'z ichiga oladi, bunday rivojlanishdagi mavjud uzluksizlikni tushuntiradi. Ijtimoiylashuv tushunchasini bunday talqin qilish bilan insonni bir vaqtning o'zida ham ob'ekt, ham ijtimoiy munosabatlar sub'ekti tushunchasiga erishiladi. Ijtimoiylashuv jarayoni uzluksiz va inson hayoti davomida davom etadi. Atrofimizdagi dunyo o'zgarib, bizdan ham tegishli o'zgarishlarni talab qilmoqda. Inson mohiyati granitdan abadiy kesilmaydi, u bolalikda endi o'zgarimasligi uchun nihoyat shakllana olmaydi. Hayot-bu moslashish, doimiy yangilanish va o'zgarish jarayoni. Uch yoshli bolalar bolalar bog'chasi doirasida ijtimoiylashgan. Talabalar o'zlari tanlagan kasb doirasida. Yangi ishchilar-o'z muassasalari yoki korxonalari doirasida. Er va xotin - ular yaratgan yosh

oila doirasida, dinni qabul qilganlar o'zlarining diniy mazhablari doirasida. Qariyalar - "qariyalar uyi" doirasida. Qanday bo'lmasin, barcha jamiyatlar kontseptsiyadan boshlanib, qarish bosqichigacha davom etadigan va o'lim bilan tugaydigan hayot aylanishi bilan shug'ullanadilar. Jamiyatning organik yoshining eng boy tuvaliga ko'ra, g'alati ijtimoiy naqshlar to'qiladi: bir madaniyatda 14 yoshli qiz o'rta maktab o'quvchisi, ikkinchisida ikki farzandning onasi bo'lishi mumkin; 45 yoshli erkak biznes karerasining eng yuqori cho'qqisida bo'lishi mumkin, agar u professional futbolchi bo'lsa, faqat siyosiy zinapoyaga ko'tarilishi yoki karerasini tugatishi mumkin va ba'zi boshqa jamiyatda bu yoshdagi odam odatda boshqa dunyoga kirib, yosh qarindoshlari tomonidan ajdod sifatida hurmat qilinadi. Barcha madaniyatlarda biologik vaqtning tegishli ijtimoiy birliklarga bo'lish odatiy holdir. Agar tug'ilish, balog'at yoshi, etuklik, qarish va o'lim odatda tan olingan biologik faktlar bo'lsa, unda ularning har biriga aniq ijtimoiy ahamiyat beradigan jamiyatdir.

Inson ijtimoiy mavjudotdir. Biroq, hech kim jamiyatning tayyor a'zosi sifatida tug'ilmaydi. Shaxsning jamiyatga integratsiyasi uzoq va murakkab jarayondir. Bu ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni o'zlashtirishni, shuningdek rollarni o'zlashtirish jarayonini o'z ichiga oladi.

Ijtimoiylashuv bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ikkita yo'nalishda davom etmoqda. Bir tomondan, u ijtimoiy munosabatlar tizimiga kiritilgan, shaxs o'z jamiyatining madaniy tajribasini, uning qadriyatlari va me'yorlarini o'zlashtiradi. Bunday holda, u ijtimoiy ta'sir ob'ekti hisoblanadi. Boshqa tomondan, ijtimoiylashib, inson jamiyat ishlarida va uning madaniyatini yanada rivojlantirishda tobora ko'proq ishtirok etmoqda. Bu erda u allaqachon ijtimoiy munosabatlarning sub'ekti sifatida harakat qilmoqda. Ijtimoiylashuv tarkibiga sotsializator va sotsializator. Ijtimoiylashuv ta'siri, birlamchi va ikkilamchi ijtimoiylashuv kiradi. Sotsializator-bu ijtimoiylashuvga uchragan shaxs. Sotsializator-insonga ijtimoiylashuv qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan muhit. Ular odatda agenturalar va ijtimoiylashuv agentlari. Ijtimoiylashuv agentlari-bu shaxsga ijtimoiylashuv qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan institutlar: oila, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari madaniyati, jamoat tashkilotlari. Ijtimoiylashuv agentlari shaxsni bevosita o'rab turgan shaxslar: qarindoshlar, do'stlar, o'qituvchilar va boshqalar. shunday qilib, talaba uchun ta'lim muassasasi ijtimoiylashuv agenti, fakultet dekani esa agent hisoblanadi. Sotsializatorlarning sotsializantlarga qaratilgan harakatlari ijtimoiylashuv ta'siri deb ataladi.

Ijtimoiylashuv-bu butun umr davom etadigan jarayon. Biroq, turli bosqichlarda uning mazmuni va yo'nalishi o'zgarishi mumkin. Shu munosabat bilan birlamchi va ikkilamchi ijtimoiylashuv ajralib turadi. Birlamchi ijtimoiylashuv deganda etuk shaxsni shakllantirish jarayoni tushuniladi. Mehnat taqsimoti bilan bog'liq o'ziga xos rollarning ikkilamchi rivojlanishi ostida. Birinchisi go'daklikdan boshlanadi va ijtimoiy etuk shaxsning shakllanishiga qadar amalga oshiriladi, ikkinchisi - ijtimoiy etuklik davrida va butun umr davom etadi. Qoida tariqasida, deijtimoiylashuv va reijtimoiylashuv jarayonlari ikkilamchi ijtimoiylashuv bilan bog'liq. Desotsializatsiya-bu shaxsning ilgari o'rganilgan me'yorlar, qadriyatlar, qabul qilingan rollardan voz

kechishini anglatadi. Qayta ijtimoiylashuv yo'qolgan eskilar o'miga yangi qoidalar va normalarni o'zlashtirishga kamayadi.

Hozirgi vaqtda ijtimoiylashuv jarayoni ikki tomonlama jarayon sifatida ko'rib chiqilishi kerak, bu shaxs tomonidan ijtimoiy munosabatlarni o'zlashtirish va faol ravishda ko'paytirishni o'z ichiga oladi (G. M. Andreeva, A. V. Mudrik, S. N. Belicheva). Ijtimoiylashuv jarayonida inson bir vaqtning o'zida ham ob'ekt, ham ijtimoiy munosabatlarning sub'ekti sifatida harakat qiladi, ya'ni shaxsning ijtimoiylashuvi ikki jihatdan ko'rib chiqiladi: ob'ekt va sub'ekt.

Individualizatsiya (psixologik, ijtimoiy jamoaviy faoliyatdan individual intrapsixikgacha);

"Intim" ("biz" dan "men" ga o'tish-bu shaxsning o'zini o'zi anglash muammosi);

Interiorizatsiya (ongning ichki rejasini ishlab chiqarish).

Ijtimoiylashuv jarayoni insonning ijtimoiy rivojlanishining zaruriy sharti bo'lgan shaxsni aniqlash mexanizmiga asoslangan bo'lib, shaxsning ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishini ta'minlaydi. Identifikatsiya mexanizmining asosi yangi faoliyat turlarini o'zlashtirishda shaxs yo'naltiradigan ijtimoiy turni tanlashdir, shuning uchun mexanizmlarning ikkinchi guruhi o'rganish mexanizmini aks ettirishi kerak.

Ijtimoiylashuv jarayonining mohiyati ijtimoiy normalarni shaxsning ichki sohasiga o'tkazishdir. Ongli ijtimoiy me'yorlar asosida va yordami bilan inson aslida shaxs sifatida amalga oshiriladi.

Ijtimoiylashuv jarayonida aniq shaxsiy va hissiy munosabatlardan, shaxslar bilan aloqa qilishdan va ularga bog'lanishdan asosiy munosabatlar va aloqalarga o'tish amalga oshiriladi, chunki bu munosabatlarning munosabatlari va ob'ektlari umumlashtiriladi. Umumlashtirish darajasiga ko'ra, munosabatlarning bir necha darajalari ajralib turadi, ularda ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi. Ushbu dinamika tashqi ijtimoiy ma'holarni shaxsiyatning samimiy tuzilmalariga aylantirish nazarda tutilgan va ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning dastlabki faoliyatiga yo'naltirilgan ijtimoiylashuv jarayonining mohiyatini ifodalaydi. Individualizatsiya (psixologik, ijtimoiy jamoaviy faoliyatdan individual intrapsixikgacha);

"Intim" ("biz" dan "men" ga o'tish-bu shaxsning o'zini o'zi anglash muammosi);

Interiorizatsiya (ongning ichki rejasini ishlab chiqarish).

Ijtimoiylashuv jarayoni insonning ijtimoiy rivojlanishining zaruriy sharti bo'lgan shaxsni aniqlash mexanizmiga asoslangan bo'lib, shaxsning ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishini ta'minlaydi. Identifikatsiya mexanizmining asosi yangi faoliyat turlarini o'zlashtirishda shaxs yo'naltiradigan ijtimoiy turni tanlashdir, shuning uchun mexanizmlarning ikkinchi guruhi o'rganish mexanizmini aks ettirishi kerak.

Ijtimoiylashuv jarayonining mohiyati ijtimoiy normalarni shaxsning ichki sohasiga o'tkazishdir. Ongli ijtimoiy me'yorlar asosida va yordami bilan inson aslida shaxs sifatida amalga oshiriladi.

Ijtimoiylashuv jarayonida aniq shaxsiy va hissiy munosabatlardan, shaxslar bilan aloqa qilishdan va ularga bog'lanishdan asosiy munosabatlar va aloqalarga o'tish amalga oshiriladi, chunki bu munosabatlarning munosabatlari va ob'ektlari umumlashtiriladi. Umumlashtirish darajasiga ko'ra, munosabatlarning bir necha

darajalari ajralib turadi, ularda ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi. Ushbu dinamika tashqi ijtimoiy ma'nolarni shaxsiyatning samimiy tuzilmalariga aylantirish nazarda tutilgan va ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning dastlabki faoliyatiga yo'naltirilgan ijtimoiylashuv jarayonining mohiyatini ifodalaydi.

Ushbu olimlarning ishlariga asoslanib, ijtimoiylashuv jarayonining mohiyati shaxsning tashqi ijtimoiy tuzilmani ichki tuzilmalarga aylantirishi va quyidagi jarayonlarda ifodalanadi degan xulosaga kelishimiz mumkin:

Maktabgacha yoshdagi bolani ijtimoiylashtirish jarayonining xususiyatlari va xususiyatlarini ochib berish kerak. Bolaning ijtimoiylashuv jarayoniga qanday omillar va mexanizmlar ta'sir qilishini aniqlash muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy kompetensiyasi nimadan iborat? Bu tezisning keyingi qismida muhokama qilinadi.

Ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning rivojlanish bosqichlari

Ijtimoiylashuv bosqichlari masalasi psixologik bilimlar tizimida o'z tarixiga ega. Ijtimoiylashuv masalalari freydzizm tizimida batafsil ko'rib chiqilganligi sababli, ijtimoiylashuv bosqichlarini aniqlash an'anasi aynan shu sxemada shakllangan. Ma'lumki, psixoanaliz nuqtai nazaridan, erta bolalik davri shaxsiyatni rivojlantirish uchun alohida ahamiyatga ega. Bu, shuningdek, ijtimoiylashuv bosqichlarining qat'iy o'rnatilishiga olib keldi: psixoanaliz tizimida ijtimoiylashuv xronologik ravishda erta bolalik davriga to'g'ri keladigan jarayon sifatida qaraladi. Boshqa tomondan, anchadan beri g'ayrioddiy psixoanalitik ishlarda ijtimoiylashuv jarayonining vaqt doirasi biroz kengayib bormoqda: xuddi shu nazariy jihatdan bajarilgan eksperimental ishlar paydo bo'ldi, ular o'smirlik va hatto yoshlik davrida ijtimoiylashuvni o'rganishdi. Freydzizmga yo'naltirilmagan boshqa ijtimoiy psixologiya maktablari bugungi kunda o'smirlik davrida ijtimoiylashuvni o'rganishga alohida e'tibor qaratmoqda. Shunday qilib, bolalik, o'smirlik va yoshlik davrlariga ijtimoiylashuvning " tarqalishi " umumiy qabul qilingan deb hisoblanishi mumkin.

Biroq, boshqa bosqichlar haqida qizg'in munozaralar mavjud. Bu ijtimoiylashuv mazmunining muhim qismini tashkil etadigan ijtimoiy tajribani o'zlashtirish balog'at yoshida sodir bo'ladimi yoki yo'qmi degan asosiy savolga tegishli. So'nggi yillarda bu savolga tobora ko'proq ijobiy javob berilmoqda. Shuning uchun nafaqat bolalik va yoshlik davrlari ijtimoiylashuv bosqichlari deb nomlanishi tabiiydir. Shunday qilib, ijtimoiy psixologiyada ijtimoiylashuv, birinchi navbatda, mehnat faoliyati davomida ijtimoiy tajribani o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Shuning uchun bosqichlarni tasniflash uchun asos mehnatga munosabatdir. Agar biz ushbu printsipni qabul qilsak, unda uchta asosiy bosqichni ajratish mumkin: mehnat, mehnat va tug'ruqdan keyingi. Oila an'anaviy ravishda bir qator tushunchalarda ijtimoiylashuvning eng muhim instituti sifatida ko'rib chiqilgan. Aynan oilada bolalar o'zaro munosabatlarning birinchi ko'nikmalarini egallaydilar, birinchi ijtimoiy rollarni o'zlashtiradilar, birinchi me'yorlar va qadriyatlarini tushunadilar. Ijtimoiylashuv instituti sifatida oilaning roli jamiyat turiga, uning urf-odatlarini va madaniy me'yorlariga bog'liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalar muassasalariga kelsak, ularning tahlili hali ham ijtimoiy psixologiyada fuqarolik huquqlarini olmagan. Buning " asosi " ijtimoiy

psixologiya rivojlangan shaxs faoliyat ko'rsatadigan guruhlar bilan shug'ullanadi va shuning uchun shaxsning shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan guruhlarining butun sohasi shunchaki tahlildan chiqib ketadi degan fikrdir.

Ijtimoiylashuvning dastlabki bosqichining ikkinchi davrida asosiy institut maktab hisoblanadi. Maktab o'quvchiga muntazam ravishda ta'lim beradi, bu o'zi ijtimoiylashuvning eng muhim elementi hisoblanadi, ammo bundan tashqari, maktab insonni jamiyatda va kengroq hayotga tayyorlashga majburdir. Oila bilan taqqoslaganda, maktab ko'proq jamiyat va davlatga bog'liq, garchi bu qaramlik totalitar va demokratik jamiyatlarda farq qiladi. Ammo u yoki bu tarzda maktab odamga fuqaro sifatida asosiy g'oyalarni beradi va shuning uchun uning fuqarolik hayotiga kirishiga hissa qo'shadi (yoki to'sqinlik qiladi). Oliy ta'lim davri ijtimoiylashuvning ikkinchi bosqichiga kiritilganligiga qarab, universitet kabi ijtimoiy institut masalasi ham hal qilinishi kerak. Hozircha ushbu kontekstida oliy o'quv yurtlari bo'yicha tadqiqotlar mavjud emas, garchi talabalarning muammolari turli xil ijtimoiy fanlar tizimida tobora muhim o'rin tutmoqda.

Mehnat bosqichidagi ijtimoiylashuv institutlariga kelsak, ularning eng muhimi mehnat jamoasidir. Ijtimoiy psixologiyada tadqiqotlarning aksariyati mehnat jamoalari materiallari asosida amalga oshiriladi, ammo tan olish kerakki, ularning ijtimoiylashuv institutlari sifatida rolini aniqlash hali etarli emas.

Ijtimoiylashuvning mehnatdan keyingi bosqichi mavjudligi haqidagi savolning o'zi kabi munozarali, uning institutlari haqidagi savol. Siz, albatta, kundalik kuzatuvlar asosida bunday muassasalar sifatida turli xil jamoat tashkilotlarini nomlashingiz mumkin, ularning a'zolari asosan nafaqaxo'rlardir, ammo bu muammoni ishlab chiqish emas. Agar keksa yoshdagilar uchun ijtimoiylashuv tushunchasini tan olish tabiiy bo'lsa, unda ushbu bosqich institutlari masalasi o'rganilishi kerak.

Shunday qilib, ijtimoiylashuv deganda insonni insoniyatlashirishning butun ko'p qirrali jarayoni tushuniladi, u biologik, shart-sharoitlarni ham, shaxsning ijtimoiy muhitiga kirishini ham o'z ichiga oladi va quyidagilarni o'z ichiga oladi: ijtimoiy bilim, ijtimoiy aloqa, amaliy faoliyat ko'nikmalarini o'zlashtirish, shu jumladan narsalarning ob'ektiv dunyosi, shuningdek, ijtimoiy funksiyalar, rollar, normalar, huquqlar va vazifalar va boshqalar; atrof'dagi (tabiiy va ijtimoiy) dunyoni faol ravishda qayta qurish; insonning o'zini o'zgartirish va sifat jihatidan o'zgartirish, uning har tomonlama va uyg'un rivojlanishi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda aytishimiz mumkinki, shaxsiyat qiynchiliklarni engib, hayotiy tajribani to'plash orqali shaxsning ijtimoiy shakllanishi natijasidir. Tug'ma daho avtomatik ravishda insonning buyuk shaxsga aylanishiga kafolat bermaydi. Tug'ilgandan keyin odam duch keladigan ijtimoiy muhit hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shaxsiyat-bu shaxsning individual qobiliyatlari va amalga oshiriladigan ijtimoiy funksiyalarining birligi, ijtimoiy munosabatlar tufayli shaxs tomonidan olingan maxsus sifat. Binobarin, shaxsning rivojlanishi va jamiyat o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud.

Ijtimoiylashuv-bu shaxsning jamiyat a'zosi bo'lish, uning me'yorlari va qadriyatlarini o'zlashtirish, u yoki bu ijtimoiy rollarni o'zlashtirish jarayoni. Shu bilan birga, keksa

avlod o'z bilimlarini yoshlarga etkazadi, mustaqil hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantiradi. Shunday qilib, bir avlod boshqa avlodni almashtirib, madaniyatning uzluksizligini, shu jumladan til, qadriyatlar, me'yorlar, urf-odatlar, axloqni ta'minlaydi.

Aynan boshqa odamlar bilan tizimli o'zaro munosabatlar orqali shaxs o'z e'tiqodlarini, axloqiy me'yorlarini, odatlarini shakllantiradi - bu shaxsning o'ziga xosligini yaratadigan barcha narsalar. Shunday qilib, ijtimoiylashuv ikkita funktsiyaga ega: madaniyatni bir avloddan ikkinchisiga o'tkazish va o'zini rivojlantirish.

Tarixiy jarayonning uzluksizligi muhimligini ko'rsatish uchun A. N. Leontyev mashhur frantsuz psixologi A. Pyeronning ishidan olingan illyustratsiyaga murojaat qiladi. "Agar bizning sayyoramizda falokat yuz bersa, unda faqat kichik bolalar tirik qoladi va butun kattalar aholisi nobud bo'ladi, ammo insoniyat to'xtamasa ham, insoniyat tarixi muqarrar ravishda to'xtatiladi. Madaniyat xazinalari jismonan mavjud bo'lib qolaveradi, ammo ularni yangi avlodlar uchun ochib beradigan hech kim yo'q. Mashinalar harakatsiz bo'lar edi, kitoblar o'qilmagan bo'lar edi, badiiy asarlar estetik funktsiyasini yo'qotgan bo'lar edi. Insoniyat tarixi yana boshlanishi kerak edi.

Tarix harakati insoniyat madaniyati yutuqlarini yangi avlodlarga faol ravishda etkazmasdan, tarbiyasiz amalga oshirilmaydi" (Leontiev, 1981).

3-mavzu: Ijtimoiylashtirishning omillari va mexanizmlari. Reja:

1. Ijtimoiylashuv haqida tushuncha
2. Ijtimoiylashtirishning omillari
3. Ijtimoiylashtirishning mexanizmlari.

Tayanch iboralar: maktabgacha ta'lim, tadbir, natija, monitoring, makro, mikro omillar.

Insonning ijtimoiylashuviga ta'sir qiluvchi to'rt guruh omillar mavjud. Bularga quyidagilar kiradi

- megafaktorlar-Kosmos, Sayyora, dunyo;
- makrofaktorlar-mamlakat, etnos, jamiyat, davlat;
- mezofaktorlar-alohida ajratilgan odamlarning katta guruhlarini sotsializatsiya qilish shartlari: ular yashaydigan joy va turar-joy turi bo'yicha(mintaqa, qishloq, shahar, qishloq); ma'lum ommaviy aloqa tarmoqlari (radio, televidenie va boshqalar) auditoriyasiga mansubligi bo'yicha; u yoki bu subkulturalarga mansubligi bo'yicha;
- mikrofaktorlar — ular bilan o'zaro aloqada bo'lgan aniq odamlarga bevosita ta'sir qiladi-oila va o'choq, mahalla, tengdoshlar guruhlari, ta'lim tashkilotlari, turli xil jamoat, davlat, diniy, xususiy va qarshi ijtimoiy tashkilotlar, mikrosotsium.

Shuningdek, inson qanday o'sishi, uning shakllanishi qanday o'tishi, uning hayoti davom etadigan odamlar bilan bevosita aloqada muhim rol o'ynaydi. Ular odatda sotsializatsiya agentlari deb ataladi. Turli yosh bosqichlarida agentlarning tarkibi o'ziga xosdir. Ijtimoiylashuvdagi roli bo'yicha agentlar shaxs uchun qanchalik muhimligi, ular bilan o'zaro munosabatlar qanday qurilganligi, qaysi yo'nalishda va qanday vositalar bilan ta'sir o'tkazishiga qarab farqlanadi

Insonning turli omillar va agentlar bilan o'zaro ta'sirida sotsializatsiyasi bir qator, nisbatan aytganda, "mexanizmlar" yordamida sodir bo'ladi. Agentlar + omillar = sotsializatsiya mexanizmlari.

Ijtimoiylashuv agentlari: bular inson hayoti davomida o'zaro aloqada bo'lgan odamlardir.

Ijtimoiy vositalar: inson yashaydigan universal vositalar to'plami (musiqa, nutq, ko'nikmalar, madaniyat, jamiyat, faoliyat, ta'lim usullari)

Sotsializatsiya mexanizmlariga quyidagilar kiradi - nima tufayli sotsializatsiya qanday sodir bo'ladi.

Gabrielle Tard-taqlid

Uri Bronfenbrenner - insonning sharoitga moslashuvchanligi

Muhina quyosh-izolyatsiya va identifikatsiya

Psixologik

Imprinting-hayotning dastlabki bosqichlarida sodir bo'ladigan o'rganish turi. tug'ilgandan ko'p o'tmay boshlanadi. Natijada kattalarga qattiq bog'lanish paydo bo'ladi. Ta'sir qiluvchi kattalarning harakatlari va tasvirlarini suratga olish.

Ekzistensial bosim-insonning yashash sharoitlari (ona va ona bo'lmagan) tillarini o'zlashtirishga, shuningdek, insonning hayotning ijtimoiy me'yorlarini ongsiz ravishda o'zlashtirishga ta'siri. Bola ko'rganlarini o'zlashtiradi.

Taqlid - biror kishi atrofidagi odamlar bilan o'zaro munosabatlarda duch keladigan har qanday misol va xatti-harakatlarga o'zboshimchalik va beixtiyor rioya qilish. 2 yil Ko'zgu-bu odamning biror narsani tahlil qiladigan, rad etadigan yoki qabul qiladigan ichki muloqotini olib borishi. Muloqot boshqa odamlar bilan, haqiqiy yoki xayoliy yoki odamning turli xil "men" lari bilan olib borilishi mumkin. 7 yil

Tan olish da'vosi-bu inson tomonidan odamlarning hurmatiga bo'lgan huquqlarini taqdim etish. 14-16 yosh

Ijtimoiy-psixologik

- Ijtimoiylashuvning an'anaviy mexanizmi-bu odamning oilasi va yaqin atrof-muhitiga xos bo'lgan me'yorlar, xulq-atvor me'yorlari, qarashlari, stereotiplarini o'zlashtirishi. Ushbu assimilyatsiya, qoida tariqasida, qo'lga olish, hukmron stereotiplarni tanqidiy bo'lmagan idrok etish orqali ongsiz darajada sodir bo'ladi.

- Ijtimoiylashuvning institutsional mexanizmi, nomidan ko'rinib turibdiki, insonning jamiyat institutlari va turli tashkilotlar bilan o'zaro munosabatlari jarayonida ishlaydi, ham uni ijtimoiylashtirish uchun maxsus yaratilgan, ham asosiy funktsiyalari bilan parallel ravishda (ishlab chiqarish, jamoat, klub va boshqa tuzilmalar, shuningdek ommaviy axborot vositalari) parallel ravishda sotsializatsiya funktsiyalarini amalga oshiradi. aloqa). Insonning turli institutlar va tashkilotlar bilan o'zaro munosabatlari jarayonida ular tomonidan ijtimoiy ma'qullangan xatti-harakatlar bo'yicha tegishli bilim va tajriba, shuningdek, ijtimoiy ma'qullangan xatti-harakatlarga taqlid qilish va ijtimoiy normalarning ziddiyatli va nizosiz bajarilishi tajribasi ortib bormoqda.

- Stilize qilingan sotsializatsiya mexanizmi ma'lum bir submadaniyat doirasida ishlaydi. Submadaniyat deganda ma'lum bir yoshdagi yoki ma'lum bir kasbiy yoki madaniy qatlamdagi odamlarga xos bo'lgan axloqiy-psixologik xususiyatlar va xulq-

atvor namoyon bo'lishi majmui tushuniladi, bu umuman ma'lum bir yosh, kasbiy yoki ijtimoiy guruhning xulq-atvori va tafakkurining o'ziga xos uslubini yaratadi. Identifikatsiya-bu bolalarning ota-onalarning xatti-harakatlari, munosabatlari va qadriyatlarini o'zlari kabi o'zlashtirish usuli. 12-16 yosh Izolyatsiya-ajratish, umumiy bir butunlikdan ajralib turish; maxsus pozitsiyani egallash.

Sotsializatsiyaning shaxslararo mexanizmi insonning o'zi uchun sub'ektiv ahamiyatga ega bo'lgan shaxslar bilan o'zaro ta'siri jarayonida ishlaydi. Ota-onalar (har qanday yoshda), har qanday hurmatli kattalar, o'z yoki qarama-qarshi jinsdagi tengdosh do'sti u uchun ahamiyatli bo'lishi mumkin.

Insonni, ayniqsa bolalarni, o'spirinlarni, yigitlarni ijtimoiylashtirish barcha nomlangan mexanizmlar yordamida amalga oshiriladi. Biroq, turli xil jinsiy va ijtimoiy-madaniy guruhlarda, aniq odamlarda sotsializatsiya mexanizmlarining roli nisbati har xil va ba'zida bu farq juda muhimdir. Sotsializatsiyaning asosiy yo'nalishlari inson hayotining asosiy sohalariga mos keladi: xulq-atvor, hissiy-hissiy, kognitiv, mavjudlik, axloqiy va axloqiy, shaxslararo.

Boshqacha qilib aytganda, sotsializatsiya jarayonida odamlar o'zlarini qanday tutishni, turli vaziyatlarga hissiy munosabatda bo'lishni, turli xil his-tuyg'ularni boshdan kechirishni va namoyon qilishni o'rganadilar; atrofdagi dunyoni (tabiiy va ijtimoiy) qanday bilish; qanday axloqiy va axloqiy ko'rsatmalarga rioya qilish kerak; shaxslararo muloqot va birgalikdagi faoliyatda qanday samarali ishtirok etish.

Ijtimoiylashuv jamiyatdagi jarayon sifatida ikki kanal orqali o'tad o'z-o'zidan - jamiyat normalarni maxsus tashkil qiladi (ko'cha, hovli, ommaviy axborot vositalari, Internet)

(maktab, bog'lar, to'garaklar) - maqsadli emas va rganizov emas-men

- ijtimoiy-ped tizimi (ta'lim, o'qitish, o'qitish) inson faoliyati.

- maqsadli, tashkiliy jarayon (studiyalar, to'garaklar, maktablar, bog'lar.) Ijtimoiy xavf.

Oila

Etim bolalar va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni davlat va oilaviy tashkil etish shakllari. Bolani o'mini bosadigan oilada tarbiyalash muammolari. Etim bolalar-bu ikkinchisining o'limi natijasida ota-onasidan mahrum bo'lgan bolalar. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar (ijtimoiy etimlar) – bu ota-onalari tirik bo'lgan, ammo ba'zi sabablarga ko'ra bolalarini tarbiyalamaydigan bolalar. Ushbu toifa shartli ravishda bir nechta guruhlarga bo'linadi:

hayotning birinchi oylarida tashlab ketilgan va bolaning uyida tarbiya olgan bolalar (tug'ilishdan 3-4 yoshgacha ota-onasiz qolgan bolalar);

ota-onalarining ota-ona huquqlaridan mahrum etilishi yoki boshqa sabablarga ko'ra ya'ni oilada ko'pincha salbiy tajribaga ega bo'lgan bolalar, bolalar uyiga kirgan bolalar;

va ko'cha bolalari-bu "ko'chada" yashash tajribasiga ega bolalar.

Bolalarni joylashtirishning oilaviy shakllari eng ustuvor hisoblanadi, chunki ular bolaga oilaviy hayotda ijobiy tajriba ortirish, oilaviy sotsializatsiya jarayonidan o'tish imkoniyatini beradi.

Etim bolalarning oilaviy tuzilishi

1. Farzandlikka olish (asrab olish) – bu bir-biridan kelib chiqishi bilan bog'liq bo'lmagan shaxslar o'rtasida qonli ota-onalar va bolalar o'rtasida mavjud bo'lgan bir xil huquqiy munosabatlarni o'rnatadigan huquqiy hujjat. Asrab olingan va asrab olingan bolalarning huquqiy holati bir xil. Farzand asrab olish paytida bola o'z farzandining barcha huquqlarini, shu jumladan irsiy huquqlarini oladi. Farzandlikka olish faqat sud orqali amalga oshiriladi va faqat etim bolani, ya'ni hunday rasmiy maqomga ega bo'lgan bolani (ota-onalar yo'q bo'lganda yoki ular ota-ona huquqlaridan mahrum bo'lganda) asrab olish mumkin. 10 yoshga to'lgan bolani asrab olish uchun uning roziligi talab qilinadi, qonunda maxsus belgilangan hollar bundan mustasno. Qonun bolani asrab olish sirini kafolatlaydi. Farzandlikka olish sirini oshkor qilish jinoyat hisoblanadi. Noqonuniy asrab olish ham jinoyat hisoblanadi.

2. Vasiylik va homiylik. Vasiylik va homiylik – bu ota-ona qaramog'isiz qolgan voyaga etmagan bolalarning huquqiy layoqatini to'ldirish, huquqlari, manfaatlarini himoya qilish va tarbiyalash usullari. Vasiylik 14 yoshga to'lmagan bolalarga, vasiylik esa 14 yoshdan 18 yoshgacha belgilanadi. Vasiylik funksiyalari vasiy va vasiy bo'lgan fuqarolar tomonidan amalga oshiriladi. Bolalarni boqish uchun pul to'lash – ijtimoiy to'lov belgilanadi. Vasiylar palatalarning vakillari bo'lib, ularning nomidan va ularning manfaatlari uchun barcha zarur bitimlarni amalga oshiradilar. Vasiylar vasiylik ostidagi fuqarolar mustaqil ravishda amalga oshirishga haqli bo'lmagan bitimlarni amalga oshirishga rozilik beradilar. Vasiylik (vasiylik) bo'yicha majburiyatlar beg' araz bajariladi. Bolani parvarish qilish uchun vasiyga (vasiyga) har oy Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan belgilangan tartibda va miqdorda pul to'lanadi. Ba'zi ekspertlarning fikriga ko'ra, ba'zi hollarda vasiylik afzalroqdir. Masalan, ba'zi hollarda ota-ona qaramog'ining yo'qolishi (kasallik, uzoq vaqt yo'qligi), vasiy ular bilan parallel ravishda tayinlanishi, oilaga kelishi, bolani o'z uyiga olib borishi mumkin. Vasiy bolani tarbiyalashi, uning sog'lig'iga g'amxo'rlik qilishi shart. U sud tomonidan bolani har qanday shaxsdan, shu jumladan yaqin qarindoshlaridan, agar ular uni noqonuniy ushlab tursalar, qaytarib berishni talab qilishga haqlidir. Biroq, u bolaning qarindoshlari va do'stlari bilan muloqot qilishiga to'sqinlik qilishga haqli emas. Qonun bolalarni vasiylarning mumkin bo'lgan suiiste'mollaridan himoya qilishni nazarda tutadi, xususan, palataning mol-mulkini tasarruf etishda ularning vakolatlari va mustaqilligini cheklaydi. Odatda vasiy palataning yaqin qarindoshlari bo'ladi. Ba'zida ota - onalar tirik va sog'lom bo'lib, o'z farzandlarini shaxsan tarbiyalashlari mumkin, ammo ba'zi sabablarga ko'ra ular buni qilishni xohlamaydilar va ixtiyoriy ravishda ularni boshqa shaxslarga topshiradilar. Bunday holda, bolaga davlat nafaqasi to'lanmaydi: uni o'z va huquqlaridan mahrum bo'lmagan ota-ona qo'llab-quvvatlashi mumkin deb ishoniladi. Biroq, aksariyat hollarda, bolalarini asosan buvisiga qoldirgan ota-onalar, agar ular ularga pul tashlasalar, unda ular oz va tartibsizdir.

Etim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni joylashtirish shakllari:

Homiylik - bu vasiylik va homiylik organlari va homiylik ostidagi ota-onalar o'rtasidagi bolani oilaga tarbiyalash to'g'risidagi shartnoma asosida etim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni joylashtirish shakli. Homiylik-bu vasiylik. bolalar

muassasasi va farzand asrab olishning ba'zi xususiyatlarini o'z ichiga olgan g'ibrid shakl. "Homiylik ostidagi oila to'g'risidagi Nizom" ga ko'ra, bunday oilada 8 dan ortiq bola bo'lmasligi kerak. Farzand asrab oluvchi ota-onalar tarbiyachilarning vazifalarini bajaradilar va mehnatlari uchun haq oladilar. Ular va asrab olingan bolalar o'rtasida farzand asrab olingan taqdirda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarga o'xshash aliment, qarindoshlik va boshqa huquqiy munosabatlar mavjud emas. Davlat va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari har bir asrab olingan bolani boqish uchun mablag ' ajratadilar va qonun hujjatlarida belgilangan tegishli imtiyozlarni taqdim etadilar. Vasiylik va homiylik organlari homiylik ostidagi oilaga huquqiy masalalar, moddiy yordam, bolalarni davolash, o'qitish, dam olish, yozgi dam olishni tashkil etish bo'yicha zarur yordam ko'rsatishi shart; bolalarning hayoti va tarbiyasi uchun normal sharoitlarni yaratishga ko'maklashish, shuningdek bolalarni parvarish qilish, tarbiyalash va o'qitish bo'yicha ota-onalarga yuklatilgan majburiyatlarning bajarilishini nazorat qilish huquqiga ega. 10 yoshdan oshgan bolani homiylik ostiga olish uning roziligini talab qiladi. Bundan tashqari, bolaga istalgan vaqtda ushbu homiylik ostidagi oilani tark etish va bolalar muassasasiga qaytish yoki boshqa homiylik ostidagi oilani tanlash imkoniyati beriladi.

Adabiyotlar:

1. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
2. C.A.Kozlova. Doshkolnaya pedagogika. Moskva. "Prosvexenie"2000
3. Sotsionalnaya pedagogika. / Kurs leksiy – M.: Vlado., 2000
4. L.M.Mardaxaev. Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosvexenie",2006
5. F.A.Mustafaeva, Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosvexenie",2003
6. A.V.Mudrik. Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosvexenie",2005
7. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsionalnaya pedagogika Moskva 2006
8. Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.

4-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKA RIVOJLANISHINING MADANIY-TARIXIY ASOSLARI.

Reja:

1.Ijtimoiy pedagogikani va ijtimoiy-pedagogik faoliyat rivojining metodologik asoslari.

2.O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishi tarixi.

3.O'zbekistonda ommaviy maktabgacha ta'lim muassasalarining rivojlanishi va unda bolalarning ijtimoiylashuvi tarixi.

Ijtimoiy pedagogikani va ijtimoiy-pedagogik faoliyat rivojining metodologik asoslari quyidagilar hisoblanadi:

Iqtisodning liberallasuvi turli ijtimoiy qiyinchiliklarni –ilmsizlar sonining ortishi, turli tengsizliklar paydo bo'lishi, hayot tarzining buzilishini keltirib chiqardi. Shuning uchun O'zbekiston taraqqiyotining o'z yo'li, asoslanadigan yetakchi tamoyillaridan biri kuchli ijtimoiy siyosat olib borish hisoblanadi. Bu siyosatning maqsadi quyidagilardir:

Bozor islohotlarining hamma bosqichlarida aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlash;

Aholining turli qatlamlarini paydo qilmaslik orqali ijtimoiy kelishuvni ta'minlash.

Mustaqillik yillarida ko'rsatilgan maqsadlarga aholining ijtimoiy himoyasining yangi mehanizmi shakllangan va u quyidagilarda namoyon bo'ladi:

ishlab chiqarishni barqarorlashtirish;

davlat mablag'laridan tashqari, mehnat jamoalari, ijtimoiy va mehribonlik fond va tashkilotlarining mablag'larini yo'naltirish;

aholi daromadlarining yuqori tabaqalashuviga yo'l qo'ymaslik; kambag'allikka qarshi kurashish, nogiron, yetim va qariyalarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish.

Milliy mentalitet va hayot tarzining xususiyatlarini inobatga olib, eng kam ta'minlangan oilalami aniqlash va ularga mahalla qo'mitalari orqali yordam ko'rsatish kabi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash shakli tarqalmoqda. Bunday yondashuv

bizning xalqimizda ko'p asrli ildizlarga ega va amaliy ahamiyati esa mablag'larning hayotda aniq tarqatilishini ta'minlaydi.

Respublikada olib borilayotgan ijtimoiy siyosatning huquqiy asosi bo'lib quyidagi yo'nalishlarga doir hujjatlar xizmat qilmoqda:

1. Xayriya – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 4 martdagi "Sog'lom avlod uchun xalqaro nohukumat xayriya fondining faoliyatini ta'minlash choralari to'g'risida"gi farmoni. Unda fondning asosiy vazifalari belgilangan:

mablag'larni "Sog'lom avlod" davlat dasturiga qaratish; oila va jamiyatda sog'lom hayot tarzini targ'ib qilish;

xorij va milliy homiylarning xayriya yordami vosita va mablag'larini jalb qilish;

ko'p farzandli oilalar, nogiron bolalar, bolalar uylari tarbiyalanuvchilariga insonparvarlik yordami ko'rsatish.

2. Mehr-muruvvatga oid O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 27 yanvardagi "Mehr-muruvvat to'g'risida"gi farmoyishi. Uning maqsadi jamiyatda do'stlik, bag'rikenglik, xalqlararo totuvlik fuqarolar, ayniqsa yoshlarning yaxshi axloqiy hislatlarini rivojlantirishdir.

3. Sog'lom avlod tarbiyasiga oid O'zbekiston Respublikasining "fuqarolar sog'ligini saqlash to'g'risida"gi qonuni haqida aholining malakali tibbiy yordam va

ijtimoiy himoya olishdagi konstitutsiyaviy huquqlarni amalga oshirishi, sog'liqni saqlash tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarga moslashtirish maqsadida quyidagi farmon va farmoyishlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 1998 yil 10 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish davlat dasturi to'g'risida"gi farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1993 yil 3 dekabrda "O'sib kelayotgan avlodni sog'lomlashtirish muammolarini kompleks hal qilish to'g'risida"gi farmoyishi, 2000 yil 15 fevraldagi "Sog'lom avlod davlat dasturi to'g'risida"gi, 2002 yil 31 oktyabrdagi "O'zbekiston bolalar sportini rivojlantirish fondi faoliyatini tashkil qilish to'g'risida"gi, 2002 yil 25 yanvardagi "Ayollar va o'sib kelayotgan avlodning sog'ligini mustahkamlash to'g'risida"gi farmoni.

4. Ayollarning ijtimoiy himoyasiga oid O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining "Ayollarga qo'shimcha imtiyozlar to'g'risida"gi 1989 yil 14 apreldagi qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1989 yil 17 martdagi "Ayollarning maxsus himoyasini kuchaytirish to'g'risida"gi farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 17 martdagi "Zararli va sharoiti og'ir ishlarda band ayollarning daromadlariga soliq solinayotganidagi imtiyozlar to'g'risida"gi farmoni.

5. Oilani qo'llab-quvvatlashga oid O'zbekiston Respublikasi prezidentining 1994 yil 16 iyundagi "Ko'p bolali oilalarga ijtimoiy yordam tizimini mukammallashtirish to'g'risida"gi farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1986 yil 10 dekabrda "Ko'p bolali oilalarga yordam ko'rsatish to'g'risida"gi farmoyishi. "Voyaga yetmagan bolali oilalarga nafaqa to'lash to'g'risida"gi Nizomida bu nafaqalarni olish huquqiga quyidagilar ega:

nogiron bolali oilalar;

ota-onasi yo'q bo'lgan va bolalarning tarbiyasi bilan qarindoshlari shug'ullanuvchi oilalar;

ota-onadan biri yoki ikkalasi ham nogiron bo'lgan oilalar; ota-onadan biri yoki ikkalasi ham ishsiz bo'lsa.

6. Nogironlarga yordam berishga oid 1991 yil 18 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida nogironlarning ijtimoiy himoyasi to'g'risida", Vazirlar Mahkamasining "Yoshligidan nogiron bo'lganlarga, qariyalarga va mehnat qilishga layoqatsiz shaxslarga nafaqa to'lash to'g'risida"gi 1994 yil 24 iyundagi № 319 farmoyishi. Ularda nazarda tutilgan choralar nogironlar uchun individual rivojlanishlari, ularning ta'limlari va ishlab chiqarishda qatnashishlari, sog'liqni saqlash dasturini amalga oshirishga qaratilgan.

7. Abolining kam ta'minlangan qatlamlarini himoyalashga oid O'zbekiston Respublikasining aholining kam ta'minlangan oilalarini himoyasi to'g'risidagi farmon, farmoyishlari. Shuningdek, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini ishga joylashtirishda ish o'rinlarining minimal soni o'rnatiladi.

8. Mahallaning ijtimoiy maqomini mustahkamlashga oid Mahalla qo'mitalariga fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish organiga aylanishi munosabati bilan 1999 yil 14 apreldagi "Fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonun, shuningdek 1999 yil 13 yanvardagi "Aholining ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishini ta'minlashda o'z-o'zini boshqarish organlari rolini oshirish to'g'risida"gi farmon qabul qilindi. Ular shahar, qishloq, mahalla oqsoqollari yig'ilishlarining vakolatlarini belgilab berishadi. Ulardan asosiylari davlatning oilalarni ijtimoiy ta'minlash uchun ajratilgan mablag'larini to'g'ri taqsimlash, ayollar manfaatlarini himoya qilish, oilada ma'naviy-axloqiy muhitni shakllantirish, ijtimoiy tartibni ta'minlashda ishtirok etish, huquqbuzarliklarning oldini olish, voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilish, aholi markazlarining tozalik va ekologik holatini nazorat qilish.

9. Zamonaviy sharoitlarda ijtimoiy siyosatni o'tkazish hayotning barcha sohalarini ijtimoiylashtiruv ijtimoiy ishlarning aniq belgilangan yangi shakllarini joriy qilish zarurligini tug'diradi. Bu borada quyidagi ishlar amalga oshirildi: 1996 yil 23 fevralda Vazirlar Mahkamasining "O'zbekistonda tibbiy-ijtimoiy patronaj tizimini tuzish" haqidagi buyrug'i chiqdi. Unda "Sog'lom avlod" fondining taklifi bilan viloyatlar, Toshkent shahri, Qoraqalpog'iston Respublikasida 15 ta tez tibbiy yordam guruhlarini tuzilishiga niablag' ajratildi. Bu buyruq tibbiy-ijtimoiy yordam ko'chma guruhlarini mutaxassislar bilan ta'minlash vazifasini amalga oshirishga qaratilgan. Unda shuningdek tibbiy-ijtimoiy patronaj ishchilarini tayyorlash tashkiloti zarurligi ham aytilgan. O'zbekiston Respublikasi mehnat vazirligiga bir oy muddat ichida kasb-hunarlarini tasniflash Respublika markaziga yangi kasb- "tibbiy-ijtimoiy ishchi" kasbini kiritish vazifasi yuklatildi.

Tibbiy-ijtimoiy patronaj funksiyalari tarkibiga quyidagilar kiradi:

tibbiy-ijtimoiy patronaj ijtimoiy sohada faoliyat yurituvchi turli tashkilot, muassasalar intilishlarini birlashtiradi.

tibbiy-ijtimoiy patronaj o'z faoliyatida O'zbekistonda yashovchi xalqlarning asriy an'analariga, fan yutuqlariga asoslanadi va O'zbekistonda yuritilayotgan samarali ijtimoiy siyosatni har bir oilaga yetkazishga majburdir;

tibbiy- ijtimoiy patronaj har bir oilaning tibbiy ijtimoiy holati monitoringini o'tkazadi..

Tibbiy- ijtimoiy patronaj maqsadlari quyidagilardan iborat:

sog'liqni saqlash vazirligi, Aholini ijtimoiy ta'minoti vazirligi va Sog'lom avlod uchun fondi ko'rsatkichlari yordamida mahalliy organlar bilan yaqin aloqada bo'lib yashashning tozalik gigienik sharoitlarini, oilaning psixologik iqlimini, uning a'zolarining sog'ligi holatini aniqlash

tibbiy, ijtimoiy va psixologik yordamga muhtoj ayollar va bolalarni o'z vaqtida aniqlash;

oilada sog'lom turmush tarzining shakllanishi.

ko'rsatilgan maqsadlarga muvofiq tibbiy ijtimoiy patronajga quyidagilar yuklatiladi:

oilalarga tibbiy, ijtimoiy va huquqiy yordam ko'rsatish;

ayol va bolalarni sog'lomlashtirishda yordam ko'rsatish, oilani rivojlantirish bo'yicha keng tushuntirish ishlarini olib borish;

1998 yil 1 aprelda Vazirlar Mahkamasining "Ona va bola skiringi dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoyishi chiqdi. Bu dastur homilador ayollarda nogiron bolalarning tug'ilishini oldini olish uchun tug'ma va boshqa patologiyasini aniqlashga qaratilgan. Bu farmoyishga binoan "Ona va bola skiringi" dasturini qo'llab-quvvatlash mas'uliyati "Sog'lom avlod uchun", "Mahalla" fondi, O'zbekiston Respublikasi xotin-qizlar qo'mitasiga yuklatildi.

1998-2001 yillar orasidagi davrda "Sog'lom avlod uchun" fondining "Villak" (Finlandiya) va Bristol Monteds Skvibb (AQSh) kompaniyalari bilan tuzilgan shartnomalariga muvofiq skrining markazlari agrotexnika va boshqa texnik jihozlari bilan ta'minlandilar.

1997 yil 31 dekabrda Vazirlar Mahkamasining "SOS-O'zbekiston bolalar qishloqlari assotsiatsiyasini ta'sis etish to'g'risida"gi farmoyishi chop etildi. Bu assotsiatsiya bolalar qishloqlarini tashkil qilish jamiyati- SOS-Kinderford xalqaro jamiyati (Avstriya) tomonidan ta'sis etildi.

Assosatsiya faoliyatining asosiy maqsad va yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

jamoatchilik va davlat tuzilmalarining yetim bolalarning jismoniy, aqliy va axloqiy jihatdan rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratishdagi harakatlarini tartibga solish;

yetim bolalarga yordam berishga qaratilgan loyiha va dasturlarni amalga oshirishda moliyaviy yordam berish;

falokatga uchragan barcha bolalarga yordam ko'rsatish;

O'zbekiston Respublikasida SOS-O'zbekiston bolalar qishloqlarini tashkil qilish va ularni jihozlar bilan ta'minlash;

SOS-Kinderford interneyshni bilan hamkorlik qilish;

assotsiatsiya faoliyatiga davlat, jamoat va xususiy xususiyatlarni jalb qiladimi; yetim bolalar uchun insonparvarlik dasturlarini tarqatish va qo'llab-quvvatlash uchun OAVlari bilan hamkorlik qilish, ko'rgazma, seminarlar o'tkazish, axborot materiallarini chop etish.

Yuqorida keltirilgan hujjatlardan ko'rinib turibdiki, ijtimoiy muammolarga alohida e'tibor 1996 yildan qaratilgan. Bir yil avval 1995 yil O'zbekistonda shaxsni shakllantirishning ijtimoiy pedagogik konsepsiyasi ishlab chiqildi. Uning tuzilishi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, ta'lim tizimini to'g'ri isloh qilish bilan izohlanadi.

Konsepsiyaning asosiy qoidalari:

madaniy-axloqiy tarbiyaning ta'limdan ustuvorligi;

insonda ijtimoiy faollik, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari, muomala va axloq madaniyati, yuqori intizomga ega demokratik jamiyat fuqarosini tarbiyalash;

ijtimoiy faol shaxsni jamiyat ishlab chiqarishning asosiy sharti sifatida shakllantirish har bir fuqaro hayotining ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy sohalarida ishtirok etishi; shaxsni ijtimoiylashtirish vositalari sifatida demokratiyalashtirish, insonparvarlik tamoyillarini amalga oshirish;

Ta'limni demokratiyalashtirish-faollik va tashabbusni, hamkorlik, birlik vositalarini rivojlantirishni nazarda tutsa insoniylashtirish-yosh avlodni milliy, ijtimoiy-madaniy qadriyatlar orqali umuminsomiy ma'naviy qadriyatlarga, inson huquqlarini ta'minlashga ko'nikishlari demakdir.

Bu konsepsiya boy tarixiy, madaniy, ma'naviy, pedagogik, ijtimoiy an'analar bilan birgalikda ijtimoiy-pedagogika fanining amaliy faoliyat sohasi sifatidagi rivojida paydevor bo'lishi mumkin.

2. O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishi tarixi

Ijtimoiy pedagogika fan sifatida respublikamiz mustaqillikni qo'lga kiritgandan so'ng o'qitila boshlagan bo'lsada, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy himoya ko'rinishida qadimiy ildizlarga ega. Ilk diniy-falsafiy (Avesto) va adabiy (Alpomish, Go'ro'g'li) manbalarda biz insonning ijtimoiy kelib chiqishi nuqtai nazaridan pedagogik qarashlarning aks etganini ko'ramiz. Keyinchalik VI- VII asrlarda Markaziy Osiyo hududida islom dinining tarqalishi yangi ma'naviy, axloqiy qadriyatlarni olib keldi. Ular mintaqada oila va jamiyat tarbiyasiga ta'sir ko'rsatdi. Markaziy Osiyoning arab halifaligi tarkibiga kirishi madaniy almashinuv, fikr va qarashlarning erkin kurashi, o'zaro munosabatlarning shakllanishiga olib keldi. Moddiy barqarorlik, ishlab chiqarish hamda savdo rivoji ehtiyojlariga asoslangan yangi ijtimoiy-iqtisodiy holat ma'naviy va madaniy hayotning yuksalishiga, dunyoviy ilm va fanlarning gullab-yashnashiga, fors, arab, qadimgi yunon madaniyati yutuqlarini o'zlashtirishga yordam berdi.

O'rta Osiyo qomusiy olimlarining ijtimoiy pedagogik g'oyalari.

Ijtimoiy pedagogik g'oyalar va nazariyalarning shakllanishida Sharq uyg'onish davri olimlarining asarlari beqiyos o'ringa ega. Ular faoliyatining mohiyati shuki, mavjud bo'lgan o'sha davmi ijtimoiylashtirish usullari ilmiy asarlarining asosiga singdirilganidir. Yetuk olimlarning faoliyat xarakteri - ilm bilan mashg'ul bo'lishi ijtimoiy pedagogik qarashlarning mazmuniga o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Buyuk olim Al-Xorazmiy (783-850 y.)ning asarlari yorqin didaktik xarakterga egadir. U savol-javob metodi orqali bilimlar qo'lga kiritilishini, bu jarayonda shaxs boshqalar bilan munosabatlarga kirishishini va jamiyatning faol a'zosiga aylanishini ta'kidlagan.

Al-Xorazmiy, Farobiy, Beruniy, Ibn Sino, Ulug'bek kabi olimlar o'z ilmiy va pedagogik faoliyatlarida rivojlantiruvchi, tarbiyalovchi va ta'lim beruvchi ta'sir kuchlarini o'sib kelayotgan avlodga qaratish g'oyasini tushunishgan va buni tadbir etishgan. Bu avvalambor ular ta'limning maqsadi hayotga tayyorlash, axloqiy norma va qoidalar, kasbiy malakalar va chuqur bilimlarga ega bo'lishida deb bilganliklarida namoyon bo'lgan.

Buyuk qomusiy olim Abu Rayxon Beruniy (973-1050 y.) ta'lim jarayomida qo'llaniladigan ilmiy usullarni ishlab chiqqan. U shuningdek, ta'lim tamoyillarini ham tasniflagan. Uning pedagogik qarashlarining ijtimoiy yo'naltirilishi u axloqni ijtimoiy xususiyatlar va hissiyotlarning ifodasi sifatida tushunganligida o'z ifodasini topgan. Olimning tarbiya, shaxsning shakllanishida va jamiyatdagi amaliy faoliyat uchun ilm va mehnatning ahamiyati haqidagi g'oyalari hozirgacha muhimligini saqlab qolgan.

Buyuq qomusiy olim Abu Ali ibn Sino (980-1037 y) o'z davrining barcha bilim sohalarini qamrab oluvchi katta ilmiy meros qoldirgan. Uning barcha asarlarida pedagogik qarashlar mavjud. Uning bilim, iroda va insonning rivojlanish jarayonidagi maqsadga intiluvchanligi, atrof- muhit ta'siri, axloqiy va mehnat tarbiyasi, muomala san'ati, bolalami jamoada o'qitish haqidagi g'oyalari muhim hisoblanadi.

Forobiy, Beruniy ta'lim muammolari bo'yicha fikrlar bildirishgan va insonning jamiyatga sermahsul xizmat qilishi uchun o'z aqliy, jismoniy, axloqiy, estetik va mehnat qobiliyatlaridan samarali foydalanish imkonini beruvchi ta'lim vazifasini ajratib ko'rsatganlar. Ta'limning rivojlatiruvchi vazifasini amalga oshirish maqsadida ular quyidagi didaktik tamoyillardan foydalanishni maslahat berganlar:

asta-sekin tushunchalarning murakkablashuvi; amaliyotni tajriba bilan bog'lash; qabul qila olishlilik; ko'rgazmalilik.

Ibn Sinoning fikricha, ijtimoiylashtirish ko'nikmalari jamoa bo'lib o'qitish shaklida yaxshi shakllanadi. Buning uchun u quyidagilarga asoslanishi lozim:

Ta'lim oluvchilar, o'qituvchi va o'quvchilar orasida tajriba, bilim, ma'naviy va axloqiy qadriyatlar almashinuvini tashkil qilish.

Musobaqalashuv elementidan foydalanish.

O'quvchining ijtimoiy axloqiy xususiyatlarini-muomala, o'zaro tushunish, o'zaro yordam, do'stlik hissini rivojlantirish.

Buyuk olimlarning pedagogik qarashlari va faoliyatlarining ijtimoiy pedagogik yo'naltirilganligi, ularning avvalambor hayotga har tomonlama tayyorlash hisoblangan ta'lim maqsadini sharhlashlarida o'z ifodasini topgan. Shaxsning jamiyatda o'z o'rnini belgilab olishini ta'minlab beruvchi eng muhim xususiyatlar deb, ular mehribonlik, yaqinlarga yordam, g'urur, vijdon, yaxshi niyatlilik, sabrni bilishgan. O'quvchilarning har tomonlama intellektual va mehnat tayyorgarliklariga katta e'tibor qaratib, Forobiy va ibn Sino yoshlarning jamiyatga "kirish"larining eng muhim omillari sifatida, faollik, mustaqil tashabbuskorlik, intiluvchanlik, qiziquvchanlik, ijodiy qobiliyatni ko'rsatib o'tishgan.

Forobiy ijtimoiy tarbiyada o'qituvchiga yetakchi o'rin ajratib, uning faoliyatini

- jamiyatning kelajagi unga bog'liq bo'lgan hukmdor faoliyatiga qiyoslaydi. Forobiy ham ibn Sino kabi ustoz va o'qituvchilarning bilimlarini hayotga tadbiiq etishlariga e'tibor berish lozimligiga ishora qilgan.

Qomusiy olimlar shaxsiy namunaga nihoyatda katta e'tibor berishgan hamda o'zlari ham intiluvchanlik, yuqori ijtimoiy mavqega erishganlik namunasi bo'lib xizmat qilishgan. Forobiy nihoyatda mehnatsevar, irodali, kamtar, sodda bo'lgan va doim yordamga intilgan. Forobiyning o'quvchilarning individual psixologik va aqliy xususiyatlariga mos tushuvchi ta'limning ustuvorligi, kasb tanlash muhimligi haqidagi fikrlari hozir ham katta ahamiyatga ega.

Tarbiyaning ijtimoiy xarakteri haqidagi g'oyalar Alisher Navoiyning adabiy merosida nihoyatda aniq ifodasini topgan. Shoirming pedagogik qarashlari insonparvar xarakterga ega. Inson egallashi lozim bo'lgan barcha bilim va kasb- hunarlar u tomonidan Vatan foydasi uchun qo'llanilishi kerak.

XI-XII asr Markaziy Osiyo ma'rifatparvar olimlari turli fanlar, shu jumladan pedagogikaning rivojiga katta hissa qo'shishdi. Yusuf Xos Hojib, Burxoniddin Zarnujij va Ahmad Yugnakiylar bolalar jamiyatda o'z o'rnini topishida bilim, ota-ona, oilaning o'rnini alohida ajratib ko'rsatadilar. Ular tarbiyaning asosiy maqsadi deb, komil insonni tarbiyalash, unga yetishish vositasi deb esa qattiqqo'llik, doimiy mehnatga o'rgatish deb bilishgan. Zarnujijning "Ta'limda o'quvchiga pandlar" kitobi Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari Markaziy Osiyoda pedagogikadan birinchi kitoblar hisoblanadi.

O'rta Osiyo olimlari tomonidan tarbiya va ta'limning ijtimoiy o'rnini tushunishlari shunda namoyon bo'ldiki, ular ijtimoiylashuvning mikrooimillar- muhit, oila, o'quvchilar guruhiga e'tibor karatganlar va ota-onalar, pedagog va o'quvchining harakatlarini mujassamlashtirish kerakligini ta'kidlaganlar.

Shunday qilib, o'rta asr olimlari ijtimoiy pedagogika sohasida katta meros qoldirganlar. Ularning ilmiy pedagogik asarlari zamonaviy ijtimoiy pedagogika ilmini rivojlantirish uchun muhim manba hisoblanadi.

Alisher Navoiy, Forobiy, Ibn Sinolarning falsafiy va pedagogik konsepsiyalari keyingi davrlarning yetakchi ta'limotlarini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan.

XIX-XX asr demokrat shoirlarining ijtimoiy pedagogik qarashlari

XVIII-XIX asrning ma'rifatparvar shoirlari Munis Xorazmiy (1778-1829), Muhammad Ogahiy (1809-1874), Ubaydulla Zavqiy (1853-1921) birinchi o'ringa keng ommaning ma'rifatli kilish va ta'lim masalalarini qo'yishgan. Ta'limning asosiy vazifasini ular axloqiy mukammallashuvda va mehnatga o'rgatishda deb bilishgan.

Saidahmad Siddiqiyning (1864-1927) qarashlari uzoqni ko'ra olishlik va zakovati bilan ajralib turgan. Dehqon oilasidan chiqqan pedagog, demokrat shoir o'z qishlog'i hovlisida dehqon va xunarmandlar uchun ilk maktabni ochgan, kattalar uchun maktab tuzgan, 1914 yil kitob, darslik va o'quv qo'llanmalari bilan savdo qiluvchi do'kon ochgan. Keyinchalik Siddiqiy yana bir nechta qishloq maktablari ochgan va ularda o'zbek, tojik, rus bolalariga ta'lim-tarbiya bergan. Tabiatshunoslik va geografiya darslari tabiat qo'ynida o'tkazilgan.

Ma'rifatparvarlik va demokratik g'oyalar XIX asming oxiri- XX asr boshlarida yuqori cho'qqiga ko'tarildi. O'rta asr g'oyalari: zohidlik, dogmatizm, sxolastikaga qarshi chiqib, o'zbek ma'rifatparvarlari yangi ta'lim usullari va tamoyillarini ilgari surdilar: har tomonlama tarbiyalashga asoslangan (aqliy, axloqiy, jismoniy, mehnat) dunyoviy, o'g'il bolalar va qizlar uchun bir xil, insoniylik, demokratiya, vatanparvarlik ruhidagi tarbiyani ilgari surdilar va asoslab berdilar.

O'zbekistondagi demokratik pedagogik g'oyaning taraqqiyparvar yo'nalishining yirik vakillaridan biri Abdulla Avloniydir (1878-1934) U Sharq tillari va adabiyotini yoshligida chuqur o'rganib, mumtoz o'zbek klassikasi ta'sirida she'rilar yozgan. Uzoq vaqt mobaynida Toshkent maktablarining birida bolalarga ta'lim bergan. Avloniyning o'zbek pedagogikasiga qo'shgan hissasi shuki, u ilk marta tarbiya oldiga ijtimoiy vazifalarni qo'ya olgan. Bu shoir va pedagogning katta jasorati o'z asarlarida shaxs rivojlanishida tarbiyaning hal qiluvchi rolining e'tirof etilishi bo'ldi. Uning fikricha, tarbiya ijtimoiy maqsadlarni ko'zlashi kerak. Avloniy "yangi kishi" tushunchasini shaxsiy emas, balki ijtimoiy manfaatlardan kelib chiquvchi jamoat arbobi sifatida ta'riflaydi. Tarbiyaning muvaffaqiyati Avloniy fikricha oila, ota-onalar va pedagoglarning shaxsiy namunaviy roli bilan belgilanadi. Eng muhim ijtimoiy xususiyat deb, u mustaqillik, tashabbuskorlik, amaliy tajribani e'tirof etgan. O'zbek ma'rifatparvarlarining yorqin vakili bo'lgan Avloniy "to'g'ri" g'oyalarni kengaytirib va "noto'g'ri" g'oyalarni bartaraf qilibgina yovuzlikni yo'qotish mumkinligiga ishongan. Shuning uchun tarbiya mavzusi ma'rifat gazetasi bo'lmish "Shuhrat" gazetasida keng yoritilgan.

Mustamlakachilik sharoitlarida Turkistonda matbuot cheklangan o'quvchilariga ega bo'lgan. Bu holatda dramaturgiya ma'rifiy g'oyalarni tatbiq qilishning eng samarali vositasi bo'lgan. Teatr Abdulla Avloniy uchun odamlarni tarbiyalash, birlashtirish vositasi bo'lgan. U 1913 yilda Toshkentda "Turon" nomli teatr truppasini tashkil etdi. Truppaning maqsad-vazifalarini Toshkentdagi "Turon" dramatik san'at jamiyatining nizomida aniqlangan "sahnaga nisbatan muhabbat va jiddiy munosabat tug'dirish, xalq uchun spektakllar tashkil qilish" tashkil etar edi.

Bu maqsadga erishish uchun jamiyat kechalar, konsertlar, spektakllar va boshqa ommaviy chiqishlarni tashkil etishga, klub va musiqa kurslari, kutubxona va qiroatxona tashkil qilishga, boshlang'ich maktablar ochishga, ta'limni o'rta va oliy o'quv yurtlarida davom ettirish uchun stipendiyalar ta'sis etish huquqiga ega bo'lgan. Shuningdek, u mavjud hayriya va ta'lim muassasalariga moddiy yordam ko'rsatishi mumkin edi.

Avloniy ma'rifiy g'oyalarini nafaqat ijodda ilgari surgan. U tomonidan 1908 yilda kambag'allar uchun maktab ochilgan va u yerda ona tilini o'qitishning yangi usullari qo'llanilgan. Pedagogik faoliyat bilan sermahsul shug'ullanishni kanda qilmay, u darslik va qo'llanmalar yoza boshlagan. Ta'lim tarbiya tizimini kundalik

hayotga yaqinlashtirish, ya'ni amaliyot eng kerakli va foydali vosita ekanligini uning "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim", "Turkiy guliston yoxud axloq" darsliklarida aks etdi.

Avloniydan so'ng ma'rifat va dunyoviy bilimlarning faol targ'ibotchisi Miskin edi. Miskinning ta'limiy va ma'rifiy qarashlari ijtimoiy-siyosiy mohiyatga ega bo'lib, u o'zbek ilg'or pedagogik g'oyalarining rivojiga katta hissa qo'shgan. Insonni reallikdan ajratib oluvchi va uni shukronalik ruhida tarbiyalovchi musulmon pedagogikasiga qarshi Miskin ta'lim jarayonini yosh avlodni xalqqa xizmat qilish uchun tarbiyalash kerak deb tushungan va o'z qarashini rivojlantirgan. Miskin va boshqa o'zbek ma'rifatparvarlarining intilishlari tarbiyaning ijtimoiy jihatini oshirishga, ijtimoiy tarbiyani kengaytirishga, insonning turli ijtimoiy munosabatlarga kirishi, boshqa davlatlar va xalqlar hayotini o'rganishga qaratilgan edi.

Biroq bu ijtimoiy xususiyatlar bilan birga o'zbek ma'rifatparvarlari XIX asr ikkinchi yarmida o'z qarashlarining tizimli emasligi, ularning feodal-mustamlaka tuzumga qarshi kurashdagi o'zliklarini kelib chiqishiga sabab bo'lgan mustahkam dasturning yo'qligi bilan ajralib turardilar. Biroq ularning dunyoqarashi cheklanganligi va qarama-qarshiliklarga uchraganiga qaramay, ular O'zbekistonda ilg'or g'oyalarning rivojiga o'z hissalarini qo'shishdi.

XX asr boshidagi o'zbek pedagogik g'oyasida 3 asosiy yo'nalishni ajratsa bo'ladi:

ko'proq hukmronlik qiluvchi o'rta asr feodal klerikal yo'nalishi;

paydo bo'layotgan milliy burjua yo'nalishi (jadidchilik). Uning vakillari bu davrda feodal klerikal maktabga qarshi chiqib, o'zlarining "usuli jadid" maktablarining pedagogik talablarini ilgari surish;

demokratik taraqqiyparvar yo'nalish. Demokratik pedagogika o'rta asr maktabini va tarbiyasini tanqid qilgan va inkor etgan hamda unga qarshi yangi, ilg'or g'oyalarni ilgari surgan.

V.F.Lubensov tomonidan boshqariladigan K.Libxnet nomli mehnat maktabining tuzilishi respublika hayotida muhim voqea bo'ldi. Maktab faoliyati ijtimoiy pedagogik tamoyillarga asoslandi. Karl Libxnet nomidagi tajriba kommuna

- maktabi Toshkent yaqinidagi 600 ta yetim bolalar tarbiya topgan ilk maktablardandir. Turkiston ASR hukumati 1918 yilda maktabga Nikolskoc qishlog'i yonidagi yangi binoni berdi. 1919-20 yillar qishi juda og'ir keldi. Isitilmagan xonalarda yashashdi, na chiroq, na kerosin bor edi. Qiyinchiliklarga qaramay maktab pedagogik jamoasi ijod bilan mashg'ul bo'lishni davom ettirdi.. Maktab bayramlarida yosh iqtidorli bolalar chiqish qilishardi. O'quvchilar aksariyat vaqtlarini toza havoda, sport bilan shug'ullanishar, turli rasmlar chizish bilan o'tkazishardi. O'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olib maktab pedagoglari ta'lim-tarbiyani qattiqqo'llik tamoyillari asosida olib borishardi. Maktabning o'quv va mehnat faoliyati yorqin ijtimoiy yo'nalishga ega bo'lgan. Masalan, "Nihol" to'garagi eng kambag'al aholiga 6000 dona nihol hadya etdi, 30ta dehqonga qishloq xo'jaligi ko'rgazmasida ishtirok etishga ko'maklashdi.

"Tozalik" to'garagi ovqatlanish, suvdan foydalanish, maishiy va qishloqdagi sanitar-gigienik sharoitlarni nazorat qilardi. O'qituvchilar o'zlari turli fanlardan

o'quv qo'llanmalari tuzishar edilar. Jismoniy, mehnat, o'quv va fakultativ mashg'ulotlari bilan bir vaqtda o'tkazilardi. Bahor, yoz va kuzda mashg'ulotlar dala va bog'larda o'tardi. Ular bug'doy, paxta, guruch, jo'xori, sabzavotlar yetishtirish bilan birga ipakchilik, asalarichilik bilan ham shug'ullanishardi. Bunaqa turli xil mashg'ulotlar o'quvchilarda agrotexnik va zootexnik ko'nikmalar paydo bo'lishiga olib kelgan.

Bolalar mustaqilligi va mas'uliyatligini rivojlantirishning yana bir metodi o'z o'zini boshqarish tizimi bo'lib, u jamoada muomala qilish ko'nikmalari shakllantirilar edi. Maktab jamoasi barcha moddiy qiyinchiliklarni bartaraf etdi va 1921 yil bu muassasa tajriba maktabiga aylantirildi. Qisqa vaqt mobaynida iqtidorli va qiziquvchan pedagoglar jamoasining tashabbusi bilan ushbu maktab o'qituvchi kadrlar malakasini oshirish bilan shug'ullanuvchi, shahar va qishloq maktablari uchun metodik qo'llanmalar, dasturlar chiqaruvchi respublika ilmiy-metodika markaziga aylantirildi.

Maktab jamoasi ilk marta "qishloq o'qituvchisining kutubxonasi" nomli metodik darsliklar yaratdi. Shuningdek, 1925 yilda V.Lubensovning "Boshlang'ich maktabda dars berish metodlari" (o'zbek tilida) nomli kitobi, 1928 yilda V.F.Lubensov va N.P.Arxangelskiy taxriri ostida "Bilim" nomli o'zbek maktabi boshlang'ich sinflari uchun ilk xrestomatiya chop etildi.

Bu maktab tajribasi nihoyatda qiziqarli bo'lgan va hozirgi ijtimoiy holatda ham qo'llash uchun o'rganishni talab qiladi. 1920-1930 yillarda ijtimoiy pedagogik tarbiyaning asosiy yo'nalishlari quyidagilar bo'lgan:

savodsizlikni bartaraf etish (ayniqsa ayollarda); mehnat tarbiyasi va ta'limni yo'lga qo'yish; maktab-internatlarni yaratish; ta'limni ishlab chiqarish bilan birlashtirish.

XX asrning 30-yillarida maktabdan tashqari bolalar texnik va qishloq xo'jaligi stansiyalari, klublari, kutubxona va teatrlari faoliyat yuritdi. Maktab to'garaklari yoshlarning ijodini rivojlantirish vositasi sifatida bo'sh vaqtlarini maroqli o'tkazishi uchun tashkil qilindi. Aynan shu davrda pedagogik faoliyatini boshlagan o'zbek shoiri G'.G'.ulomni (1903-1966) tilga olmay iloj yo'q. 1918 yildan G'.G'.ulom ilk o'zbek maktab-internatlarining ochilishida faol ishtirok etgan va 1943 yilgacha bu maktablarda dars bergan. Uning faoliyati bir qator ijtimoiy pedagogik vazifalardan-savodsizlikka qarshi kurash, kattalar uchun kechki kurslarni tashkil qilish, ta'lim berishning ilg'or usullaridan foydalanish, o'quvchilarning mustaqil badiiy faoliyatiga rahbarlik, o'quvchilarda kasb, mehnatga qiziqish uyg'otishdan iborat edi. G'.G'.ulom oilaviy tarbiyaga katta e'tibor bergan va bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiy rivojlanishi ota-ona shaxsiy namunasiga bog'liq ekanligini dalillar bilan asoslagan.

Urush yillari (1941-1945)da aholiga ijtimoiy pedagogik yordam ko'rsatish chora-tadbirlari. 1941-1945 yillar urush oqibatida yuzaga kelgan ijtimoiy muammolar bolalarning ahvolini og'irlashtirdi. Davlat va jamoatchilikning urush qurbonlari-bolalarga munosabati o'zgardi. Davlat bu muammolarni ko'chirib keltirilgan bolalar uchun maktab-internat, bolalar uylari sonini kuchaytirish orqali hal etishga harakat qildi. Bu harakat, ayniqsa harbiy urush o'choqlaridan ko'plab bolalar muassasalari ko'chirib keltirilgan O'zbekistonda yaqqol namoyon bo'ldi.

Ko'chirib keltirilgan bolalar va kattalarni joylashtirish va qabul qilish respublika hayotining urush yillaridagi asosiy faoliyatiga aylandi. 1941 yilda Toshkentda Zuev va Pastki Qrim bolalar uyining tarbiyalanuvchilari joylashtirildi. Popda tumanning eng zo'r maktabini bolalar uyiga aylantirildi. Biroq kerakli jihozlar - krovat, ko'rpa to'shak, yostiq, kiyim-kechak yo'q edi. Bularni mahalliy aholi olib kelishar edi. Shuningdek, Toshkentda №1,2,3,15,18 sonli bolalar uylari, 14,15sonli maktab bolalar uylari, Belorussiya bolalar uyi, Go'daklar uyi ham faoliyat yuritardi.

Arxivlarda Toshkent Go'daklar uyining 1941-1942 yillardagi qaydnomalar kitoblari saqlanib qolgan. Unda kengash nomiga tushgan bolalikka olish haqidagi arizalar uchraydi. Go'daklar uyida bunday arizalar 1941 yil yanvar-sentyabr oylarida 11ta, noyabr oyida 32ta, dekabrda 79ta, 1942 yil yanvar oyida 86taga yetgan. Toshkent shahrida voyaga yetmaganlarni qabul qilish va ularni bolalar uyiga joylashtirish markazi tashkil qilingan edi.

1942 yilda bunday markazlar Toshkent, Farg'ona, Urganch, Namangan, Andijon, To'rtko'l shaharlarida ham tuziladi. Qishloq joylarida 2000 ta gacha bolalar uyi tarbiyalanuvchilarini qabul qilish uchun joylar tayyorlanadi. 100 ta o'rinli nogiron bolalar uyi ham tashkil qilindi. Toshkent viloyatining Kalinin tumanidagi 2-sonli bolalar uyi Odessa va Lugansk shahrining ikkita bolalar uyi tarbiyalanuvchilarini qabul qildi. Moskva, Odessa va Voronejdan ko'chirib keltirilgan 4 ta harbiy-musiqqa maktabi ham bolalar uyida edilar. 1942 yil Yangiyo'l tumanida yangi bolalar uyi tashkil qilindi. Shuningdek, Rishton, Vobkent, Qarshi tumanlarida ham bolalar uylari faoliyat yuritardi.

O'zbekistonga jumladan Samarqandga Yevropa davlatlaridan 21-sonli Polsha bolalar uyi va ispan yoshlari ko'chirib keltirildi.

"Front kundaligi" asari muallifi, mashhur rumin publitsisti va yozuvchisi Xarlamb Zinke ham urush yillarida O'zbekistonga 18 yoshida evakuatsiya qilingan edi. U Samarqandda kolxozchi Abdurasul Jo'raev oilasida yashagan.

1944 yil noyabr oyidan Toshkentda ko'chirish markazi faoliyat yuritgan va unda bolalar uyi rahbarlarining eng yaxshilari navbatchilik qilishgan. Bolalarni ko'chirish jarayoni ham havfsiz emas edi, chunki bolalar haftalab yo'lda bo'lishar, ular orasida dizenteriya, teri kasalliklari keng tarqalar edi. Shuning uchun bolalar ikki hafta mobaynida vrachlar nazorati ostida bo'lishar va keyin turli bolalar uylariga jo'natilar edilar. Bu yillarda ko'chirib keltirilgan bolalarni tarbiya qilishga olish keng tarqaldi. Masalan, birinchilardan bo'lib leningradlik qizaloq - Fainani Usmon Yusupov va uning xotini Yulya Stepanenko tomonidan tarbiyaga olingan. Barchaga toshkentlik temirchi Shoahmad Shomahmudov va uning xotini Bahri ayaning jasorati ma'lum. Ular turli millatdagi 14 bolani o'z oilalariga qabul qilishgan.

Toshkentdagi 110-sonli maktabga to'rtta ko'chirib keltirilgan bolani qabul qilishdi va ularga alohida xona ajratishdi. Evakuatsiya qilingan bolalarni o'qitish bo'yicha ham choralar ko'rila boshlandi. 1944-1945 yillarda ko'r va kar bolalar uchun maxsus sinflar tashkil qilindi. 1942 yil avgustda "Pravda" gazetasida A.Tolstoyning O'zbekistondagi taassurotlari haqidagi maqolasi e'lon qilindi.

Urush davri mobaynida bolalar uylari tarmogʻi va ulardagi tarbiyalanuvchilar soni muttasil oshib bordi. 1945 yil oxirida respublikada 267 ta bolalar uyi mavjud boʻlib, ularda 30792 tarbiyalanuvchi boʻlgan.

Urush davrida davlat va jamoat tuzilmalarining asosiy harakatlari bolalarning maktabda oʻqishlarini taʼminlashga qaratilgan edi. Xalq taʼlimi boʻlimlari nafaqat oʻquv jarayonini boshqarishgan, balki frontdagilar, ularning oilalari, koʻchirib keltirilgan bolalarga kerakli yordamlarni ham tashkil qilishgan. 1942 yildan boshlab shahar va qishloq maktablari oilalar va frontchilarga yordam koʻrsatishgan. Ularga issiq ovqat, darsliklar, daftarlar, kiyim-kechak berishgan. Maktablarning oʻquvchilari kasal boʻlgan sinfdoshlariga va ularning oila aʼzolari-onalari, buvilariga uy roʻzgʻor ishlarida yordam berishgan, oziq-ovqat va yoqilgʻi olib kelishgan, yosh goʻdaklarga qarab turishgan.

Toshkentning 50- sonli maktabi yaxshi tashabbus bilan chiqdi. Yaʼni 1943 yildan boshlab 150 kishilik bolalar dam olish maskani tashkil qilindi. Bu maskanda boshlangʻich sinf bolalari soat 19:00 gacha qolishardi. Bolalar bu yerda gigienik talablarga javob beruvchi xonalar, yuqori sifatli tushlik bilan taʼminlanishgan, oʻqituvchilar nazorati ostida dars tayyorlashgan, sayr qilishgan.

Ikkinchi jahon urushigacha boʻlgan davrda Oʻzbekistonda maktabdan tashqari muassasalar, shuningdek toʻgarak, maʼruza, biror mavzuga oid kechalar keng tarqalgan. Badiiy ijod uylari va saroylarida badiiy, mehnat, vatanparvarlik, estetik va jismoniy tarbiya amalga oshirilgan. Maktabdan tashqari bolalar muassasalariga jiddiy qiyinchiliklarni yengishga toʻgʻri keldi. Chunki ularning aksariyati oʻz binolarini koʻchirib keltirilgan tashkilot, korxonalariga yotoqxona qilib bergan edi. Boshqa baʼzi maktablardan tashqari muassasalar yopilgan edi.

Agar urushgacha maktabdan tashqari muassasalarda koʻproq bolalarning badiiy tarbiyasiga bogʻliq toʻgaraklar ochilgan boʻlsa, urush yillarida esa aviamodelchilar, yosh tabiatshunoslar, texniklar, fizik va ximiklar toʻgaraklari soni koʻpaydi. Bunday toʻgaraklarda ishlash bolalarning va oʻsmirlarning texnik qobiliyatlarini oshirdi va ularda turli mehnat sohalari boʻyicha koʻnikmalar paydo qildi.

Oʻzbekiston bolalarini badiiy tarbiyalash markaziy uyi 1942 yil bolalar rasmlarining koʻrgazmasini tashkil qilish boʻyicha tashabbusini koʻtarib chiqishdi. Rasmlardan urush dahshatlari bilan toʻqnash kelgan bolalarning taassurotlari joy olgan edi. 400 ta eng yaxshi rasm katta muvaffaqiyat bilan Moskvada hain namoyish qilingan, keyinchalik esa Amerika rassomlarining iltimosiga koʻra Nyu-Yorkdagi koʻrgazmada hain ishtirok etishgan.

Urush yakunlanganidan soʻng koʻpgina koʻchirib keltirilgan bolalar va oilalar oʻz yurtlariga qaytishgan. Bu davrda bolalar uylari tarbiyalanuvchilari sonining kamayishi kuzatilgan, ammo koʻpchilik bolalar va oilalar oʻz xohishlari bilan Oʻzbekistonda qolganlar.

1956 yilda Oʻzbekiston hukumati jamoatchilikning keng yordami bilan oltita internat-maktabni ochdi: ikkitasi Toshkentda, qolganlari Yangiyoʻl, Fargʻona,

Qoʻqon, Xivada edi. 1962 yilda maktab-internatlar soni 119 taga koʻpaydi, tarbiyalanuvchilar soni esa 38000taga yetdi. Maktab-internatlar yangi turdagi oʻquv-tarbiya muassasalari boʻlib, unda bolalarning oʻqishi va rivojlanishi uchun juda

yaxshi sharoitlar yaratilgan. Bunday muassasalar faoliyatining asosiy yoʻnalish turlari axloqiy, estetik, jismoniy tarbiya, mehnat koʻnikmalarini paydo qilish, hayot bilan aloqani amalga oshirish boʻlgan. Keyinroq respublikada yangi maxsus maktab-intematlar: Glier nomidagi musiqa maktabi, sanʼat maktabi, sport maktabi ochildi. Bundan tashqari aqliy va jismoniy nogiron bolalar uchun ham maktab- internatlar tashkil etildi. 60-yillar boshqa turdagi tarbiya muassasalari: bolalar bogʻchalarining rivojlanishi kuzatildi. Biroq, bu muassasalarning faoliyat yuritishiga qaramay, bunday maktablarning ilgʻor tajribasi matbuot va pedagogik nashrlarda yoritilmagan. Natijada respublika ijtimoiy pedagogika fani bugungi kunda nihoyatda qashshoq nazariy va amaliy bazaga asoslanadi.

XX asrning 70-yillari oxirida yoshlarning, ayniqsa oʻsmirlarning axloqi keskinlashdi. XX asrning 80-yillarida alkogolizm, narkomaniya va taksokomaniyaga qarshi kurash va profilaktika muammolari haqida masala koʻndalang qoʻyildi. Bunday muammolarning paydo boʻlishi va tarqalishi maktabning oila bilan munosabatida bir qator muammolarni keltirib chiqardi.

Oʻquvchilarning ijtimoiy va kasbiy koʻnikmalarini hosil qilish shakllaridan biri oʻquv- ishlab chiqarish korxonalarining tashkil qilinishi boʻldi. Unda bolalar turli kasblarga oʻqitilgan. Bunga misol qilib Toshkentdagi 210-TTZ ishlab chiqarish korxonasini keltirish mumkin. Maktab faoliyati va bolalarni himoyalashning ijtimoiy- pedagogik asoslari bilan birga, taʼlim yoʻnalishi ham rivojlanib kelgan.

3. Oʻzbekistonda ommaviy maktabgacha taʼlim muassasalarining rivojlanishi va unda bolalarning ijtimoiylashuvi tarixidan.

Oʻzbekistonda ommaviy maktabgacha tarbiyaning yuzaga kelishi oʻtgan asrning 1910-1920 yillariga toʻgʻri keladi. Bu davrda Turkistonda bolalarni gimnaziya kirishga tayyorlovchi xususiy bolalar bogʻchalari mavjud edi. 1919 yilda respublikadagi siyosiy va iqtisodiy holat munosabati bilan oʻsib kelayotgan avlodning sogʻligʻini saqlash, oziq-ovqat bilan taʼminlash masalalari bilan shugʻullanuvchi "Bogʻchalarni himoyalash Kengashi" tuzildi. Bolalarni davlatning yanada sermahsul mintaqalariga koʻchirib oʻtkazish, shuningdek, ularni ovqat, kiyim-kechak, uy, yoqilgʻi, tibbiy yordam bilan taʼminlash masalalari oʻrganilgan. Bu masalalarni yechishning asosiy vositasi ommaviy oshxonalar, bolalar bogʻchalari va yaslilar tashkil etish bilan bir qatorda ayollarni respublikaning jamoat va siyosiy hayotida faol ishtirok etishga yordam berishga tayyorlash edi.

Taʼlim ishini rivojlantirish uchun 1918 yilda Toshkentning Eski shahar qismida oʻzbek bolalari uchun 4-bolalar bogʻchasi tashkil qilindi. 1919 yilda esa Samarqandda 2-bolalar bogʻchasi va 3-bolalar uyida maktabgacha guruhlar ochildi. 1926 yilga kelib maktabgacha taʼlim muassasalarida (jami 40 ta) 2000ga yaqin bolalar boʻlgan. 2 Maktabgacha tarbiya muassasi xodimlarining malakasini oshirishga qaratilgan taʼlim dasturi ishlab chiqildi. 1927 yilda boshlangan

ayollarning "Hujum" harakati munosabati bilan bolalarning bolalar bog'chasiga berish hollari yanada ko'paydi. Kasaba uyushmalari va yirik fabrika-zavodlarda ishlayotgan ayollarga yordamchi tashkilot sifatida yozgi sog'lomlashtirish maydonchalari tashkil etildi.

XX asming 30-yillarida bolalar bog'chalarining tozalik va metodik yordam holatini tekshirish keng tarqaldi. Bu tekshirishlar natijalariga ko'ra xonalar va maydonchalarning jihozlanmaganligi, asbob-uskunalar bilan ta'minlanmaganligi, tozalik me'yorlariga amal qilinmasligi kabi kamchiliklarga qarshi kurash olib borilgan.

Qishloqlardagi bolalar bog'chalari va maydonchalari ta'lim muassasalariga nisbatan bo'lgan salbiy qarashlar tufayli katta qiyinchiliklarga duchor bo'lgan.

1930 yilda O'zbekistonda respublikaning barcha katta shaharlari va viloyatlarida o'z bo'linmalariga ega bo'lgan pedagogik maslahatxonalar tashkil qilindi. Uning faoliyati doimiy ma'ruzalar, radiosuhbatlar, ayollar uchun ko'rgazmalar tashkil qilishdan iborat edi. Ular uchun bolalarga eng yaxshi burchak qilish bo'yicha musobaqa ham o'tkazilgan. Pedagogik maslahat beruvchilar oilalarga borishgan, bolalar burchaklarini tashkil qilishgan va shu bilan bolalarni bog'chalarga qabul qilish tartibi hamda oilalarga tarbiya masalalari bo'yicha maslahatlar berib borishgan.

1933-1934 yillarda O'zbekistonda 3840 ta kolxoz maydonchalari bo'lib, unda 127 ming bolalar qatnashgan. 1933 yil bolalar bog'chalari uchun il

k dastur loyihalarini ishlab chiqarish yili sifatida muhrlandi. Rusiy zabon bolalar bog'chalari dasturlari asosida tuzilgan bu dasturlar keyinchalik mahalliy sharoitlarni inobatga olib qayta tuzildi.

Ta'lim birlashmalarining metodik faoliyati yagona markaz tomonidan rahbarlikni amalga oshirishga ehtiyoj sezgan. 1934 yil Toshkentda tuzilgan Respublika ta'lim metodik xonasi shunday markaz vazifasini bajardi.

Ommaviy ta'limning rivojlanishida eng katta to'siqlardan biri malakali kadrlarning yetishmasligi bo'lgan. Qishloq aholisidan kadrlar tayyorlash uchun qisqa muddatli uch oylik kurslar tashkil qilingan. Bundan tashqari XX asning 30- yillaridan boshlab ta'lim mutaxassislarini tayyorlash vazifasi pedagogika o'quv yurtlari zimmasiga qo'yildi. 1930 yildan Toshkentda faoliyat yurituvchi pedagogika o'quv yurti 1936 yilga 60 ta mutaxassis tayyorladi.

1938-1939 yillarda respublikada 927ta bolalar bog'chasi ochilgan edi va ularda 36710 ta bola bor edi. Maydonchalar soni esa 4835 ta bo'lib, ularda 152000 bola bor edi. Shu bilan birga bu vaqtda onalar uchun "Bolalar xonalari" ham tashkil etilgan.

Shu yillarda ta'limni yaxshilash maqsadida quyidagi choralar ko'rilgan: joylarda metodik ishlarni tashkil qilish;

mebel, o'quv qo'llanmalari, o'yingohlarga qo'yiladigan talablarni ish
ta'lim masalalariga jamoatchilik va aholining e'tiborini qaratish (matbuotda nashr qilish, hujjatlarni tuzish) va sh.k.

Urush yillari O'zbekistonda 200.000 bola ko'chirib keltirilgan va natijada bolalar bog'chalari tarmog'ining kengayishi, ularda ish kunini uzaytirish

zaruriyati paydo bo'lgan. Urush yillari maktabgacha internatlar ham tashkil qilingan. Ulardagi tarbiyaning o'ziga xosligi shundan iboratki, ularda o'z oilasi, yaqinlaridan ajragan bolalar tarbiyalangan. Bu hol pedagoglarda har bir bola uchun yanada mas'uliyatli va e'tiborli bo'lishni taqazo etgan.

Urushdan keyingi davrda oziq-ovqat muammolari tufayli kuchsizlangan bolalar uchun sog'lomlashtirish chora-tadbirlari kuchaytirildi. Bu maqsadda respublikaning bir qator shaharlarida sanatoriya tipidagi bog'chalar tashkil qilindi. Qishloq hududida ta'lim ning rivojlanishiga katta ahamiyat berildi. Bu qishloq ho'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqishda ayollar mehnatidan foydalanish zaruriyati bilan bog'liq edi. 1959 yildan ta'lim ning yagona tuzilishini tashkil qilish maqsadida ikki turdagi ta'lim muassasalari bitta bolalar bog'chaga birlashtirildi. Bu esa bolalarni tarbiyalash jarayonining faollashuviga olib keldi.

O'rta maxsus ma'lumotli mutaxassislar Toshkent va Marg'ilon pedagogika bilim yurtlari tomonidan tayyorlangan. 1957-58 yillar ular 517 ta mutaxassis chiqarishgan. Metodik va tarbiya ishlarini yaxshilash maqsadida Toshkent, Samarqand, Buxoro, Namangan, Farg'ona, Chirchiq shaharlarida metod xonalari ochilgan. 1961 yil Qori-Niyoziy nomidagi pedagogika fanlari ilmiy-tadqiqot institutida O'zbekistondagi ta'lim muammolari borasida tadqiqot olib boruvchi, bolalar bog'chalari va metodika xonalariga yordam ko'rsatuvchi markaz ochildi.

Toshkentda 1966 yil 26 aprelda bo'lib o'tgan zilzila natijasida 225 ta ta'lim muassasalari barbod bo'ldi. Biroq qisqa vaqt mobaynida boshqa respublika quruvchilari yordami bilan bu muassasalar qayta tiklandi.

XX asrning 60-80-yillarida ommaviy ta'lim quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilgan:

xo'jaliklararo ta'lim muassasalarining ishtajribasini o'rganish uchun respublika miqyosida anjumanlar o'tkazish;

tumanlar orasida "Eng yaxshi ta'lim muassasasi" sovrinlari uchun musobaqalar o'tkazish;

yuqumli kasalliklardan aziyat chekuvchi bolalar uchun maxsus muassasalar tashkil etish;

bolalar sog'ligini saqlash bo'yicha ta'lim muassasalarini tashkil qilish;

Bolalar bog'chalari (MTM) va boshqa tarbiya muassasalari uchun mutaxassislar tayyorlash;

respublikaning pedagogik va musiqa o'quv yurtlarini keng turdagi mutaxassislar tayyorlab berishga o'tkazish;

maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning yagona dasturini ishlab chiqish;

bolalarning estetik tarbiyasiga katta ahamiyat berish, o'zbek milliy san'ati asarlaridan foydalanish va boshqalar.

O'zbekistonning mustaqil davlat maqomini qo'lga kiritishi bilan jamiyatning ijtimoiy muammolari yanada ko'paydi va keskinlashdi. Birinchidan, siyosiy, ma'naviy, iqtisodiy ustuvor yo'nalishlarning almashishi, ikkinchidan, bu davrda ijtimoiy muammolarni yaxshi tushunmaslik oqibatida ro'y berdi. Biroq, demokratiya va oshkoralik tamoyillari, xorij davlatlari tajribasi yordamida davlat

muhtojlarga real ijtimoiy pedagogik yordam bermoqda, ijtimoiy pedagogik fanini rivojlantirish uchun chora-tadbirlar ko'rimoqda.

Adabiyotlar:

Abdulatipov R.G. Chelovek. Natsiya. Obshchestvo. – M.: Politizdat, 1991. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – M., 1988.

Bartold V.V. Kultura musulmanstva // Soch. t.6. – M., 1966. Bromley Yu.V. Ocherki teorii etnosa. – M.: Nauka, 1983.

Vagabov M.V. Islam i semya. – M.: Nauka, 1980.

Izmaylov A.E. Narodnaya pedagogika: pedagogicheskie vozzreniya narodov

5–MAVZU: TARBIYA – IJTIMOY HODISA

Reja:

1 Tarbiya – ijtimoiylashtirish omili.

2. Ijtimoiylashtirish – tarbiyaning bosh maqsadi.

3. Bolalik – insonning ijtimoiy hayot me'yorlarini egallay boshlash davri.

Tayanch iboralar: ijtimoiylashuv, faoliyat, me'yor, oilaviy, diniy, ijtimoiy, korreksion tarbiya, bolalik.

Zamonaviy jamiyatlarda ijtimoiy institutlarning butun boshli bir tizimi mavjud. Ijtimoiy institut jamiyat a'zolarining o'zlarining u yoki bu ehtiyojlarini (iqtisodiy, siyosiy, madaniy, diniy va boshka) kondirish uchun ijtimoiy resurslardan foydalanishda birgalikdagi faoliyatlarining tarixan shakllangan shaklidir. Tarbiya ijtimoiy institut sifatida jamiyat a'zolarining ijtimoiylashuvini amalga oshirish uchun jamiyatning muayyan rivojlanish bosqichida paydo bo'ladigan fenomen xisoblanadi.

Xar bir jamiyat faoliyat va tuzilmasining murakkablashuvi uning tarixiy rivojlanishining muayyan bosqichlarida quyidagilarning sodir bo'lishiga olib keladi:

1. Tarbiya oilaviy, diniy, ijtimoiy turlarga ajraladi, ularning o'rnini, axamiyati va o'zaro munosabati o'zgarib xisoblanadi.

2. Ijtimoiy tarbiya jarayonida uning tarkibiy qismlari sifatida ta'limni, keyinchalik ma'lumotli bo'lishni ajratsak bo'ladi.

Bu tamoyilga ko'ra ijtimoiy tarbiyaning strategiya va maqsadi yosh avlod, o'smirlarni komil inson bo'lib etishlariga yordam berishdir. Ijtimoiy tarbiya jarayoni, tarbiya muassasalari faqatgina shaxs rivojlanishining vositasi bo'lishlari mumkin.

Rivojlanishni inson tomonidan uch turdagi vazifalarni (tabiiy-madaniy, ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy-psixologik) xal qilish jarayoni deb karashimiz mumkin. SHU vazifalarga ko'ra, tarbiya muassasalarida ijtimoiy tarbiyani markazlashtirish lozim bo'lgan shaxs rivojining jixatlarini aniklashtirsa bo'ladi.

Ijtimoiy tarbiyaning birgalikdagi faoliyat tamoyili

Tarbiyachi va tarbiyalanuvchi orasidagi suxbatning zarurligi g'oyasi kadimgi Elladada paydo bo'lib, o'rta asrlar ta'lim metodlarida, keyinchalik esa yangi davrning bir kator pedagoglari asarlarida o'ziga xos rivojlanishiga erishdi.

So'nggi o'n yilliklarda tarbiyaga sub'ekt-ob'ekt jarayoni sifatida karash, keyinchalik esa, bu yondashuvni pedagogik amaliyotda tarkatish bu tamoyilni pedagogika uchun eng muxim tamoyilga aylanishiga olib keldi.

Ijtimoiy tarbiyaning birgalikdagi faoliyat tamoyiliga ko'ra bolalar, o'spirinlar, o'smirlarning ma'naviy-ma'rifiy rivojlanishii tarbiyachi va tarbiyalanuvchi orasidagi kadriyatlar (akliy, ijtimoiy) almashuvi jarayonida amalga oshiriladi.

Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyili. Bu tamoyil ijtimoiylashuvning merosiylik xarakteridan kelib chiqadi. Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyili inson rivojlanishining xar bir bosqichini individual va ijtimoiy kadriyat deb biladi. Bu tamoyilga ko'ra xar bir bola, o'smirda doimo tugallanmagan va aslida tugallanmaydigan bir narsa bo'ladi. CHunki dunyo va o'zi bilan o'zaro munosabatda bo'la turib, ular doimo o'zgarish potentsialini saqlab kolishadi

Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyiliga ko'ra tarbiyani shunday tashkil qilish kerakki, xar bir yosh boskichida inson "kayta shakllanish" imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

Sanab o'tilgan tarbiya tamoyillarini inobatga olish va ularning ta'minlanishi ijobiy pedagogik natijaga erishishning shartlaridan biri xisoblanadi.

3. Korreksiya tarbiya paydo bo'ladi.

4. Totalitar, siyosiy va kvazidiniy jamiyatlarda amalga oshiriladigan gayri-ijtimoiy tarbiya shakllanadi.

5. Tarbiyaning vazifa, shakl, usul va vositalari o'zgaradi.

6. Tarbiyaning axamiyati ortadi. U jamiyat va davlatning aloxida funksiyasi bo'lib koladi va ijtimoiy institutga aylanadi.

Tarbiya ijtimoiy institut sifatida o'z tarkibiga quyidagilarni qamrab oladi: oilaviy, diniy, ijtimoiy, korreksiya va g'ayri- ijtimoiy tarbiyalar majmuasi; ijtimoiy rollar yig'indisi; tarbiyachilar, tarbiyalanuvchilar, oila a'zolari, ruxoniylar, mintaqaviy, xududiy tarbiya tashkilotlari raxbarlari, jinoiy va totalitar guruxlar etakchilari; turli xildagi tarbiya muassasalari; ijobiy va salbiy sanksiyalar yig'indisi; tarbiyachilarning ta'limi va professional tayyorgarligi darajasi.

Tarbiya ijtimoiy institut sifatida ijtimoiy xayotda muayyan vazifalarga ega.

Tarbiyaning eng umumiy vazifalari quyidagilar:

-jamiyat a'zolarining bir maqsad sari karatilgan rivojlanishi va ular tomonidan tarbiya jarayonida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan bir qator extiyojlarning qondirilishi uchun sharoitlar yaratish;

-jamiyatda faoliyat yuritish va uni rivojlantirishga qodir bo'lgan kadrlarni tayyorlash; -ijtimoiy xayot barqarorligini madaniyatning avlodlarga meros koldirish orkali ta'minlash;

-jamiyat a'zolarining ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishi;

-o'zgaruvchan ijtimoiy xolatlarga jamiyat a'zolarini ko'niktirish;

-jamiyat a'zolarining intilishlari, maqsadlarining birlashishini va ijtimoiy kasbiy, etnokonfessial guruxlar manfaatlarining uygunlashuvini ta'minlash.

Ijtimoiy pedagogning bu yo'nalishlar bo'yicha faoliyati zamonaviy tarbiya tamoyillari asosida qaraladi. Tarbiyaning insonparvarlashuv tamoyilini amaliyotda amalga oshirish tarbiyalanuvchida refleksiya va o'z-o'zini tartibga solishni

rivojlantirishga, uning olam bilan munosabatlarining shakllanishiga, guruh xissining oshishiga, jamiyatda demokratik va gumanistik munosabatlarning tashuvchisi bo'lgan insonning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yanada kengroq ma'no insonparvarlashuv tamoyilining amalga oshishi insonlar orasidagi aloqalarning yaxshilanishi, ijtimoiy progress uchun kurashda insonlarning birlashishiga ko'maklashadi.

Tarbiyaning tabiat bilan uygunligi. Tarbiyaning tabiat bilan uygunligi zarurligi xaqidagi g'oya antik davrlarda paydo bo'lgan va bizgacha Demokrit, Aflotun, Arastu asarlari orqali etib kelgan.

Tarbiyaning tabiat bilan uygunligi xaqidagi tamoyilni XVII asrda YAn Amos Komenskiy ta'riflagan va u XVIII-XIX asrlarda pedagogikada keng rivojlangan.

XX asrda tabiat va inson xaqidagi fanlarning rivojlanishi tarbiyaning tabiat bilan uygunligi tamoyilini ancha boyitdi. Bunda rus olimi V.I.Vernadskiy tomonidan noosfera xaqidagi ta'limotning yaratilishi xam muxim rol o'ynadi.

Noosfera- noosfera rivojlanishning shunday boskichini aks etadigan tushunchaki, u boskichda insonning ongli faoliyati global muammolarning paydo bo'lishi va xal etilishiga ta'sir qiladi.

Tarbiyaning tabiat bilan uygunligi tamoyilining zamonaviy ta'rifi u tabiiy va ijtimoiy jarayonlarning o'zaro aloqasini ilmiy tushunishda asoslanishi inson va tabiat taraqqiyotining umumiy qonunlari bilan mos kelishi, insonni yoshi va jinsiga mos qilib tarbiyalashi, shuningdek o'z xolati va noosfera taraqqiyotining kelajagi uchun mas'uliyatni shakllantirishni ko'zda tutadi.

Tarbiya tabiat bilan uygunligi tamoyiliga ko'ra insonda tabiat, planeta va biosferaga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish kerak. Shuningdek tarbiya inson:

-o'zini borliq fuqarosi deb sezishini;

-ro'y berayotgan planetar jarayonlarni va unda mavjud global muammolarni tushunishini;

-o'zida noosfera uchun mas'uliyatni sezishini;

-o'zini noosferani yaratgan sub'ekt sifatida bilishni ko'zda tutadi. Tarbiyaning madaniylashuvi tamoyili

Tarbiyaning madaniylashuvi zaruriyati g'oyasi ingliz pedagogi Jon Lok (XVIII asr), frantsuz mutafakkiri Klod Gelvetsiy (XVIII asr) va ulug pedagog Iogann Pestalotstsi asarlarida yakkol namoyon bo'ladi.

Tarbiyaning madaniylashuvi tamoyiliga asosan uning oldida bolalar, o'smirlarni, xalk, jamiyat madaniyatining turli yo'nalishlariga o'rgatish maqsadi turadi. Bunda madaniyatning maishiy, **oniy, ma'naviy, akliy, moddiy, iktisodiy, siyosiy, axlokii yo'nalishlari nazarda tutilmokka.

Tarbiyaning madaniylashuvi tamoyilining amalga oshirilishi umuminsoniy xarakterdagi madaniy kadriyatlar turli jamiyatlarda farqlanishi sababli kiyinchiliklarga duchor bo'lmokka.

Bizning davlatda SHaxar va kishlok axolisi o'rtasida, shaxarda turli ijtimoiy- kasbiy guruxlar orasida farqlar mavjud. SHu bilan bir vaktida turli madaniyat va submadaniyatlar kadriyatlarining darajasini topish tarbiya samaradorligimning shartlaridan biridir.

Tarbiyaning variativligi tamoyili.

Zamonaviy jamiyatlarda ijtimoiy tarbiyaning variativligi shaxs extiyojlarining xilma-xilligi bilan aniqlanadi.

Tarbiya variativligi tamoyili insonning federal, mintaqaviy, munitsipal va lokal darajada umuminsoniy kadriyatlarga asoslanib, tarbiya muassasalarida insoniy, yosh, differentsial va individual yondashuvlar asosida manaviy-qadriyat jixatidan tarbiyalashni amalga oshirish uchun sharoitlar yaratish maqsadida ishlab chikilgan.

Ijtimoiy tarbiyaning variativligi tamoyilini ta'rifini milliy pedagogikada XX asming 80-yillari oxiridan boshlab ro'y bergan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar sababli ishlab chiqish imkoniyati yaratildi. Ijtimoiy tarbiyaning variativligi tamoyilini amalga oshirish uchun quyidagilar zarurdir:

- shaxs manfaatlarini va extiyojlari, turli yosh, ijtimoiy-kasbiy, **etnik qatlamlarning talablari**, xududiy va mintaqaviy tashkilotlarning extiyojlarini qondirish uchun turli xildagi tarbiya tashkilotlarini tuzish;

- ijtimoiy tarbiyaning mintakaviy va munitsipal tizimlarni tashkil qilish;

- maxalliy tarbiya tizimlarini tashkil qilish.

Ijtimoiy tarbiyaning variativlik tamoilini amalga oshirish:

- insonning turli xildagi xayotiy va shaxsiy masalarini echishga, kobiliyatini shakllantirishga;

- inson tomonidan o'zining rivojlanish **strategiyalari**, xayotiy va kasbiy yo'llarini tanlashga imkoniyatlarini kengaytirish uchun sharoitlar yaratadi.

Ijtimoiy tarbiyaning jamoaviylik tamoyili.

2. **Ijtimoiylashtirish – tarbiyaning bosh maqsadi.** Jamoa tarbiyaning eng muxim vositasi ekanligi xaqidagi g'oya juda kadimda paydo bo'lgan va XIX asrdan boshlab pedagogika tomonidan jadallik uning nazariy asoslari bilan ishlab chikilgan. Zamonaviy jamiyat xayotining realliklari, inson ijtimoiylashuvi muammolari va insonni o'zgarib turuvchi dunyoga kirishi jamoaviy tamoyilni ijtimoiy tarbiyaning etakchi tashqiliy asosi deb xisoblashga zamin yaratadi.

Jamoaviylik tamoyilining zamonaviy ta'rifiga ko'ra ijtimoiy tarbiya turli jamoalarda amalga oshirilib, insonga xayot tajribasi, umuman olganda esa jamiyatga ko'nikish tajribasini ko'lga kiritish imkonini beradi.

Tarbiyaning shaxs rivojlanishiga markazlashuvi tamoyili

Tarbiyaning vazifasi insonni rivojlantirish ekanligi g'oyasi kadimda paydo bo'lib, ko'pgina mutafakkirlar asarlaridan joy olgan. Bu tamoyilga ko'ra ijtimoiy tarbiyaning strategiya va maqsadi yosh avlod, o'smirlarni komil inson bo'lib etishlariga yordam berishdir. Ijtimoiy tarbiya

jarayoni, tarbiya muassasalari faqatgina shaxs rivojlanishining vositasi bo'lishlari mumkin.

Rivojlanishni inson tomonidan uch turdagi vazifalarni (tabiiy-madaniy, ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy-psixologik) xal qilish jarayoni deb karashimiz mumkin. SHU vazifalarga ko'ra, tarbiya muassasalarida ijtimoiy tarbiyani markazlashtirish lozim bo'lgan shaxs rivojining jixatlarini aniqlashtirsa bo'ladi.

Ijtimoiy tarbiyaning birgalikdagi faoliyat tamoili

Tarbiyachi va tarbiyalanuvchi orasidagi suxbatning zarurligi g'oyasi kadingi Elladada paydo bo'lib, o'rta asrlar ta'lim metodlarida, keyinchalik esa yangi davrning bir kator pedagoglari asarlarida o'ziga xos rivojlanishiga erishdi.

So'nggi o'n yilliklarda tarbiyaga sub'ekt-ob'ekt jarayoni sifatida karash, keyinchalik esa, bu yondashuvni pedagogik amaliyotda tarkatish bu tamoyilni pedagogika uchun eng muxim tamoyilga aylanishiga olib keldi.

Ijtimoiy tarbiyaning birgalikdagi faoliyat tamoyiliga ko'ra bolalar, o'spirinlar, o'smirlarning ma'naviy-ma'rifiy rivojlanishii tarbiyachi va tarbiyalanuvchi orasidagi kadriyatlar (akliy, ijtimoiy) almashuvi jarayonida amalga oshiriladi.

Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyili.

Bu tamoyil ijtimoiylashuvning merosiylik xarakteridan kelib chiqadi. Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyili inson rivojlanishining xar bir bosqichini individual va ijtimoiy kadriyat deb biladi. Bu tamoyilga ko'ra xar bir bola, o'smirda doimo tugallanmagan va aslida tugallanmaydigan bir narsa bo'ladi. Chunki dunyo va o'zi bilan o'zaro munosabatda bo'la turib, ular doimo o'zgarish potentsialini saqlab kolishadi

Tarbiyaning tugallanmasligi tamoyiliga ko'ra tarbiyani shunday tashkil qilish kerakki, xar bir yosh bosqichida inson "kayta shakllanish" imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

3. Bolalik – insonning ijtimoiy hayot me'yorlarini egallay boshlash davri. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy rivojlanishi bolaning jamiyat qadriyatlarini, urf-odatlarini va madaniyatini, shuningdek, jamiyatda qulay hayot kechirishiga yordam beradigan shaxsning ijtimoiy xususiyatlarini o'zlashtiradi. Ijtimoiy moslashuv jarayonida bolalar muayyan qoidalar asosida yashashni o'rganadilar va xatti-harakatlar normalarini hisobga olishadi.

Aloqa jarayonida bola ijtimoiy muhitga ega bo'lib, uning yaqin atrofi: ota-onalar, bog'o'qituvchilari va tengdoshlari tomonidan ta'minlanadi. Ijtimoiy salohiyat bolaning faol ravishda muloqot qilish va axborot almashinuvi tufayli amalga oshiriladi. Ijtimoiy mas'uliyatsiz bo'lgan bolalar ko'pincha boshqalarning tajribalarini rad etadi va kattalar va tengdoshlar bilan muloqot qilmaydi. Bu madaniy ko'nikmalarni egallamasligi va zarur ijtimoiy fazilatlarini yo'qotishi tufayli kelajakda antisosial harakatlarga olib kelishi mumkin.

Har qanday faoliyat maqsadga egadir va bolaning maqsadga erishish qobiliyati unga o'ziga ishonch bag'ishlaydi va uning vakolati haqida xabardor qiladi. Muhim ahamiyatga ega bo'lgan narsa to'g'ridan-to'g'ri jamiyatning bahosini aks ettiradi va o'zining benuqsonligiga ta'sir qiladi. Bolalarning o'z-o'zini baholashi ularning ijtimoiy salomatligiga va xatti-harakatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Adabiyotlar:

2. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.
- 2.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
- 3.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
- 4.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
- 5.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
- 6.Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta

pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.

7.O.Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y.

6-MAVZU. BOLALIK – INSONNING IJTIMOYIY HAYOT ME'YORLARINI EGALLAY BOSHLASH DAVRI.

Reja:

1. Maktabgacha yosh davri – ijtimoiy hayot me'yorlarini egallay boshlash davri.
2. Ijtimoiylashuv omillar - bola rivojlanishiga ta'siri.
3. Ijtimoiy jarayonida muhitning o'rni.

Tayanch iboralar: Shaxs, maktabgacha yosh davr, biologik, ijtimoiy, bolalarga turli belgi, o'xshashlik, irsiyat.

Bolalik-bu inson (bola) atrofdaagi dunyoni tushunishni o'rganadigan, kerakli ko'nikmalarni o'rgatadigan va o'z jamiyatining madaniyatini o'rganadigan inson rivojlanish davri.

Bolalik nafaqat inson rivojlanishining bosqichi, balki turli davrlarda va turli xalqlar orasida turli xil ijtimoiy va madaniy tarkibga ega bo'lgan tushunchadir. Bolaning rivojlanishi va sotsializatsiyasi jamiyatning boshqa jihatlari bilan bog'liq bo'lgan ma'lum madaniy muhitda sodir bo'ladi. Bolalik tushunchasi tarix davomida o'zgarib turadi va madaniyatlar orasida juda farq qiladi[1]. Bolalik keng ijtimoiy ma'noda ijtimoiy shartnomadir. Bolalik haqida umumiy tasavvurga ega bo'lish uchun odamlar kimni kattalar va kimni bola deb hisoblash to'g'risida kelishib olishadi[2].

Psixologiya va pedagogikadan tashqari, 20-asr o'rtalaridan boshlab bolalik tarix, etnografiya va sotsiologiya fanlarida o'rganiladi[1].

Bolalik davrida juda intensiv jismoniy va aqliy rivojlanish sodir bo'ladi. Rivojlanishning muhim davri erta bolalikdir. Uning buzilishi, masalan, insomiyat jamiyatidan ajralib qolish, qaytarib bo'lmaydigan ruhiy kasalliklarga olib kelishi mumkin

Yangi tug'ilgan chaqaloqning suyaklari kaltsiy tuzlarining kamligi tufayli juda yumshoq. Chaqaloqlarda bosh suyagi suyaklarida tikuv yo'q va xaftaga plitalari — fontanellar bilan bog'langan. Umuman olganda, yangi tug'ilgan bolada oltita fontanel bor, ulardan ikkitasi (xanjar va mastoid) juftlashgan. Eng katta fontanel — oldingi-frontal va parietal suyaklarning tarozilarining o'ng va chap yarmilari tutashgan joyda joylashgan. Yangi tug'ilgan chaqaloqda umurtqa pog'onasi old tomondan konkav kamarga o'xshaydi, egri chiziqdar uch-to'rt oylikda shakllana boshlaydi. Hayotning oltinchi-sakkizinchi oylarida tishlar yorila boshlaydi.

Chaqaloqlar ko'p vaqtlarini uyqusida o'tkazadilar, ochlikdan yoki noqulaylikdan uyg'onadilar. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda oddiy shartsiz reflekslar — ushlar, miltillash, himoya qilish va emish kabi murakkab instinktlar kabi tug'ma xatti-harakatlarning keng doirasi namoyon bo'ladi.

1-3 yoshdan boshlab bola tez o'sadi, tishlari paydo bo'ladi, nutq va xotira rivojlanadi. U yurishni boshlaydi, atrofdagi dunyoda harakat qiladi, dunyoni faol o'rganadi. Ushbu davrda o'yin chaqaloq uchun katta ahamiyatga ega. Erta bolalik maktabgacha yosh bilan almashtiriladi. Maktabgacha yoshda bola o'z tafakkuri yordamida atrofdagi dunyoni faol o'rganadi. Ushbu yoshdagi bolaga xos bo'lgan ma'lumotlar juda muhimdir, chunki aynan shu yoshda bolaning miyasi juda jadal rivojlanadi va shimgich kabi ma'lumotlarni o'zlashtiradi. Kelajakda (7-8 yoshdan boshlab) bola shunchaki olgan bilimlarini rivojlantiradi. Olimlarning fikriga ko'ra, dastlabki olti yil inson rivojlanishidagi eng muhim davrdir. Bu vaqtda butun kelajak hayotining asosi qo'yiladi. O'zingizga bo'lgan ishonch, nimani xohlashingizni va sevishingizni bilish, o'zingizni hurmat qilish, stressli vaziyatlarda o'zini tutish — bularning barchasi eng erda bolalikka, chaqaloqning ota-onasi bilan munosabatlariga qaytadi. Ushbu davr shaxsni shakllantirish uchun juda muhim bo'lganligi sababli, ushbu yoshdagi bola nimani anglatishini bilish muhimdir. Bolani bilishning eng yaxshi usuli-uni kuzatish va tinglash. Ushbu yoshdagi bolalar umumiy xususiyatlarga ega.

Tug'ilgandan bir yilgacha Bola tez o'sadi va o'zgaradi.

Dunyoni hislar orqali o'rganadi.

To'liq bog'liq.

O'ziga qaratilgan.

Tovushlarni, vizual tasvirlarni, suhbat ohangini sezadi (mehribon yoki g'azablangan)

U o'zi bilan o'ynaydi.

U odamlarni taniydi va ularga munosabat bildiradi.

U ushlashni, emaklashni, o'tirishni va turishni o'rganadi, bir yoshga kelib yurishni boshlaydi.

Bir yildan ikki yilgacha

2 yoshida bola o'zgaruvchan qadam bilan bir nechta to'siqlardan o'tadi, polda yotgan taxtada yurganda muvozanatni saqlaydi. 2 yoshli bolalar uchun ochiq o'yinlarga sakrash, yugurish, to'pni uloqtirish va uni slayddan siljitish kiradi.

U yanada ishonchli yuradi.

O'zingizga e'tibor va mehmi talab qiladi.

Dunyoni hislar orqali o'rganadi.

Diqqat tezda tarqaladi.

Faqat bitta narsaga to'liq e'tibor qaratish mumkin.

Idrok aniq, tasavvur hali rivojlanmagan (u faqat ko'rgan narsasi haqida o'ylaydi)

Harakatlarni zaif muvofiqlashtirish.

"Tormoz" yo'q, uni to'xtatish qiyin.

Qat'iy.

Qiziquvchan, dunyoni kashf qilishni xohlaydi.

Kattalarga taqlid qiladi.

Yaramas.

Doimiy tartibni yaxshi ko'radi, o'zini juda xavfsiz his qiladi.

O'ziga qaratilgan.

Ikki - uch yil

3 yoshida bola to'rtta asosiy rangni va ranglarning ba'zi soyalarini to'g'ri chaqiradi.

U spektrning ettita rangiga yo'naltirilgan (qora va oq ranglarni biladi), kattalar iltimosiga binoan namuna bo'yicha topadi.

Uch yoshli bola ketma-ket (kattasiga kichikroq) uy quradigan qo'g'irchoqlar, kosalar, qoliplar, to'rt-oltita komponentdan iborat qopqoqlarni yig'adi (shou bo'yicha, kattalarning iltimosiga binoan, mustaqil o'yinda), sakkizdan o'ntagacha halqadan iborat piramidani to'playdi. naqsh yoki naqsh bo'yicha (o'lchamning pasayishi, hajmi va rangi, shakli va o'lchami).

3 yoshli bola uchun o'yinlar modelga tekis geometrik shakllarni tanlashga asoslangan bo'lishi mumkin (doira, to'rtburchaklar, uchburchak, trapezoid, tasvirlar, kvadrat). Volumetrik geometrik shakllarning konfiguratsiyasiga aniq yo'naltirilgan (mos keladigan teshiklarga mos keladi). Ulardan ba'zilari: to'p, kub, prizma ("tom"), silindr ("ustun"), g'isht, konus.

U teginish orqali (o'yinda) aniqlaydi va tanish geometrik yoki boshqa shakllarni nomlaydi. U katta, kichik ob'ektni topadi va nomlashi mumkin, o'rtta — ular orasida. Ob'ektni to'qima bilan aniqlaydi (yumshoq, qattiq).

Ikki qismdan iborat rasm (darsda). Oddiy rasm uchun mozaikani tanlaydi. Kattalar tomonidan olib tashlangan o'yinchoq turgan joyni eslaydi va ko'rsatadi (qo'shma o'yinda).

Hali ham o'ziga qaratilgan.

Qiziq.

Harakatlarni muvofiqlashtirish hali mukammal emas.

Faol.

Tadqiqotchi atrofdaqi dunyoga qiziqadi.

Ko'pincha yolg'iz o'ynaydi.

Dürtüsel, birinchi instinktda harakat qiladi.

"Ruxsat etilgan chegaralarni" tekshirishga moyil.

Borgan sari mustaqil bo'lib bormoqda.

O'qishni yaxshi ko'radi.

U xuddi shu narsani takrorlashdan zerikmaydi.

Mantiqsiz.

Go'zallik hissi paydo bo'ladi.

Kattalarga taqlid qiladi.

Biz ilhomlantiramiz.

O'zini boshqalar bilan taqqoslaydi.

O'z-o'zini anglashni rivojlantiradi.

Lug'at shakllanmoqda (uch yoshli bolalarda u allaqachon juda boy).

U mustaqil ravishda uxlashni o'rganadi, o'zini to'shakka olib boradi va uni yashirishni kutadi.

Nutqni rivojlantirish xususiyatlari

rivojlanishdagi passiv nutq faol nutqdan oldinda: bola o'zi aytganidan ko'ra ko'proq so'zlarni tushunadi;

fonemik eshitish artikulyatsiya rivojlanishidan oldinda;

bolaning faol nutqi jadal rivojlanmoqda;

bola har bir narsaning o'z nomi borligini ochib beradi;

dastlab "telegraf nutqi" deb nomlangan ikki yoki uchta so'zdan iborat jumlar paydo bo'ladi;

hayotning ikkinchi va uchinchi yillari chegarasida bola intuitiv ravishda jumladagi so'zlar bir-biri bilan bog'liqligini "kashf etadi", ya'ni nutqning grammatik tuzilishini o'zlashtira boshlaydi;

erta bolalikning oxiriga kelib, bola tilda mavjud bo'lgan deyarli barcha sintaktik tuzilmalarni egallaydi;

erta yoshda bolalar so'zlarining ma'nolari rivojlanadi. Bolalar so'zlarining ma'nanligidan birinchi funktsional umumlashmalarga o'tish mavjud [4].

Bolaning xarakterini shakllantirish uchun uy muhiti juda muhimdir. Agar bola adovatni ko'rsa, u hukm va g'azabni o'rganadi. Agar bola masxara qilishni eshitsa, u uyatchan bo'ladi. Agar bola tanbeh berilsa, u aybdorlik hissi bilan yashaydi. Agar u bag'rikenglik va kechirimlilikni ko'rsa, u tez orada toqat qilishni va kechirishni o'rganadi. Agar bola maqtovga sazovor bo'lsa, u minnatdor va o'ziga ishongan bo'lib o'sadi. Agar unga nisbatan adolatli bo'lsa, u adolatni biladi. Agar u sevilsa, u sevgini biladi. Bola oilada asosiy qadriyatlarini idrok etadi; u erda uning idealari, odatlari, hayotga munosabati shakllanadi. Bolaning to'g'ri psixologik va ma'naviy tarbiyasi tug'ilishdan boshlanishi kerak, bu rivojlangan, o'zini o'zi ta'minlaydigan shaxsni shakllantirishga yordam beradi[5][6].

4 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bola.

Borgan sari mustaqil.

Yordam berishni yaxshi ko'radi.

"Charchoqqa qadar" o'ynaydi.

Osonlik bilan charchaydi.

Tasavvur eng yuqori darajada rivojlangan.

Juda ishonchli: ular aytgan hamma narsaga ishonadi.

Diqqatni uzoqroq vaqtga qaratishi mumkin.

Harakatlarni muvofiqlashtirish yaxshilanadi.

U suhbatlashishni yaxshi ko'radi.

U dunyoda yolg'iz emasligini tushunadi.

Faktlar va fantastikani chalkashtirib yuboradi.
Ijodiy instinktni rivojlantiradi.
Haqiqiy diniy tuyg'uni boshdan kechirishi mumkin.
To'rt yoshli bolalar birgalikda o'ynashadi.
Besh va olti yoshli bolalar murakkab qoidalar asosida o'ynashlari mumkin.
O'ziga ishonch hosil qiladi.
U o'zini ko'rsatishni yaxshi ko'radi.
O'ziga qaratilgan, ammo rahm-shafqatga qodir.
Maqtov va tasdiqlashga juda muhtoj.
U faqat ko'rgan boshqa bolalar bilan do'stlashishi mumkin.
Maktab Yoshi

Bolaning hayotidagi maktab davri olti yoki etti yoshdan boshlanadi va odatda 18 yoshida tugaydi. Bu ikkinchi darajali sotsializatsiya davri bo'lib, unda bola va keyinchalik o'spirin kattalar sifatida yashashi kerak bo'lgan jamiyatning madaniyati va ijtimoiy hayotini o'zlashtiradi. 6-8 yoshdan 16-18 yoshgacha bo'lgan bola maktabga boradi, hayotni turli tomonlardan o'rganadi. Mas'uliyatni his qiladi (uy vazifasini bajarish, maktabga borish). Uning didi shakllanadi, bolaning shaxsiyati rivojlanadi. Odatda o'smirlik yoki balog'at davri deb ataladigan boshlang'ich maktab yoshi (10 yoshgacha) va katta maktab yoshi (13 yoshdan) shartli ravishda ajratiladi.

Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy kompetentsiyalarni shakllantirish vositasi kattalar bolani tushumishi sharti bilan kattalar va bola o'rtasidagi muloqot bo'lishi mumkin[7].

Balog'at yoshidagi individual tebranishlar tufayli o'rta maktab va o'spirinlik chegaralari har doim ham bir-biriga mos kelmaydi.

Birinchi fiziologik tortishish davridan keyin (4-6 yil) balog'at yoshiga qadar o'sish sur'atlarining nisbatan barqarorlashishi kuzatiladi. 4 yoshdan oshgan bolalarda normal o'sishni taxminiy hisoblash uchun quyidagi formuladan foydalanish mumkin: $100 + 6(n - 4)$, bu erda n — yillardagi yosh. 11 yoshgacha bo'lgan bolalarning tana vazni (vazni) quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi: $10,5 \text{ kg} + 2n$; formula bo'yicha 12 yosh va undan katta bolalar: $(n \times 5) - 20 \text{ kg}$, bu erda n — yillardagi yosh. O'sish va tana vaznining bolaning yoshiga mosligini faqat standart Rostov jadvallaridan aniq baholash mumkin.

Adabiyotlar:

3. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.
- 2.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
- 3.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
- 4.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
- 5.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
- 6.Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.
- 7.O.Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y.

7-MAVZU: PEDAGOGIKA VA IJTIMOY PEDAGOGIKA KATEGORIYALARI.

Reja:

1. Shaxs, rivojlanish, faoliyat, ijtimoiylashuv, jamiyat.
2. Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari.
3. Ijtimoiylashuv jarayoni. Tarbiya va ijtimoiy tarbiya.

Tayanch iboralar: shaxs, rivojlanish, faoliyat, ijtimoiylashuv, jamiyat, biologik, fiziologik, ijtimoiy, ma'naviy, ruhiy, axloqiy va estetik aqlidrok, tafakkur

Shaxs — alohida individ, mohiyatan yaxlit ijtimoiy-axloqiy olam. U o'zida inson mohiyatini, uning mavjudot sifatidagi qadriyatini mujassam etadi. Shaxs ijtimoiy-gumanitar fanlarda o'z yo'nalishi, tadqiqot ob'yekti va maqsadi nuqtai nazaridan turlicha talqin etiladi. U o'ta murakkab, ziddiyatli, qaramaqarshi, o'zini o'zi inkor etadigan mavjudot sifatida, biologik, fiziologik, ijtimoiy, ma'naviy, ruhiy, axloqiy va estetik aqlidrok, tafakkur ob'yekti sifatida, hatto, falsafiy va mantiqiy, yashash huquqi va hayot mantig'i jihatidan tadqiqot manbaiga aylanishi mumkin.

Shaxsning shakllanish omillari ko'p va xilmaxiddir. Mas, genetik (nasliy), biologiktabiiy, madaniy, ijtimoiy hayot tajribasi, o'z turdoshlari bilan munosabatlar

Rivojlanish — tabiat va jamiyatdagi qonuniyatli o'zgarish; bir sifat holatidan boshqasiga, eskidan yangiga o'tish. Rivojlanish natijasida ob'yektning — tarkibi yoki strukturasi yangi sifat holati vujudga keladi. Rivojlanish tabiat, jamiyat va bilish tarixini tushuntirishning umumiy tamoyilidir. Rivojlanishning 2 shakli mavjud: ob'yektning sekinasta sodir bo'luvchi miqdor o'zgarishlari bilan bog'liq evolyusion Rivojlanish va ob'yekt tuzilmasidagi sifat o'zgarishlaridan iboratinqilobiy Rivojlanish Evolyusion Rivojlanish jamiyatda bir tizimning asta- sekin, keskin portlashlarsiz bir sifatli asosdan ikkinchi sifatli asosga o'tishini, inqilobiy Rivojlanish esa keskin portlash yo'li bilan bir sifatli asosdan ikkinchi sifatli asosga o'tishini bildiradi. Evolyusion Rivojlanish jamiyatning yangi bosqichga uzluksiz va talafotlarsiz o'tishiga imkon beradi. Bunday utishda muayyan vaqt zarur bo'ladi. Inqilobiy Rivojlanishda jamiyatning eski asosiy tayanch nuqtalari yo'q qilinib, keskin sifatli o'zgarishlar amalga oshiriladi. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, yangi jamiyatga o'tishning evolyusion Rivojlanish yo'lini tanladi. Bu yo'l jamiyat a'zolarining manfaatlariga zid kelmaydigan, muayyan vaqtni talab qiladigan va pirovardida samarali buladigan yo'ldir. va boshqalar shahrining genetik jihati uning nasliy asosi, ajdodlaridan yetib kelgan fizionomiya, fe'latvor bilan, biofiziologik jihati esa yashash uchun quvvat olish, ovqatlanish, jinsiy aloqaga kirishish va nasl qoldirish singari individual ehtiyoj bilan belgilanadi.

Shaxs, mohiyatiga ko'ra, madaniylashgan, ong, aql orqali faoliyatini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lgan, ijtimoiy tarixiy an'ana, turmush tarzi va tajribaga asoslangan muayyan avlodlar vakili. Shaxs fenomeni inson olamining butun

murakkabliklarini o'zida mujassam etadi. Uni har tomonlama o'rganish maqsadida turli davrlarda tadqiqot olib borilgan. Ayniqsa, sharqda u yuksak axloqiy ma'naviy me'yorlar orqali tushunilgan va oliy xilqat, bebaho qadriyat deb hisoblangan. Inson Sh. sifatida komillikka intiladi, hayot mazmunini boyitadi, shu asosda kishilik jamiyatining go'zal va farovon bo'lishiga ehtiyoj sezadi.

Shaxsning hayot tarzi bevosita jamiyat hayotiga daxldor va hayot ne'matlaridan to'la foydalanishga haqli. Shaxs tushunchasi inson tushunchasining yuksak ko'rinishi, oliy maqomidir. Har qanday odam tabiiy mavjudligi, yashash huquqi va hayot qadriyatiga ega bo'lgan jonzotdir. Biroq u hamma vaqt ham to'laqonli shaxs bo'lib yetilmasligi mumkin.

Faoliyat — kishilarning tashqi olamga faol munosabati shakli, insonning o'zini o'zi maqsadga muvofiq tarzda o'zgartirish usuli, inson borlig'ining muhim xususiyatlaridan biri. Faqat F. zamiridagina inson mohiyati namoyon bo'lishi, jamiyatning, har qanday ijtimoiy tuzilmaning mavjudligi ta'minlanishi mumkin. Inson va jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, F. shakllari, asosan, quyidagicha turkumlantiriladi: moddiy F. (insonning o'z xavfsizligi ta'minlanishi, oziqovqat, kiyimkechakka bo'lgan dastlabki ehtiyojlarining qondirilishi va mehnat qurollari orqali tashqi tabiatning o'zgartirilishi); ijtimoiysiyosiy F. (ijtimoiy munosabatlarga, ijtimoiy hayotga ta'sir ko'rsatish); ma'naviy F. (ilmlar, san'at, din, badiiy ijod va boshqa sohalardagi F.).

Jamiyat – kishilar uyushmasining maxsus shakli, kishilar o'rtasida amal qiladigan juda ko'plab munosabatlar yig'indisi; tabiatning bir qismi; ijtimoiy borliq.

Jamiyat g'oyat murakkab va ko'pqirrali hodisa bo'lib, muttasil ravishda o'zgarish va rivojlanish xususiyatiga egadir. Juda qadim zamonlardan oq insoniyatning ulug' mutafakkirlari jamiyat mohiyatini bilishga va insonning jamiyatdagi o'rni va rolini belgilashga harakat qilganlar. Turli tarixiy davrlarda mifologik, diniy, ilmiy va falsafiy qarashlar jamiyatning kelib chiqishi va rivojlanishi to'g'risida muayyan bilim, tasavvurlar hosil qilishga imkon bergan.

Insoniyat ma'naviyati yuksalib borgani sayin jamiyat to'g'risidagi qarashlar ham tobora takomillashib borgan, jamiyat to'g'risidagi o'ta sodda diniy-mifologik qarashlarga nisbatan ancha murakkab va ishonchli ilmiy-falsafiy qarashlar vujudga kelgan.

Har bir fanni shu fanning o'rganish predmetiga asoslangan bilimlar tizimi ajratib turadi. Fanning bilimlar tizimi uning tushuncha va kategoriyalarida o'z aksini topadi. Tushuncha — real olamni bilish jarayonida aks etish shakllaridan biri. Reallikning o'zgaruvchanligi va ko'p qirraliligi tufayli tushunchalar dinamik, rivojlanadigan tavsifga ega. Ular tarixiy holat va hayot sharoitlariga bog'lik, ravishda o'zgaradi.

Xar qanday fanning rivojlanishi jarayonida tushunchalar ana shu fan kategoriyalariga birlashadi. Fan kategoriyalari shu fanda qo'llaniladigan yanada kattaroq, amaliy tushunchalardir. Hammamizga ma'lumki, pedagogika fanining asosiy kategoriyalariga "ta'lim", "tarbiya", "ma'lumot" singari tushunchalar kiradi. Shu kategoriyalar asosida "shaxs", "rivojlanish", "faoliyat", "jamiyat", "ijtimoiylashuv" singari ijtimoiy-

gumanitar fanlar uchun umumiy bo'lgan tushunchalar qo'llaniladi. So'nggi yillarda «pedagogik faoliyat» kategoriyasi ham keng qo'llanilmoqda. Ijtimoiy pedagogika fani pedagogikaning yo'nalishlaridan biri sifatida "Ijtimoiy pedagogik faoliyat", "Ijtimoiy ta'lim" va "Ijtimoiy tarbiya" singari kategoriyalarga ega. Pedagogika va ijtimoiy pedagogika fani kategoriyalarining bir- biridan farqli jihati quyidagi jadvalda aks etgan.

Pedagogika hamda ijtimoiy pedagogika fani kategoriyalari

Pedagogika	Ijtimoiy pedagogika
<ul style="list-style-type: none"> • ta'lim • o'qitish • tarbiya • pedagogik faoliyat 	<ul style="list-style-type: none"> • ijtimoiy ta'lim • o'qitishning <u>ijtimoiy jihatlari</u> • ijtimoiy tarbiya • ijtimoiy pedagogik faoliyat • ijtimoiylashuv • ijtimoiy institut • ijtimoiy adaptatsiya • ijtimoiy reabilitatsiya

Pedagogika faoliyat- bu ta'lim-tarbiya vositasida o'quvchilarga ijtimoiy madaniyat tajribalarini singdirishga qaratilgan kasbiy faoliyatdir.

Ijtimoiy pedagogik faoliyat- bu bolaning ijtimoiylashuviga, ularga ijtimoiy madaniyat tajribalarini singdirishga, jamiyatda o'z-o'zini boshqarishga sharoitlar yaratishga qaratilgan kasbiy faoliyatdir. U ma'lum shaxsga qaratilgan bo'lib, aniq manzilga yo'naltirilgan faoliyatdir. Ijtimoiy pedagogik faoliyat quyidagi xususiyatlarga ega.

- Ta'lim muassasalaridagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat,
- bolalar tashkilotlaridagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat,
- bolalarning ijodkorligini oshirish va dam olishini tashkil etishga mas'ul tashkilotlardagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat.

Ijtimoiy-pedagogik faoliyatning asosiy yo'nalishlari qo'yidagilar hisoblanadi.

- Deadaptatsiyaga uchragan bolalarni profilaktika qilish,
- ijtimoiy me'yorlardan chekingan (o'qish) bolalarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish .Bu ishlar ikki shaklda amalga oshiriladi:

1.Bevosita bolaning o'zi bilan olib boriladigan ishlar. 2.Bolaning ijtimoiy muhit bilan aloqasida vositachilik qilishi.

Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lgan

ijtimoiy ta'lim kategoriyasi ikki tomonlama xususiyatga ega. Birmchidan, ijtimoiy ta'lim-bu bolaning ijtimoiylashuviga yordam beruvchi ijtimoiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayonidir.

Ikkinchidan, ijtimoiy ta'lim-bu ijtimoiy soqada ishlash uchun maxsus tayyorgarlik ko'rish jarayonidir.

Ijtimoiy tarbiya esa bolaning ijtimoiylashuviga qaratilgan ijtimoiy ahamiyatga molik fazilatlarni shakllantirish jarayonidir. Ijtimoiy tarbiya muammolari xususida A.V.Mudrik, V.D.Semyonova, G.N.Filova singari olimlar tadqiqotlar olib borgan.

Ijtimoiylashuv jarayonida bola jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy makrm, ijtimoiy xulk.-atvorning me'yor va koidalari haqidagi turli bilimlarni, jamiyatga ko'nikshiga yordam beruvchi turli ko'nikma va malakalarni uuzlashtiradi. Bu jarayon, ayniqsa, bolalikda juda jadal sur'atlar bilan amalga oshadi. Ma'lumki, bola besh yoshgacha uning keyingi hayotida o'z aksini topuvchi nihoyatda ko'p bilimlarni oladi.

Bola ijtimoiylashuvining ajralib turuvchi xususiyati, uning jamiyat ilgari surayotgan yurish-turish me'yorlariga baxo berishi va nazorat qilishining qiyinligidadir. U bularni faqat o'zlashtirib boradi, shuning uchun ham bola shaxsining ijtimoiylashuv jarayonida ota-onalar, qarindoshlar, ular bilan ishlayotgan mutaxasislarning (psixolog, shifokor, pedagog va shu kabilar) ta'siri katta bo'lib, bolalarni, hayotda zarur ijtimoiy bilimlarni ertaroq; va yaxshiroq; o'zlashtirishlari, ularni hayotda qo'llashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir. Buning ijtimoiy pedagogika bilan bog'liqligi shundaki, maktab yoki boshqa ta'lim muassasida ta'lim olish jarayonida bola, avvalo, akademik bilimlarni o'zlashtiradi. Biroq shu bilan bir vaqtda unda muayyan tizimlashgan ijtimoiy bilim, ko'nikma va malakalar

shakllanadi. Bu bilim, ko'nikma va malakalar ijtimoiylashuv jarayonida — bolaga maxsus yordam kerak bo'lganda — juda zarur bo'ladi.

3. Ijtimoiylashuv jarayoni. Bola ijtimoiylashuvining ajralib turuvchi xususiyati, uning jamiyat ilgari surayotgan yurish-turish me'yorlariga baxo berishi va nazorat qilishining qiyinligidadir. U bularni faqat o'zlashtirib boradi, shuning uchun ham bola shaxsining ijtimoiylashuv jarayonida ota-onalar, qarindoshlar, ular bilan ishlayotgan mutaxasislarning (psixolog, shifokor, pedagog va shu kabilar) ta'siri katta bo'lib, bolalarni, hayotda zarur ijtimoiy bilimlarni ertaroq; va yaxshiroq; o'zlashtirishlari, ularni hayotda qo'llashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir. Buning ijtimoiy pedagogika bilan bog'liqligi shundaki, maktab yoki boshqa ta'lim muassasida ta'lim olish jarayonida bola, avvalo, akademik bilimlarni o'zlashtiradi. Biroq shu bilan bir vaqtda unda muayyan tizimlashgan ijtimoiy bilim, ko'nikma va malakalar shakllanadi. Bu bilim, ko'nikma va malakalar ijtimoiylashuv jarayonida — bolaga maxsus yordam kerak bo'lganda — juda zarur bo'ladi.

Bolaning ijtimoiylashuviga yordam beradigan ijtimoiy bilimlarni yetkazish, ijtimoiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayoni ijtimoiy ta'lim deyiladi.

4. Tarbiya va ijtimoiy tarbiya. Tarbiya pedagogikaning asosiy ob'ekti sifatida pedagogikaning rivojlanish tarixi mobaynida olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Shu bilan birga, "tarbiya" tushunchasining mazmuni amaliy ahamiyatga ega. Chunki bu tushuncha pedagogik faoliyatning vazifa va maqsadlariga asosiy yondashuvlarni belgilaydi.

Tarbiya ijtimoiy hayotning doimiy va umumiy kategoriyasidir. Tarbiyaning ijtimoiy qamrovi uning lug'aviy ma'nosidan ancha kengdir. Shuni hisobga olib, ijtimoiy

tarbiyani insonning qobiliyati, bilimi, qadriyatlar, u yashayotgan jamiyatga munosabatidan iborat imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beruvchi, maxsus tarbiya tashkilotlarida amalga oshiriladigan jarayon sifatida ko'rib chiqish lozim. Boshqa so'zlar bilan ifodalaydigan bo'lsak ijtimoiy tarbiyaning maqsadi insonni ijobiy rivojlanishga qaratilgan sharoitlar yaratish jarayoniga yo'naltirishdir. Bu sharoitlar individual va guruxiy sub'ektlarning uchta o'zaro bog'liq va shu paytning o'zida mazmuni, shakli va usuli jixatidan nisbatan mustaqil bo'lgan jarayonlarni qamrab oladi: bolalar, o'smirlar, o'spirinlar ijtimoiy tajribasini tashkil qilish, ularning ta'lim olishlarini ta'minlash hamda ularga individual yordam ko'rsatish.

Ijtimoiy tajribani tashkil qilish gurux (jamoat) larning maishiy va xayotiy faoliyatini tashkil qilish, guruxdagi o'z-o'zini bopqarish faoliyatini rag'batlantirish va norasmiy mikroguruxlarga ta'sir etish orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy tajriba keng ma'noda turli ko'nikma va malakalar, bilim va fikrlash usullari, yurish-turish me'yori va stereotiplari, qadriyatlar, odamlar bilan munosabatga kirishish tajribasi, moslashish tajribasi, shuningdek o'z-o'zini anglash, o'ziga ishonch, o'z ijtimoiy xayot yo'lini belgilash va shu yo'ldan borish tushuniladi. Ta'lim o'z ichiga qo'yidagilarni oladi: uzliksiz tizimli ta'lim (rasmiy ta'lim), madaniyatni targ'ib qilish va tarqatish, o'z-o'zini shakllantirishga va mustaqil ta'lim olishga yo'naltirish. Individual yordam insonga muammolarni hal qilishda, o'z-o'zini rivojlantirishda, jamiyatdagi mavqei, o'rnini yuksaltirishda namoyon bo'ladi. Individual yordam boshqa insonlarning ehtiyojlarini qondirishga zarur bo'lgan bilim, malakalarni o'zlashtirishda insonga ongli yordam berish, uning o'z qadrini bilishi, o'z-o'zini

anglashi hamda unda oila, gurux va jamiyatga mansublik hissini rivojlantirishdir. Tabiiyki, ijtimoiy tajriba ta'lim va individual yordamning usul, shakl, mazmun, tavsifi va jadalligi bevosita tarbiyalanuvchilarning yoshi, jinsi, qaysi kasb egasi ekanligi va ularning qaysi ijtimoiy madaniy soxaga mansubligiga bog'lik. Bu jihlatlar turli ta'lim muassasalari va tashkilotlarida farqlanib, bu farq tashkilot turiga, unda faoliyat yuritadigan pedagoglarning amalga oshirayotgan ishlariga bog'liq.

Ijtimoiy tarbiya jarayonidagi o'zaro munosabat shu jarayonning sub'ektlari orasidagi axborot, faoliyat usullari va qadriyatlar almashinuvidir. Bunday munosabat ijtimoiy jihatdan tabaqalashgan, alohida ko'rinishga ega. Chunki o'zaro munosabatning aniq ishtirokchilari muayyan etnik ijtimoiy va ijtimoiy psixologik guruxlar vakili bo'la turib, o'z munosabatlarida u yoki bu darajada ular mansub guruxlarga tegishli ijtimoiy xulqni amalga oshirishadi. - Umuman olganda, o'zaro munosabat tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati, bu faoliyatning mazmuni, xarakteri, tarbiyaviy samaradorligi, faoliyat ishtirokchilari va ular o'zlarini qay darajada shaxs deb xisoblashlariga bog'liq. O'zaro munosabat jarayonida amalga oshirilayotgan ijtimoiy tarbiya insonning ijobiy ijtimoiy, ma'naviy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishda qulay sharoitlar yaratadi.

"Ijtimoiy" tushunchasi (lotincha socialis – umumiy, jamoatchilik) insonlarning birgalikdagi hayoti bilan bog'liq bo'lib, ularning muomala va bir-biriga ta'sirining turli xil shakllari birlashtiradi.

Ijtimoiy pedagogika - shaxsni ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik faoliyatning

samarali usullari texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni qo'llashga qaratilgan pedagogika sohasi.

Adabiyotlar:

1. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.
2. J. Xasanboev. Pedagogika. T., "Fan", 2006
3. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
4. J. Xasanboev. Pedagogika. T., "Fan", 2006
5. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
6. Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.
7. O. Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y.

8-MAVZU. IJTIMOY TARBIYADA MAHALLANING O'RNI. IJTIMOY MUXIT BOLANI TARBIYALASHNING OMILI SIFATIDA.

Reja:

1. Milliy mentalitet va uning ijtimoiylashuvda tutgan o'ri.
2. Mahalla ijtimoiylashuvning an'anaviy omili sifatida.
3. Ijtimoiylashuv jarayonida muhitning o'ri
4. Ijtimoiy pedagogikaning jamiyatda tutgan o'ri.
5. Bolaning sotsiumda rivojlanishi.

Milliy mentalitet va uning ijtimoiylashuvda tutgan o'ri.

Ijtimoiy pedagogikaning amaliyoti va nazariyasi xalqning etnografik, tarixiy, madaniy an'analari va xususiyatlariga bog'liq va inson, insoniy qadriyatlar haqidagi diniy va axloqiy qarashlarga suyanadi. Inson sivilizatsiyasi davomida har qanday jamiyat o'zi mustaqil mavjud bo'lishini ta'minlay olmaydigan a'zolari: bolalar, qariyalar, kasallarga munosabat mavzusi bilan bir necha bor duch kelgan. Bunday odamlarga munosabat jamiyatning g'oyaviy, ijtimoiy, iqtisodiy, axloqiy va milliy xususiyatlariga bog'liq ravishda rivojlangan va ularning jismoniy yo'q qilinishidan tortib, jamiyatda to'liq integratsiyalashuvlarigacha bo'lgan ko'rinishlarda ifodalangan.

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi, davlat va jamiyat rivojining o'ziga xos yo'lini tanlashi, milliy-madaniy, ma'naviy qadriyatlarni tiklash, saqlab qolish imkonini berdi va hayotning barcha jabhalarida milliy xususiyatlarni inobatga olish vazifasini qo'ydi.

Bugun shaxs shakllanishiga bevosita va bilvosita ta'sir qiluvchi omillarni alohida inobatga olish kerak. Bunday omillarga nafaqat moddiy, g'oyaviy va psixologik sharoitlar, balki shaxsning shakllanishi ro'y bergan muhit ham mansubdir. Bu

jarayonga mustaqil davlatlarda olib beriladigan millatlararo munosabatlar milliy siyosat ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bu ayniqsa shaxsiy hislatlarning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bunday xislatlarga milliy o'z- o'zini anglash, g'urur, iftixor kabi tushunchalar kirishini e'tiborga olsak, shaxsning axloqiy shakllanishi umuminsoniy qadriyatlar bilan birga chambarchas bog'liq holda kechadi, dab xulosa qilish mumkin.

O'zbek xalqi o'ziga xos etnik muhit egadir. Bunday muhitda bolalar yoshligidan o'z ona (milliy) tillarining va unda aksini topgan ertaklar, afsonalar, rivoyatlar, maqollar, ashulalarning ta'sirida bo'ladilar. Bolalar asta-sekin milliy an'analar, urf-odatlarning aniq me'yorlariga ko'nikishadi. O'quvchilarda milliy tarixni, adabiyotni o'rganishi va ona tillarida turli ma'lumotlarni olishi orqali o'smirlik yoshida o'z mansubligini va etnik umummilliylikni anglash ro'y beradi.

Etnomadaniy sharoitlarning ijtimoiylashuviga ta'lim mentalitet (bu tushuncha XX asr boshida fransuz olimi L.Levi Bryul tomonidan fanga kiritilgan) darajasida namoyon bo'ladi. Mentalitetning tarqalishi xalq tushunchasidan xoli bo'lmaydi. Etnos-bu tarixan bir hududda shakllangan, til, madaniyat, ruhiyatning umumiy, nisbatan barqaror xususiyatlariga ega, shuningdek boshqa shunday tuzilmalardan o'z-o'zini anglashi bilan ajralib turuvchi insonlar majmuasidir. Etnos (xalq)ga mansublik tug'ilishdanoq bo'lmay, ijtimoiylashuv, shaxsning muayyan madaniy sohadagi shakllanishi, bolaning axloqiy stereotiplarni o'zlashtirishi davomida paydo bo'ladi. Etnosning muhim hususiyatlaridan biri etnik o'z-o'zini anglashning mavjudligidir. Etnosni boshqa etnoslardan ajratib turuvchi xususiyatlarga (til, qadriyat, me'yor, din, ilmiy xarakter, san'at) asosan shu etnosning a'zosi deb hisoblanadigan kishilarning mavjudligi bo'yicha aniqlasa bo'ladi.

Etnos insonlarning ijtimoiy-pedagogik birligi sifatida har bir inson uchun muhim vazifalarni bajarishi mumkin: himoya qilish, nafaqat ijtimoiy, balki jismoniy o'zini his qilishi uchun. Etnik jamiyat vaqtda muqimdir, uning tarkibi barqarordir. Inson etnik maqomga ega va uni etnosdan ajratib bo'lmaydi. Shu xususiyatlar uchun etnos inson uchun qo'llab-quvvatlash guruhi hisoblanadi.

Etnosning shaxsiy, ijtimoiy, faoliyat darajalaridagi xususiyatlari etnopsixologiya orqali ifodalanadi. Etnopsixologiya o'z ichiga milliy hissiyat va kayfiyat, milliy madaniyat va mo'ljal, milliy an'analarni oladi. So'ngi paytlarda etnopsixologiyada "milliy xarakter" tushunchasi kam ishlatilmoqda. Etnik guruhlarning psixologik xususiyatlarini ifodalash uchun esa mentallik va mentalitet tushunchalari qo'llanilmoqda.

Mentallik insonning olam, o'zining bu olamda tutgan o'rni haqidagi tasavvurlari asosida yetgan obrazlar tizimidir, ya'ni mentallik etnik guruhga u yoki bu davrga xos bo'lgan o'ziga yarasha dunyoqarashdir.

"Mentalitet" kategoriyasi gumanitar fanlarda an'analar va madaniyat orqali aniqlab beriluvchi ommaviy dunyoqarashning tarkiblarini ifodalash uchun ishlatilmoqda. Mentalitetning turli ta'riflari mavjud. Mentalitet bu anglanmagan darajadagi jamoa tasavvurlari majmuasi bo'lib, muayyan tabiiy-iqlimiy va tarixiy- madaniy sharoitlarda shakllangandir. (A.V. Mudrik)

Mentalitet – bu shaxs yoki ijtimoiy guruhning dunyoni muayyan obrazda qabul qilish, his qilish va unda tafakkur yuritishini ichiga oluvchi individual va jamoa ongining darajasidir. Mentalitet shu xalqning uzoq tarixiy rivojlanishi natijasida shakllanadi va milliy xarakter, iqtisodiy va ijtimoiy xulq atvoming milliy modelini belgilab beradi.

Mentalitet hatto bir mafkura boshqasiga o'zgariganda ham o'zining asosiy parametrlarini saqlab qolish mumkin. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda mentalitet madaniyatga tegishli odamlarda umumiy aqliy qurilmalari ning mavjudligi bilan aniqlanadi. Turli xalqlarning mentalitlari farqi ular quyidagi ijtimoiy hodisalar: ijtimoiy tuzilmaga baho berish, huquq va odat haqidagi qarashlari, ozodlikka munosabati, ozodlikni tushunishlari, mehnat, mulkchilik, boylikka munosabatlari, zamon va makonni tushunishlarini qanday qabul qilishlarida namoyon bo'ladi.

Mentalitet – bu xalq madaniyatining keng maydondagi kvint-esseksiyasidir. "Mentalitet" kategoriyasi, odatda ijtimoiy psixologik kategoriya sifatida tushuniladi. Mentalitet tushunchasining tarkibini psixologik tahlili mentalitet tushunchasini muayyan madaniyatda yashovchi odamlarning integral tasviri sifatida tushunish imkonini beradi. Bu tahlil I.G.Dubrov, V.I.Kukushkin, A.S.Pamarin, V.S.Barulinlar tomonidan o'tkazilgan. Boshqacha aytganda mentalitet jamiyatning ma'naviy-ruhiy qiyofasi, jamiyat dunyoqarashining asosiy o'lchovi sifatida tushuniladi.

Mentalitet ijtimoiylashuv jarayonida muhim o'rin tutadi, chunki u ijtimoiy axborot tashuvchisi hisoblanadi. Ijtimoiy axborot bu holatda 3 asosiy guruhda bo'ladi:

ishlab chiqarish qurollari va mehnatning jamoaviy natijalari; ob'ektiv ijtimoiy munosabatlar;

til va muloqot.

Mentalitet ijtimoiy axborotning o'ziga xos qismi sifatida o'zining uzatish kanallariga ega. Ular orasida eng asosiy lari tabiiy muhit, mumtoz va boshqa eng tarqalgan matnlar, til strukturalari, kundalik yumushlar hisoblanadi. Hozirgi kunda hali fanda mentalitet tushunchasi tor va keng ma'noda tushuniladi.

Keng ma'noda mentalitet jamiyat, jamiyat ongini qabul qilish o'ziga xosligi sifatida o'zining tabiat va ijtimoiylashtirishni qabul qilishga o'zicha dunyoga munosabatda bo'lish imkonini beradi.

Tarbiyalanuvchilarning milliy psixologik xususiyatlarini ijtimoiy pedagog inobatga olishi kerak. Milliy psixologiyani bila turib, u tarbiya ishining sifatini oshirishda kerakli qoidalarni topa olish mumkin. Etnopsixologiya pedagogika faniga muayyan milliy guruhlar vakillari tomonidan tarbiyaviy ta'sir choralarini qabul qilishning o'ziga xoslik, turli xalqlarning tarixiy tajribasini inobatga olib, tarbiya tadbirlarining mazmunini, u yoki bu millat vakillarining tarbiya choralariga ko'nikishlari xususiyatlarini, aniq etnik guruh vakillarida milliy psixologiyaning ifodalanishini, turli xalqlarda tarbiyaviy ta'sir paytida nizomiy munosabatlarning ifodalanishi xususiyatlarini, milliy mintaqalarda odamlarga nisbatan qo'llanilayotgan psixologik ta'sirga bog'liq ravishda tarbiya ishining mahsuldorligi, turli millat vakillarining

muomalasi jarayonida shaxslararo munosabatlarning shakllanishini o'rganishga yordam beradi.

Insonlarning milliy psixologik xususiyatlari ularning faoliyatiga quyidagi shakllarda ta'sir ko'rsatadi:

faoliyatning milliy o'ziga xosligi; inson xislatlarining milliy xususiyati; axloqiy holatning milliy o'ziga xosligi.

Milliy psixologik xususiyatlar nafaqat inson ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadi, balki bu jarayonga muayyan tuzilish va mazmun beradi.

Milliy psixologiyada ijtimoiy ong hodisasi sifatida to'rtta sohani ajratsa bo'ladi. Motivatsion fan sohasi milliy umumiylikning sabablari va g'oyalarining o'ziga xosligini xarakterlaydi.

Intellektual soha esa milliy psixika tashuvchilari tafakkurining o'ziga xosligini xarakterlaydi. Bu jihat ularda aqliy hislatlar mavjudligida ifodalanadi.

Kommunikativ soha esa har bir xalqning o'rnatilib bo'lingan o'zaro munosabatlari me'yorlari, o'z axloq stereotiplari, o'z rahbarlik shakllari mavjudligidan dalolat beradi.

Shunday xalq gipotezasi mavjudki, har bir xalq nerv tizimi va aqlining tug'ma xususiyatlarining faoliyat yuritishida o'z xususiyatlariga ega. Bu esa milliy xarakterning emotsional-irodaviy sohalarining o'ziga xosligini keltirib chiqaradi.

Milliy psixologik xususiyatlar ko'nikma va stereotiplar mexanizmlari orqali namoyon bo'ladi. Qurilmalar insonning muayyan shaklda u yoki bu hodisani qabul qilishidir, ya'ni qurilma muayyan faoliyat yuritishga tayyorlik, biror bir milliy jamoa vakili o'z etnik sharoitlaridan kelib chiqib milliy mentaliteti shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida milliy axloqiy me'yorlari va qadriyatlar, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish yo'nalishlarini mustahkamlash, atrof-muhitdagi odamlarga baho berish, o'z millati nuqtai nazariga mos kelmaydigan g'oyalarni qoralash vazifasini bajaradi.

Ijtimoiy va pedagogik amaliyot, bir qator tadqiqotlar insonning milliy majburiyatini shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy institutlar sifatida oilani e'tirof etadi. Oila:

milliy axloqiy normalarni o'zlashtirish, milliy madaniy muhitga va uning qadriyatlariga ko'nikishning eng bevosita va abadiy manbasi hisoblanadi.

millat psixologiyasi jihatlarining taqlid yo'li orqali alohida shaxslar ongi va ruhiy olamiga kirishini ta'kidlaydi.

milliy qadriyatlarga amal qiladi, ularni saqlaydi.

o'zining milliy tarbiyaviy ahamiyati inson hayoti davomida saqlab qoladi. milliy odatlar, urf va an'analarning asosiy tashuvchisi hisoblanadi.

Oilaning barcha sanab o'tilgan xususiyatlari o'zbek oilasida o'zining yorqin ifodasini topadi.

O'zbek xalqi shaxsiy xislatlarida ifodalangan milliy xususiyatlari oilada milliy va diniy qadriyatlar asosida shakllangan va avloddan-avlodga o'tib ta'lim-tarbiya, odat, marosimlar, qoidalar shaklida mustahkamlangan. Bunday qadriyatlarga avvalo o'z yurtining o'tmishiga hurmat, milliy an'analariga sodiqlik va ularni hayotga tadbiiq etish kiradi. Milliy xususiyatlarning shakllanishiga mehnat faoliyatining xarakteri va yo'naltirilganligi, ijtimoiy jarayonlarda qatnashish darajasi, madaniy ta'lim darajasi ta'sir qiladi.

Milliy xislatlar shakllanishining asosi milliy, tarixiy, madaniy, diniy, axloqiy qadriyatlar hisoblanadi. Ularning shakllanishi, saqlanishi va boshqa avlodlarga uzatilishi vositasi- milliy odat va an'analar hisoblanadi.

Axloqiy qadriyatlar asosida o'zbek oilasida rostgo'ylik, vazminlik kabi xislatlar shakllanadi. O'zbek oilasining pedagogik va psixologik xususiyatlari alohida e'tiborga loyiq. Chunki ular hayot tarzi, ma'naviy axloqiy muhit, tarbiyaviy tamoyillarni belgilab beradi. Bularga milliy qadriyatlarga sodiqlik, diniy amallarga hurmat, bolalarni yaxshi, xayrli ishlarni qilishga undash, o'z so'zida turish, kattalarning yoshlarga namuna bo'lishi, sabr-toqatli bo'lish, yosh xususiyatlarining inobatga olinishi, munosabatlarning hamkorligi, o'zaro hurmat tamoyillari asosida qurilishi kiradi.

Bir qator tadqiqotlar va shaxsiy kuzatuvlar asosida biz shunday xulosaga keldikki, tarbiyaviy ta'sirlarning natijalari o'zbek millatining o'ziga xos xususiyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Ularni esa shartli ravishda ikkiga bo'lsak bo'ladi:

xarakterli-ishonuvchanlik, hissiyotlik, sodiqlik, sabrlik, bolalarni sevish; axloqiy-tarbiyalanganlik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, mehribonlik, insoniylik, insofilik, g'amxo'rlik, saxiylik, vatanparvarlik.

An'analar iqtisodiy va ma'naviy borliqning tarkibiy unsuri sifatida qaysidir ma'noda bizning hayotimizni kelajak bilan bog'laydi. Har bir rivojlanish bosqichida an'analarning mazmuni va ahamiyati aniq ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar va vazifalar bilan belgilanadi.

Ijtimoiy hayotning barcha jabhalari-maishiy, ijtimoiy, san'at sohasining zaruriy tarkibiy qismi bo'lish bilan birga, an'ana va odatlar odamlarning har bir davrdagi ko'p asrli qarashlarini mujassamlashtiradilar. Aksariyat hollarda an'analarning kelib chiqishi muhim tarixiy hodisalarga borib taqaladi.

Xalqda faqatgina insonlarni tashqi va ichki holatda birlashtiruvchi shu qadriyatlar qadrlanadi. An'analar qanchalik qadimiylilik ega bo'lsa, shuncha ishonch bilan ularning ahamiyati va uning jamiyat institutlari tomonidan qabul qilinishiga e'tibor qaratsa bo'ladi.

An'analar o'z ifodalarini topish bo'yicha nihoyatda milliylik xususiyatiga egadirlar, biroq tarixiy rivojlanish mobaynida ular boshqa xalqlari tomonidan ham boyitiladi va shu paytning o'zidayoq umumxalq, xalqaro qiyofaga ega bo'lishadi. An'ana va odatlarga ikki o'zaro bog'liq ijtimoiy vazifa xosdir: a) shu jamiyatda o'rnatilgan munosabatlarni barqarorlashtirish vositalari, b) bu munosabatlarni yangi avlod hayotida amalga oshirish. Bu vazifalar turli yo'llar bilan amalga oshiriladi: agar an'analar bu hayotda qanday harakat qilish lozimligini aniq belgilab qo'ygan bo'lsa, unda an'analar, yurish-turishning umumiy me'yorlari yoki tamoyillarini ilgari surishadi.

Hozirgi kunda o'zbek xalqining mentaliteti milliy istiqloq g'oyasiga asoslanadi. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimovning fikricha quyidagilar milliy mentalitetning asosiy tushunchalari hisoblanadi:

Vatanga muhabbat:

ona tiliga muhabbat:

milliy axloqiy, madaniy, ma'naviy qadriyatlar:

oila; mahalla; islom dini; ta'lim va ma'rifatning o'rnini; umuminsoniy qadriyatlariga tayanish.

3. Mahalla ijtimoiylashuvning an'anaviy omili sifatida. O'zbek mentalitetining muhim xususiyatlaridan biri maxsus ijtimoiy tuzilma mahallaning mavjudligidir. Toshkent shahrida XIX asrdan boshlab mahalla mavjud. Ularning tashkil topishi va faoliyat yuritishi bir tomondan milliy- psixologik xususiyatlari, boshqa tomondan esa aholiga yoshligidanoq ijtimoiy munosabatlarga g'arq bo'lishlariga imkon yaratish bilan bog'liqdir. Boshqacha aytganda, mahalla mikrotsizm bo'lib, unda axloqiy tamoyil va qoidalarga amal qilish, marosim va jamoat faoliyatining boshqa turlarida ishtirok etish orqali shaxsning yanada kattaroq hamjamiyatda ijtimoiylashuvi usullari shakllanadi. Mahallaning demokratiyalashuv, ijtimoiylashuv, insoniylashuv va mukammallashuv jarayonlariga faol ta'sir qila olishini O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimov quyidagicha ta'kidlab o'tgan: "Mahalla-bizning jamiyat hayotida insoniy tarbiya va kelishuvning o'zgarimas manbasi. Tarixning guvohlik berishicha, bizning davlat daryolar bo'yida paydo bo'lgan. Tabiat kataklizmalari, tashqi hayvonlarni birgalikda yengish, qiyin kunlarda qo'llab-quvvatlash bizning ajdodlarimizni jamoa bo'lib yashashga o'rgatgan. Mehribonlik, rahmdillik kabi insoniy hislatlar aynan mahallada shakllanadi. Bu ma'noda mahallani o'z-o'zini boshqarish maktabi, kerak bo'lsa, demokratiya maktabi desa bo'ladi".

Ijtimoiylashuv nafaqat shaxsning jamiyatda qulayliklarga ega bo'lishini ko'zda tutadi, balki shaxsning muayyan axloqiy va etnik qoidalarni egallashini ham ko'zda tutadi. Shu borada mahalla ijtimoiylashuvining unikal mexanizmi hisoblanadi. Chunki unda: har bir inson amal qilishi kerak bo'lgan muayyan axloqiy qonunlar ishlab turadi; muomala bir qator axloqiy tamoyillarga asoslanadi; hokimiyatga ishonch va xizmat, shaxsiy namuna kuchi kattalarga hurmat, bolalar haqida g'amxo'rlik; axloq va jamoatchilikning tarbiyasi amaliy faoliyatga kiritish orqali amalga oshiriladi; ommaviy ong qadriyatlarini mahalladan oila va shaxsga uzaytiriladi; alohida shaxs hayotining asosiy bosqichlari jamoaning barcha a'zolari tomonidan kuzatuvda bo'ladi.

Alohida tarixiy davrlarda an'anaviy hayotiy muammolarning buzilishiga urinishlar amalga oshirilishiga qaramay, mahalla bunga qarshilik ko'rsatdi va an'ana, odatlarning saqlanib qolishiga yordam beradi.

Mahallaning ijtimoiy o'rnini shunda namoyon bo'ladiki, u doimo jiddiy ijtimoiy o'zgarishlarga o'z munosabatini bildirgan va oliy insoniy hamda axloqiy tamoyillarga tayanadi. Masalan, XX asrning 20-30 yillarida mahallada ayollarning ijtimoiy ishlab chiqarishga qo'shilishi, savodsizlikni bartaraf etish, aholining madaniy dunyoqarashini kengaytirish qo'llab-quvvatlangan

Hammaga mahalla aholisining Rossiya, Ukraina, Belorusiyadan evakuatsiya qilinganlarni qabul qilganliklari ma'lum. Mahalliy aholi vakillari ko'chib kelganlarga o'z uylarining bir qismini berishgan, moddiy yordam ko'rsatishgan. Mahalla jamoalari nihoyatda yuqori axloqiy va ijtimoiy salohiyatga ega, ular odamlarda yaxshi niyatlilik, o'zaro hurmat, o'zaro tushunish kabi hislatlarni tarbiyalashadi.

Mahalla an'analarini saqlab qolish va ulami yoshlarga yetkazish, jamiyatni demokratiyalashning ilk davrlarida milliy qadriyatlarining tiklanishiga katta yordam bergan. Yangi sharoitlarda mahalla o'z-o'zini boshqarish organi sifatida yangimazmun va ahamiyatga ega bo'ldi. Bunga O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimov tomonidan ham ta'kidlangan.

Mahalla maktablari yuqori sinf o'quvchilarining ijtimoiy va ma'naviy qiyofalari ham ancha o'zgarib qoldi. Ularning aksariyati muassasa, maktablarda tashkiliy ish tajribasiga egalar. Oqsoqollarning aksariyat qismi savodxon, ularning ba'zilari ilmiy darajaga egadirlar. Mahalla insonlarning axloqiy birlashuvi markazi bo'lishni davom ettirmoqda. Bu avvalambor, mahalla qo'mitalari faoliyatlarining asosiy yo'nalishlaridan biri ijtimoiy mehnatlarni, shu jumladan obodonlashtirish bo'yicha ishlarni tashkil qilishda namoyon bo'ladi. Bunaqa ishlarning asosiy turlari- ariqlarni tozalash, daraxtlarni kesish, axlatni chiqarish kabi hasharlardir. Bunaqa tadbirlar asosan Navro'z, Ramazon, Qurbon hayitlari, Mustaqillik kunlari oldidan o'tkaziladi. Hashar yo'li bilan uylar, klublar, oshxona, masjidlar bunyod etilmoqda.

Eng muhim an'analardan biri mehr-muruvvat bo'lib, u quyidagi qiyofalarda namoyon bo'ladi:

jamoaning g'amxo'rliqi, qo'shnilarning kasal, keksa va kam ta'minlanganlariga yordam ko'rsatishadi;

o'ziga to'q kishilarning kam ta'minlangan qarindoshlariga va qo'shnilariga moddiy yordam berishlari;

oqsoqol va mahalla qo'mitasi tomonidan boquvchisini yo'qotgan va qariyalarga yordam ko'rsatishi va boshqalar.

Jamoadam yordam ko'rsatish an'anasi hozir yangi shakllarga ega bo'ldi va hokimiyatlar, mahalla qo'mitalarning asosiy vazifasiga aylandi. Hozirgi kunda mahalla jamiyatda etnomadaniy qadriyatlarni tiklash jarayonida muhim rol o'ynamoqda. Nikoh, janoza, aqiqat to'yi, sunnat to'yi, muchal to'yi kabi marosimlar ham o'tkazilmoqda.

Bozor munosabatlarini shakllantirishning murakkab holatida mahallaning ijtimoiylashtiruv roli oshib ketadi. Bu avvalambor oila qadriyatlarini saqlab qolishda namoyon bo'ladi. Nizoli holatlar paydo bo'lganda xotin-qizlar qo'mitasi yoki mahalla oila vakillari bilan suhbat o'tkazadi va odatda vaziyatga oydinlik kiritadi va ajratishlar bo'lishiga olib keladi. Bundan tashqari mahalla ishsizlarga ishga joylashishlariga, militsiya xodimlariga tartibni saqlashda yordam beradi, xizmatga chaqirilganlar bilan tushuntirish ishlari olib boradi. Avvalgiday jamoa o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalashda muhim o'rin tutmoqda. Hozirda mahalla bolalar bog'chalari va maktablari bilan yaqin hamkorlik olib borib, ularga ta'mirlash ishlari olib borishda, tarbiya ishlarida yordam ko'rsatadi. Mahalla qo'mitasi majlislarida maktab intizomining jiddiy buzilishlari ham ko'rib chiqiladi. Yoshlarga ta'sir ko'rsatishning bu rasmiy tarmoqlaridan tashqari jamoani nazorat qilishning an'anaviy usuli ham saqlanib qolgan. Har qanday mahallada boy hayotiy tajribaga ega odamlar mavjud. Ularning asosiy vazifasi aholining an'anaviy ahloq-odob qoidalariga rioya qilishlarini, bolalarning ko'chadagi yurish-turishini nazorat qilishdir. Ular har qanday

odamga tanbeh berishlari mumkin, biroq bu ishni doimo ularning hurmatini saqlagan holda amalga oshiriladi. Ota-onalarning bunday munosabatni qadrlashi tahsinga sazovor. Shuning uchun “mahalla sening ham otang, ham onang” degan maqol mavjud. Boshqa sohalarda namoyon bo‘ladigan milliy tiklanish, xalqning milliy o‘z-o‘zini anglashni faollashtirish orqali bo‘ladi. Sobiq Sovet ittifoqi davrida bu kabi an‘analar to‘liq yo‘qolib ketmagan, balki ayrim oilalarda o‘ziga xos tarzda saqlanib qolgan va yoshlarga berilgan. Bu ayniqsa, hayotning an‘anaviy turmush tarzini saqlab kelayotgan eski shahar mahallalarida yashovchilar orasida yaqqol namoyon bo‘lgan. Mahalla fuqarolarining yuqori savodxonlik va madaniy darajasi (yosh va o‘rta avlod, o‘rta yoki oliy ma‘lumotga ega) badiiy ijodning keng rivojlanishi, marosimlar o‘tkazishda ma‘naviy o‘z-o‘zini ifodalashning keng imkoniyatlarini ko‘zda tutadi. Shuni ta‘kidlash joizki, etnik an‘analar va marosimlarning tiklanishida avvalo, oiladagi katta avlod, shuningdek, ommaviy axborot vositalari, ayniqsa televidenie katta o‘rin tutadi.

Hozirgi kunda mahallaning ahamiyati oshib bormoqda. Biroq yoshlar tarbiyasida muammolar kam emas. Bozor iqtisodiyoti sharoitida yoshlarning axloqiy tarbiyasiga xalaqit beradigan bir qancha holatlar ham kelib chiqmoqda. Yoshlarning yoshligidanoq savdo-sotiq qilishga va boshqa tijorat ishlariga sho‘g‘ib ketishi ularning o‘qishiga, bilim olishga bo‘lgan intilishlariga, ijtimoiy munosabatlarga kirishishga, salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ba‘zi hollarda muallimlar o‘quvchilarni to‘liq tarbiyalash imkoniyatidan mahrumdirlar, ya‘ni ular boshqa faoliyat bilan ham shug‘ullanadilar. Jamiyatni demokratiyalashtirishning mazkur bosqichida yoshlar faoliyat turini tanlashda keng imkoniyatlarga ega bo‘lishdi. Biroq ular bulardan to‘liq foydalana olmaydilar. So‘nggi yillarda yoshlar orasida siyosiy-tarbiyaviy ishlarni olib borish susaydi, din ta‘siri kuchaydi va bu natijada yoshlar mafkuraviy sohada o‘z mo‘ljallarini yo‘qotishlariga olib keldi. Mahalla tarbiyaning an‘anaviy usullaridan foydalanib, yosh avlod bilan yanada faol ish olib borish, ularda hozirgi jamiyat talablariga muvofiq keladigan dunyoqarash va axloqiy tamoyillar hosil qilishdan iborat.

Mahalla azaldan nafaqat o‘sib kelayotgan avlodning tarbiyachisi vazifasini bajargan, balki ijtimoiy fikrni shakllantirgan ham. Qo‘shnilar o‘rtasidagi barcha nizoli holatlar, shuningdek, esa oilaviy janjallar mahalla qo‘mitalari faollari tomonidan muhokama qilinadi. Bular orasida ko‘pincha qaynona-kelin, yosh kelin- kuyovlar orasida janjallar ko‘p uchraydi. Bunaqa holatlarda xotin-qizlar qo‘mitasi suhbat o‘tkazadi. Agar ikki tomonni yarashtirib bo‘lmasa, bu holat bilan mahalla qo‘mitasi shug‘ullanadi. Odatda o‘sha joyning o‘zida muammo hal qilinadi. Shuning uchun ajralishlar soni ko‘p emas. So‘nggi paytlarda uy ishlari bilan band ayollar, yosh oilalar bilan ishlash faollashti, ularni kasb-hunarlariga o‘rgatish ishlari olib borilmoqda. Mahalla ishsizlarning ishga joylashishlariga ham ko‘maklashmoqda. Harbiy qo‘mitalar askarlikka olishga tanlov bo‘lganda mahalla faolligiga tayanishadi. Mahallaning ijtimoiy hayotida so‘nggi o‘n yillarda katta o‘zgarishlarni boshdan kechirgan qo‘shnichilik munosabatlari muhim o‘rin tutmoqda. Oilaviy muhitning individuallashtiruv jarayoni ketmoqda. Shu bilan birga yaqin qo‘shnichilik munosabatlari o‘zbek oilasining qadriyatlaridan biri bo‘lib qolaveradi. Bu

avvalombor xo'jalik yordamida, bolalar tarbiyasida, qiyin vaziyatlarda yordam ko'rsatishda namoyon bo'lmoqda. Shuning asosida ma'naviy yaqinlik paydo bo'ladi, ya'ni kundalik axborot almashinuvi, mahalladagi voqealar muhokamasi bo'lib o'tadi. Shu tarzda mahalladagi eng kichik guruhlardan biri-qo'shnichilik guruhi paydo bo'ladi.

Mana shu guruh bilan bir qatorda qarindoshlik aloqalari ham mavjud. Ular hozirda avvalgidan ko'ra kamroq bo'lsada, uning a'zolarining faol o'zaro yordami bilan xarakterlidir. Qarindoshlik munosabatlari o'zbeklarning oilaviy qadriyatlarini tizimida hali ham birinchi o'rinda turadi.

O'zbeklarning ijtimoiy hayotidagi muhim hodisalardan biri erkaklar birlashmalari-gap, gashtak, ziyofatdir va ularning maqsadi bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazishdir. Har bir yosh guruh o'zining muomala shakliga ega: Qadimda Toshkentda gaplar ommaviy xarakterga ega bo'lgan. Ular hosil yig'im terimi yakunlangan kuzgi-qishki davrda o'tkazilgan. To'qmada erkaklar har kuni bir- birlarining uyida to'planishgan va har kim qo'ldan kelganini olib kelgan. Buning hammasi "umumiy qozon"ga solingan. O'zlari taom tayyorlashgan, o'zlari uy yig'ishtirishgan, namoz o'qishgan, suhbatlashishgan, axborot almashishgan.

Tuqmadan farqli o'laroq, gap haftada bir marta odatda juma kunlari ishtirokchilardan birining uyida o'tkazilgan. Har bir gapda saylangan rahbar va ishtirok etish qoidalari bo'lgan. Qoidabuzarlar gapdan chetlashtirilgan. Ziyofat xarajatlarini mezbon ko'targan. Namoz va diniy adabiyotlar uchun odamlarni qamashgan XX asrning 30-yillarida gaplarda to'planish havfli bo'lgan. Il jahon urushi davrida moddiy qiyinchiliklar ham gaplar o'tkazilmasligiga o'z ta'sirini ko'rsatgan. Biroq gaplar XX asrning 50-60 yillarida asta-sekin tiklana boshladi. Biroq bu gaplar biroz boshqacha edi. Avvalo, endi ayollar orasida ham gap tashkillashtirildi. Hozirda ayollar gaplari erkaklardan ko'ra keng tarqalgan. Oilaviy gaplar, avvalombor sinfdoshlar, kursdoshlar orasida, shuningdek kasbiy gaplar ham ommaboplashdi.

Gaplarning ijobiy xususiyatlari bilan birgalikda ularda salbiy jihatlari ham mavjud. Bu isrofgarchilik va ichkilik bilan bog'liq. Kitoblar mutolaasi, mazmunli suhbatlar tan olinmay kelindi. Avvalgilaridan farqli ravishda hozirgi gaplar yil davomida o'tkaziladi. To'y paytida gap ishtirokchilari to'y egasiga yordam ko'rsatishadi. Ular og'aynilarini qiyin kunlarda qo'llab-quvvatlashadi. Har bir gapning shuhrati bor. Insonni, ayniqsa yoshlarni qaysi gapga a'zo bo'lganidan u qanaqa tarbiya olganini aniqlasa bo'ladi.

Ayollar orasidagi gaplar XX asrning 60-70 yillarida keng rivojlanib boshladi. Bu mahalladagi qo'shnilarning birlashmasi edi. Biroq ishtirokchining yoshi inobatga olingan. Har bir mahallada o'rta yosh ayollar, yosh ayollar (asosan kelinlar)ning birlashmalari mavjud bo'lgan.

Yaqin qarindoshlar orasidagi gaplar ham keng tarqalgan. Odatda bunda yoshi eng ulug' ishtirokchi rahbar bo'ladi. Bunday gaplarga ayollar farzandlarini ham olib kelishgan.

Shuningdek oilaviy gaplar ham paydo bo'ldi. Ularda erkaklar o'z xotinlari bilan ishtirok etishadi. Bu gaplar sinfdoshlar yoki kursdoshlar gaplari sifatida boshlangan

va keyinchalik har uylangan a'zo o'z xotinini ham olib kela boshlaydi. Bu gaplar umumiy qoidalar asosida mavjud bo'lib, nihoyatda kam uchraydi. O'rta va katta avlod ayollari o'rtasida to'planishning boshqa shakllari ham mavjud. Bular mushkul kushod va mavlud kabi diniy marosimlar bo'lib, ular so'nggi yillarda Toshkent mahallalarida ochiq-oydin o'tkazilmoqda. Mavlud yoki mushkul kushodga to'planishgan ayollar nafaqat diniy marosimlarda ishtirok etishadi, balki muomalaga kirishish imkoniyatiga ham ega bo'lishadi. Hayotning eng yaxshi axloqiy me'yor va tamoyillarining tiklanishi fanda hayotning ba'zi eskirgan jihatlarini yangilashga, ayollar erkinligi va huquqlarini cheklashga ham urinishlar bo'ldi. Mahalla hozirda zamonaviy jamiyat hayotining ijtimoiy tizimida o'z o'rnini topgan. Milliy va etnik an'analarni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan O'zbekiston siyosati bu an'anaviy institutning yanada faol faoliyat yuritishiga yangi zaminlar yaratdi.

Adabiyotlar:

1. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.
2. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
3. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
4. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
5. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
6. Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyov», 2006.
7. O.Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y.

9-MAVZU. IJTIMOY PEDAGOGIK FAOLIYATDA BOLALARNING MOSLASHUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH. PEDAGOGNING OILA BILAN OLIB BORADIGAN IJTIMOY FAOLIYATI.

Reja:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat.
2. Bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlari sharoitga moslashuvda pedagogning roli.
3. MTT bolalarning moslashuv ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyalari.
4. Tarbiyachilar, bolalar va ota-onalarga psixologik-ijtimoiy yordam.
5. Ta'lim-tarbiya rivojlantirish vazifalarini hal etishga ijtimoiy pedagogik yondashuv.
6. Oila bilan ijtimoiy pedagogik faoliyat olib borish.

Ijtimoiy pedagogika tushunchasining mohiyati. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatidagi ta'rif bir qator baxs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. Yaxshi ma'lumki, har qanday fan bilim sohasi sifatida nazariya va amaliyotning birligi sifatida faoliyat yuritadi. Bu ikki soha doimo bir-birini to'ldirib keladi va voqelikning mukammallashuviga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Demak, biz ijtimoiy pedagogikani ham fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida o'rganishimiz lozim. Bundan tashqari

ijtimoiy pedagogika ko'pgina boshqa fanlar (falsafa, matematika, biologiya) kabi o'quv fani bo'lib ham xizmat qilishi mumkin.

O'zbekiston tarixiy pedagogik an'analarga ega davlatdir. Sharq mutafakkirlari va diniy arboblarning asarlarida ijtimoiy pedagogika fanining rivojlanishiga asos bo'ladigan g'oyalar mavjuddir. XIX asrda o'zbek ma'rifatparvarlari, XX asrdagi novator pedagoglarining ijtimoiy tarbiya sohasidagi faoliyati ijtimoiy pedagogika uchun boy materiallar manbai hisodlanadi.

Biroq ma'lum bir davrda ijtimoiy pedagogikaning MDH hududidagi tadrijiy rivojlanishi to'xtatib qo'yildi. Ijtimoiy pedagogikaning tiklanishi faqatgina XX asming 90-yillarida ro'y bera boshladi. Uning qayta "tug'ilishi" ijtimoiy pedagoglarni hozirgi sharoitdagi amaliy faoliyatlarida ijtimoiy pedagogika fanining yutuqlaridan foydalanish zaruriyati tug'ilgani bilan izohlanadi. Bu yerda davlat va jamiyatning faoliyat yuritishining yangi tamoyillari-bozor iqtisodiyoti, raqobat, byudjetdan pul ajratishni ko'paytirish yoki kamaytirish, dunyo hamjamiyatiga kirish, iqtisodiy holatning barqarorligi nazarda tutilmoqda. Shu bilan birga ijtimoiy hayotni demokratiyalashtirish, jahon hamjamiyatiga kirish aholining kam ta'minlangan qatlamlariga e'tiborni yanada kuchaytirishni talab qiladi. Biroq ijtimoiy pedagogika sohasidagi mavjud nazariya va amaliyotning tizimlashtirilmagani bu ikki soha bir-biridan alohida ravishda rivojlanishiga sabab bo'ldi va ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida shakllanishiga ta'sirini ko'rsatdi. Natijada bugunda ilmning bu sohasini to'liq qamrab oluvchi ta'rifni barish ancha murakkab hisoblanadi, ammo Rossiyalik qator olimlar ijtimoiy pedagogikaga ta'rif berishga harakat qiladilar.

Masalan, Yu.V.Vasilkova bu fanni "alohida shaxs yoki guruhni tarbiyalash, o'qitish nazariyasi va amaliyotidir" deb ta'kidlaydi.

A.V.Mudrikning fikricha, "Ijtimoiy pedagogika - barcha yosh va ijtimoiy guruhlar ijtimoiy tarbiyasini o'rganuvchi pedagogika"dir.

V.D.Semenov "Ijtimoiy pedagogika yoki muhit pedagogikasi"ni ma'lum yutuqlarni birlashtiruvchi va ularni ijtimoiy tarbiya jarayonida

amalga

I.P.Podlasiyning "Pedagogika" darsligida quyidagicha ta'rif mavjud: "Ijtimoiy pedagogika - ijtimoiy muhitning shaxsni shakllantirishga va ijtimoiy tarbiya muammolariga ta'siri qonuniyatlarini o'rganuvchi fandir".

M.A.Galaguzova ijtimoiy pedagogikaga uning ob'ekti va predmetini aniqlash orqali ta'rif bermoqchi bo'lgan.

Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatidagi mohiyatini aniqlash uchun "fan" tushunchasining o'zi ob'ektiv bilimlarini tizimlashtirish va ishlab chiqishga qaratilgan faoliyat ekanligini ta'kidlash lozim. Tushunchaning ilmiy mazmuniy jihatini o'rganish "ijtimoiy pedagogika" atamasiga e'tibor qaratishni talab qiladi. U ikki sohadan iborat bo'lib, ya'ni "Pedagogika" va "Sotsiologiya"ning birlashuvidan

vujudga kelgan. Bu birlashuv tasodifiy emas. U fanda tabaqalashuv va ixtisoslashuvning zamonaviy jarayonlariga bog'liq. Pedagogika fanida tabaqalashuv va ixtisoslashuv jarayoni keyingi yillarda ancha kuchaydi. Ba'zi bir ixtisoslashtirilgan sohalar - maktabgacha pedagogika, maktab pedagogikasi, maxsus pedagogika, kasb-xunar pedagogikasi, pedagogika tarixi va boshqa bir qancha

fanlar mustaqil ilmiy sohalarga aylanib bo'ldi. Ularning qatoriga ijtimoiy pedagogikani ham kiritsak bo'ladi.

Ijtimoiy pedagogika pedagogika singari ta'lim-tarbiya jarayoni va hodisalarini o'rganadi. Biroq ular o'ziga xos yo'nalishlarni va xususiyatlarni tadqiq etadi. Bu fanning o'ziga xos xususiyati "ijtimoiy" so'zida mujassamlashtirilgan.

"Ijtimoiy" (lotinchada socialis-unumiy, ijtimoiy) tushunchasi ostida insonlar orasidagi o'zaro munosabatlarning turli shakllari bilan bog'liq barcha jarayonlar tushuniladi. Bu degani, agar pedagogika o'sib kelayotgan avlodlarning ta'lim tarbiyasi haqidagi fan bo'lsa, ijtimoiy pedagogika ta'lim-tarbiya jarayonlarida bolaning jamiyatga qo'shilishi(integratsiya) bilan bog'liq xodisalarni alohida ajratadi. Bolaning jamiyatga "kirish" jarayoni, uning muayyan ijtimoiy tajribani qo'lga kiritishi (bilim, qadriyat, yurish-turish qoidalari va boshqalar) ijtimoiylashuv deyiladi.

Shunday qilib, agar biz ijtimoiy pedagogika mohiyatini bu fanning ob'ekt va predmetini qiyoslash orqali aniqlamoqchi bo'lsak quyidagi holat kelib chiqadi. Pedagogikaning ham, ijtimoiy pedagogikaning ham ob'ekti- bu bola, biroq o'rganish predmetlari turlicha. Pedagogikaning o'rganish predmeti bolani tarbiyalash qonuniyatlari hisoblanadi, ijtimoiy pedagogikaning predmeti esa bolani ijtimoiylashtirish qonuniyatlari hisoblanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, bu ikki fanning uzoq tarixiy aloqasiga qaramay ularning o'ziga xos vazifalari tufayli uzoqlashish ro'y berdi. Umumiy pedagogikaning o'ziga xos vazifasi ta'lim- tarbiyadir. Bola va bolalikni himoya qilish ijtimoiy pedagogikaning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogika jamiyatni va ijtimoiy munosabatlarni o'rganadi, insonlar bir-birlari bilan qanday muomalaga kirishishlarini, guruhlarga birlashish sabablarini va jamiyatning boshqa ijtimoiy masalalarini aniqlashga harakat qiladi. Ijtimoiy pedagogika bu muammolarni biroz boshqacha tarzda, uning ilmiy vazifalariga mos ravishda o'rganadi. Shu bilan birga o'z rivojlanishida umumiy pedagogikadan ajralib chiqib, u kompleks xarakterga ega bo'ldi. Hozirda uning nazariy va amaliy faoliyati sohasiga maktab va maktabdan tashqari muassasalarda tarbiya va qayta tarbiya. "Mehribonlik uylari", qariyalar uylarida yashovchilarga g'amxo'rlik, huquqbuzarlar bilan ishlash va boshqalar kiradi. Ijtimoiy pedagogikaning kompleks xarakteri uning boshqa fanlar bilan munosabatida namoyon bo'ladi.

Falsafa va ijtimoiy pedagogika. Falsafa inson borlig'i haqidagi masalalarini o'rtaga qo'yadi va ularga javob topishga harakat qilib, dunyoqarashning umumlashgan tizimini ishlab chiqadi. Ijtimoiy pedagogikaning "ijtimoiy tarbiya falsafasi" bo'limi inson va uning tarbiyasiga muayan qarashlardan kelib chiqadi. Bu qarashlarda har doim u yoki bu falsafiy asoslarni uchratsak bo'ladi.

Etika va ijtimoiy pedagogika. Etika axloqiy tasavvur va qarashlar rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini, shuningdek, u tartibga solayotgan axloqiy ong shakllarini va

ularning axloqiy faoliyatini tahlil etadi. Ijtimoiy pedagogika etika shakllantirgan tamoyillardan foydalanadi, tarbiya usullari va maqsadlarini ishlab chiqadi.

2.Sotsiologiya va ijtimoiy pedagogika. Sotsiologiya – jamiyat va ijtimoiy munosabatlarning paydo bo'lishi, rivojlanishi, faoliyat yuritishi, shakllanishi qonuniyatlari haqidagi fandir. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiylashuv muammolarini o'rgana turib, sotsiologik ma'lumotlarga murojaat etadi va ulardan o'z o'mida foydalanadi. (yosh, shahar va qishloq, dam olish, ommaviy aloqalar, yoshlar, axloq, ta'lim, jinoyatchilik, din, oila sotsiologiyasi).

Etnografiya, etnopsixologiya va ijtimoiy pedagogika. Etnografiya xalqlarning maishiy va madaniy xususiyatlarini o'rganadi. Etnopsixologiya insonlar ruhiyatining etnik xususiyatlari, milliy xarakteri, milliy o'z-o'zini anglashning shakllanish qonuniyatlari, etnik steriotiplarni o'rganuvchi bilim sohasidir. Ijtimoiy psixologiya va etnopsixologiya inson hayotining yosh davrlarga bo'linishi, etnik xususiyatlari haqidagi ma'lumotlar, etnosda ma'lum yoshdagi yoki jinsdagi insonlarning tutgan o'rnini belgilovchi omillar, ijtimoiylashuvda tarbiyaning etnik xususiyatlari va qonuniyatlarini o'rganadi.

Ijtimoiy tarbiya nazariyasini ishlab chiqishda etnografiya va etnopsixologiya ma'lumotlari ham inobatga olinadi. Etnik xususiyatlarni tarbiyaning aniq vazifa va mazmunini belgilashda, tarbiya tizimini tashkil etishda inobatga olish lozim. Shu bilan birga umuminsoniy tarbiya tamoyillariga mos keladigan, etnosda shakllangan tarbiya usullaridan shu xalq doirasining ijtimoiy tarbiya tizimida foylanish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari ijtimoiylashuv va tarbiyaning ba'zi bir etnik xususiyatlarini muayyan doirada jadallashtirish va o'rnini to'ldirish ham lozimdir.

Ijtimoiy va yosh psixologiyasi hamda ijtimoiy pedagogika. Ijtimoiy psixologiya inson va guruhlar faoliyatiga psixologik tasnif berish bilan birga insonlarni ijtimoiy guruhlariga qo'shilishlari faktini keltirib chiquvchi inson faoliyati va yurish-turish qonuniyatlarini ham ham o'rganadi. Yosh psixologiyasi inson ruhiyati dinamikasi va yosh xususiyatlarini, shuningdek shaxs rivojlanishining yoshga bog'liq omillarini ham o'rganadi. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiylashuv va viktimologiya (jinoyatshunoslik) muammolarini o'rganishda ijtimoiy tarbiya metodikasi va texnologiyasini ishlab chiqishda ijtimoiy va yosh psixologiyasi ma'lumotlaridan foydalanadi.

Shunday qilib, ijtimoiy pedagogika ilmiy tadqiqotlarning fanlararo bog'langan sohasi hisoblanadi. Uning asosmi pedagogika, pedagogika tarixi, pedagogik usullar va vositalar tashkil etadi. Shu bilan birga ijtimoiylashuv muammolari sotsiologiya fani tomonidan ham o'rganilganligi sababli ijtimoiy pedagogika ba'zi sotsiologik nazariya, usul va vositalardan ham foydalanadi. Shu o'rinda shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiy pedagogika o'zining nazariya, uslub, vosita va texnologiyalarini ham ishlab chiqmoqda.

Yuqorida bayon etilgan ma'lumotlar asosida Yu.N.Galaguzovning ta'rifiga juda yaqin turuvchi ijtimoiy pedagogikaning eng aniq ta'rifi quyidagicha:

Ijtimoiy pedagogika - shaxsning ijtimoiylashuvi qonuniyat-larini o'rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik

faoliyatning samarali usullari, texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni qo'llashga qaratilgan pedagogika sohasi.

Shuningdek, ijtimoiy pedagogikaga bola ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganadigan, mutaxassislarni ijtimoiy tarbiya va ta'lim usullari hamda texnologiyalar bilan ta'minlaydigan fan sifatida ta'rif bersak ham bo'ladi.

Ijtimoiy pedagogikaning sohalari va vazifalari. Ijtimoiy pedagogika bilim sohasi sifatida bir nechta bo'limlardan iborat. Bu bo'limlarda olingan bilimlar ijtimoiy tarbiyani ijtimoiy faoliyat turlaridan biri sifatida xarakterlashga va uni mukammallashtirish bo'yicha muayyan tavsialarni berish imkonini yaratadi.

Ijtimoiy falsafa falsafa, etika, sotsiologiya va pedagogika fanlarining to'qnashuvidan kelib chiqadi. Unda amaliy, uslubiy va dunyoqarashga oid masalalar o'rganiladi. Xususan, ijtimoiy tarbiya va uning vazifalariga ta'rif beriladi: inson obrazini muayyan tushunish asosida rivojlanish, ijtimoiylashuv va tarbiyaga nisbatan umumiy yondashuvlar ishlab chiqiladi; ijtimoiy tarbiyaning qadriyat sifatida tamoyillari ishlab chiqiladi va boshqalar.

Ijtimoiy tarbiya sotsiologiyasi ijtimoiylashuvni ijtimoiy tarbiya konteksti va ijtimoiy tarbiyani ijtimoiylashuv tarkibi sifatida o'rganadi. Olingan bilimlar ularning tarbiya salohiyatlaridan foydalanish, ijtimoiylashuv jarayonida inson rivojiga ta'sir etish mumkin bo'lgan ijobiy ta'sirlarni kuchaytirish, salbiy ta'sirni kamaytirishning usullari va yo'llarini izlab topish imkonini beradi. Umuman olganda, ijtimoiy tarbiya sotsiologiyasi tomonidan o'zlashtirilgan bilimlar jamiyatdagi tarbiyaviy kuchlarni birlashtirish yo'llarini qidirishga asos bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy tarbiya nazariyasi ijtimoiy tarbiyaning faoliyat yuritishini tavsiflaydi, tushuntiradi va bashorat qiladi. Ijtimoiy tarbiya nazariyasi ijtimoiy tarbiya filosofiyasidan kelib chiqib, ijtimoiy tarbiya sotsiologiyasi hamda viktimiologiya ma'lumotlarini inobatga olib individual, guruhli, ijtimoiy sub'ektlar nima ekanligini va ular o'zaro qanday munosabatda bo'lishlarini o'rganadi.

Ijtimoiy tarbiya psixologiyasi guruh va insonlarning ijtimoiy psixologik tavsiflari, ularning turli yoshlardagi xususiyatlari asosida ijtimoiy tarbiya sub'ektlarining o'zaro munosabati samaradorligining psixologik sharoitlarini aniqlaydi.

Ijtimoiy tarbiya metodikasi ijtimoiy tarbiyani maqsadga muvofiq tashkil qilishning yangi usullari va metodlarini ishlab chiqadi.

Ijtimoiy tarbiya menejmenti va iqtisodiyoti bir tomondan jamiyatning "inson kapitali"ga bo'lgan ehtiyojini, boshqa tomondan ijtimoiy tarbiyani tashkil qilishda foydalanishi mumkin bo'lgan jamiyatning iqtisodiy resurslarini tadqiq etadi. Bundan tashqari bu bo'limda ijtimoiy tarbiya boshqaruvi ham ko'rib chiqiladi.

Ijtimoiy pedagogika fan sohasi sifatida bir qator vazifalarga ega. A.V.Mudrik bu vazifalarni 3 guruhga ajratib ko'rsatadi: nazariy, amaliy va insonparvarlikka oid. Nazariy vazifa ijtimoiy pedagogika oid bilimlarni to'plab zamonaviy jamiyatda o'rganayotgan jarayon va hodisalarining to'liq tasvirini nazariy jihatdan

yoritib berishda namoyon bo'ladi.

Amaliy vazifalarga ijtimoiy pedagogikaning ijtimoiylashuviga tashkiliy- pedagogik va psixologik yo`nalishlardagi ta`sirini samarali takomillashtirish ishlarini aniqlash bilan bog`liq. Amaliy vazifalarga quyidagilar kiradi:

1) bola (o`smir) ongida yaxshilik, adolat, yaqinlariga, ijodga, o`zaro tushunishga muhabbatni tarbiyalash;

2) inqirozli holatlardan mustaqil chiqib ketish maqsadini qo`yish, chiqish yo`llarini aniqlash, atrofdegilar bilan muloqot qilishni o`rganish, hayot mazmuni va maqsadini aniqlash;

3) atrof-muhit, inson, uning jismoniy va ma`naviy xususiyatlari, jamiyatdagi huquq va majburiyatlarini bilishga intilishni rivojlantirish;

4) g`urur, mustaqillik, o`ziga ishonch hissini rivojlantirish;

5) bola (o`smir)da oila, maktab, tengdoshlari davrasida, ishda muomala madaniyatini oshirish. Bunda ijtimoiy pedagog o`z tarbiyalanuvchilarining yosh xususiyatlarini bilishi zarur. Shuningdek, u bolaga ijtimoiy munosabatlarning axloq va huquq normalariga suyangan holda insonlar, shaxs va jamiyat o`rtasidagi nizolarni yechishga o`rgatishi kerak. Bu vazifalar yaxshilik qilish, o`z hayotini tashkil etishga o`rgatish, o`ziga xoslik va iqtidorni tashkil qilishga rivojlantirishda o`z aksini topadi. Insonparvarlik vazifasi shaxsning rivojlanishida o`z-o`zini takomillashtirish uchun sharoitlar yaratib beruvchi, ijtimoiy pedagogik jarayonlarni mukammallashtiruvchi, qo`yilgan maqsad va vazifalarni ishlab chiqishda insoniylikka asoslanishda o`z ifodasini topadi. Zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning insonparvarligi bola va pedagog o`rtasidagi munosabatlarni qattiqqo`llik emas, o`zaro tushunishga asoslanishida ko`rinadi. Ijtimoiy pedagogning vazifasi bolaning jismoniy, axloqiy va ma`naviy kuchlarini shakllantirishida, unda jamiyat qabul qilgan xislatlarni tarbiyalashga yordam berishdan iborat.

Yu.V.Vasilkova ijtimoiy pedagogikaning asosiy tarbiyaviy, ijtimoiy-huquqiy va ijtimoiy rehabilitatsion vazifalarini ajratadi.

Tarbiyaviy vazifa bolaning jamiyatga qo`shilishi yoki uning ijtimoiylashuv jarayoni, o`quv va tarbiya jarayoniga ko`nikishida ekanligini ko`zda tutadi.

Ijtimoiy - huquqiy vazifaning asosini davlatning bolalarga g`amxo`rligi, ularning huquqiy himoyasini tashkillashtirish, muammolarini hal qilishda maslahatlar beruvchi tashkilotlar ishini takomillashtirish tashkil etadi.

Ijtimoiy rehabilitatsion vazifa – nogiron, jismoniy va ruhiy nuqsonlarga ega bolalar bilan tarbiyaviy va o`quv ishlarini olib borishdir. Bunda asosiy vazifalarni ijtimoiy pedagog bajaradi.

Shu bilan birga Yu.V.Vasil`kova vazifalarning yanada kengroq tavsiflarini ham beradi:

falokatga uchragan bola(o`smir)larga yordam ko`rsatish, inqirozdan chiqish yo`llarini topish, qiyin vaqtda qo`llab-quvvatlashi;

bola(o`smir)ni, uning holatini, oila va maktabdagi munosabatlarni o`rganishi; bolani o`rab turgan va unga ta`sir qiluvchi turli ijtimoiy sohalardagi ijtimoiy tarbiya holatining tahlili;

ijtimoiy pedagogikaning ijobiy tajribalarini tahlil qilishi, tarqatishi, targ`ib qilishga qaratishi;

u bola(o'smir) faoliyatini o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini o'qitish va o'z hayotini mustaqil tashkil qilishni bilishga qaratishi ;

ijtimoiy pedagog bola (o'smir) muammolarini hal qiluvchi, uning muammolari, huquqlariga aloqador tashkilot va mutaxassislarni birlashtirish bilan ham shug'ullanishi;

ijtimoiy tarbiyaning turli muammolarini o'rganishni tashkil qilishi, ijtimoiy pedagoglar faoliyatini tahlil qilishi lozim.

Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari. Har bir fanni shu fanning o'rganish predmetiga asoslangan bilimlar tizimi ajratib turadi. Fanning bilimlar tizimi uning tushuncha va kategoriyalarida aks etadi. Tushuncha - real olamni bilish jarayonida aks etish shakllaridan biri. Reallikning o'zgaruvchanligi va ko'p qirraliligi tufayli tushunchalar dinamik, rivojlanadigan xarakterga ega. Ular tarixiy holat va hayot sharoitlariga bog'liq ravishda o'zgaradi.

Har qanday fan rivojlanishi jarayonida tushunchalar fan kategoriyalariga birlashadi. Fan kategoriyalari shu fanda qo'llaniladigan yanada kattaroq, amaliy tushunchalardir. Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalariga olimlar "ijtimoiy pedagogik faoliyat", "ijtimoiy ta'lim" va "ijtimoiy tarbiya"ni kiritishadi.

Ijtimoiy pedagogik faoliyat va ijtimoiy ta'lim. Ijtimoiylashuv jarayonida bola jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy maqom va rol, ijtimoiy xulq-atvorning me'yor va qoidalari haqida ko'p bilimlarni o'zlashtiradi. U shuningdek, uning jamiyatga ko'nikishiga yordam beruvchi turli ko'nikma va malakalarni ham o'zlashtiradi. Bu jarayon ayniqsa bolalikda juda jadal amalga oshadi. Ma'lumki, bola besh yoshgacha uning keyingi hayotida o'z aksini topuvchi nihoyatda ko'p bilimlarni oladi.

Bolalar ijtimoiylashuvining ajralib turuvchi xususiyati shuki, bola jamiyat ilgari surayotgan yurish-turish me'yorlariga baho berishi va nazorat qilishi qiyin. U bularni faqat o'zlashtirib boradi. Shuning uchun bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida ota-onalar, qarindoshlar, ular bilan ishlayotgan mutaxassislarning (psixolog, shifokor, pedagoglar, "agent"lar) ta'siri katta bo'lib, bolalarni hayotda zarur ijtimoiy bilimlarni ertaroq va yaxshiroq o'zlashtirishlari, ularni hayotda qo'llashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir. Buning ijtimoiy pedagogika bilan bog'liqligi shundaki, maktab yoki boshqa ta'lim muassasida ta'lim olish jarayonida ma'lumki bola avvalo akademik bilimlarni o'zlashtiradi. Biroq shu bilan bir paytda u muayyan tizimlashgan ijtimoiy bilim, ko'nikma va malakalarni qo'lga kiritadi. Bu bilim, ko'nikma va malakalar ijtimoiylashuv jarayonida bolaga maxsus yordam kerak bo'lganda juda zarur bo'ladi.

Bolaning ijtimoiylashuviga yordam beradigan ijtimoiy bilimlarni bolaga yetkazish, unda ijtimoiy malaka va ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni ijtimoiy ta'lim deyiladi.

Tarbiya va ijtimoiy tarbiya. Tarbiya pedagogikaning asosiy ob'ekti sifatida pedagogikaning rivojlanish tarixi mobaynida olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Shu bilan birga "tarbiya" tushunchasining mazmuni amaliy ahamiyatga ega. Chunki bu tushuncha pedagogik faoliyatning vazifa va maqsadlariga asosiy yondashuvlarni belgilaydi.

Boshqa tomondan tarbiya ijtimoiy hayotning doimiy va umumiy kategoriyasidir. Tarbiyaning ijtimoiy qamrovi uning lug'aviy ma'nosidan ancha kengdir.

Ijtimoiy tarbiyani insonning qobiliyati, bilimi, yurish-turish namunasi, qadriyatlar u yashayotgan jamiyatga munosabatidan iborat imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beruvchi, maxsus tarbiya tashkilotlarida amalga oshiriladigan jarayon sifatida ko'rib chiqish lozim.

Boshqacha aytganda, ijtimoiy tarbiyaning maqsadi insonni ijobiy rivojlanishga qaratilgan sharoitlar yaratish jarayoniga yo'naltirishdir. Bu sharoitlar individual va guruhiiy sub'ektlarning uchta o'zaro bog'liq va shu paytning o'zida mazmuni, shakli, usuli jihatidan nisbatan mustaqil bo'lgan jarayonlarni qamrab oladi: bolalar, o'smirlar, o'spirinlar ijtimoiy tajribasini tashkil qilish, ularning ta'lim olishlarini ta'minlash, ularga individual yordam ko'rsatish.

Ijtimoiy tajribani tashkil qilish guruh (jamoal)larning maishiy va hayotiy faoliyatini tashkil qilish, guruhdagi o'z-o'zini boshqarish

faoliyatini rag'batlantirish va norasmiy mikrogruphlarga ta'sir etish orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy tajriba keng ma'noda turli ko'nikma va malakalar, bilim va fikrlash usullari, yurish-turish me'yor va stereotiplari,

qadriyatlar, odamlar bilan munosabatga kirishish tajribasi, moslashish tajribasi, shuningdek o'z-o'zini

anglash, o'z-o'zini belgilash yig'indisidir.

Ta'lim o'z ichiga quyidagilarni oladi: uzluksiz tizimli ta'lim (rasmiiy ta'lim), madaniyatni targ'ib qilish va tarqatish, o'z-o'zini shakllantirishga va mustaqil ta'lim olishga yo'naltirish.

Individual yordam insonga muammolarni hal qilishda, o'z-o'zini rivojlantirishda, jamiyatdagi mavqei, o'rnini yuksaltirishda yordam berishda namoyon bo'ladi. Individual yordam boshqa insonlarning ehtiyojlarini qondirishga zarur bo'lgan bilim, malakalarni o'zlashtirishga insonga ongli yordam berish, insonning o'z qadrini bilishi, o'z-o'zini anglash, oila, guruh, jamiyatga mansubligi hissini rivojlantirishdir.

Tabiiyki, ijtimoiy tajriba ta'lim va individual yordamning usul, shakl, mazmuni, xarakter, jadalligi bevosita tarbiyalanuvchilarning yoshi, jinsi, qaysi kasb egasi ekanligi ularning va ijtimoiy-madaniy mansubligiga bog'liq. Bu jihatlardan turli ta'lim muassasalari va tashkilotlari farqlanadi. Farqlar ham tashkilot turiga, ham unda faoliyat yuritadigan pedagoglarning o'z faoliyatlarida amalga oshirayotgan ishlariga bog'liq.

Ijtimoiy tarbiya jarayonidagi o'zaro munosabat uning sub'ektlari orasidagi axborot, faoliyat usullari, qadriyatlar almashuvidir. Bunaqa munosabat ijtimoiy jihatdan tabaqalashgan, alohida ko'rinishga ega. Chunki o'zaro munosabatning aniq ishtirokchilari muayyan etnik, ijtimoiy va ijtimoiy psixologik guruhlar vakili bo'la turib, o'z munosabatlarida u yoki bu darajada ular niansub gruphlarga tegishli ijtimoiy yurish-turishni amalga oshirishadi.

Umuman olganda, o'zaro munosabat tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilarning, birgalikdagi faoliyati, uning mazmuni, xakteri, tarbiyaviy samaradorligi, unda kimlar ishtirok etishi va ular o'zlarini qay darajada shaxs deb hisoblashiga bog'liq.

O'zaro munosabat jarayonida amalga oshirilayotgan ijtimoiy tarbiya insonning ijobiy ijtimoiy, ma'naviy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishda qulay sharoitlar yaratadi.

Adabiyotlar:

1. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T...: O'qituvchi 2013y.
2. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
3. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
4. J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006
5. Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006
6. Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.
7. O.Xasanboeva va bos'hq. Oila pedagogikasi. T.: "Aloqachi", 2007 y. 8. "Bolangiz maktabga tayyormi?" metodik qo'llanma. T.; 2001.
9. Xasanboeva O.U. va bos'hqalar. "Oilada barkamol axqlod tarbiyasi" T., 2010 y
10. F.Qodirova, S'h.Tos'hpo'latova, M.Agzamova. "Maktabgacha pedagogika".-T., "Ma'naviyat". 2013

10- mavzu Pedagogning bolalarning ijtimoiylashuvidagi roli. Tarbiyachi shaxsida ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish metodlari. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining bolalar bilan ijtimoiy faoliyatdagi o'rni.

Reja:

1. Ijtimoiylashtirish – bolalar tomonidan guruhda ijtimoiy xulq-atvor me'yorlarining o'zlashtirilishi, qabul qilinishi va rioya etilishiga rahbarlik, bolalarning ijtimoiylashuvi sohaslarini o'rganish va kengaytirish: dam olish vaqtlari, bayramlarni tashkil etishning texnologiyalari.
2. Tarbiyachi shaxsida ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishga oid kasbiy kompetentlikni rivojlantirish.
3. Ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyachining kreativ yondashuvi

Tayanch iboralar: xulq-atvor me'yorlarining o'zlashtirilishi, qabul qilinishi va rioya etilishiga rahbarlik, bolalarning ijtimoiylashuvi sohaslarini o'rganish va kengaytirish. Shaxsning ijtimoiy moslashuvi hayotning birinchi yillaridan boshlanadi, ya'ni aynan bolalikda har bir inson dunyoning o'ziga xos rasmini yaratishni boshlaydi, umuman olganda, u yashayotgan jamiyat, hayotni qurish tamoyillari to'g'risida o'z g'oyasi shakllana boshlaydi. Boshqacha qilib aytganda, bolalik davri shaxsni ijtimoiylashtirish jarayonida birinchi qadamdir. Bolani ijtimoiylashtirishning ajralmas qismi bu tarbiya. Aynan tarbiya natijasida bolaning jamiyatga integratsiyalashuvining tabiiy jarayoni, "insoniyat madaniyatiga o'sishi" (L. S. Vygotskiy)), ya'ni uning ijtimoiylashuvi. Ta'lim-bu ma'lum bir dunyoqarash va xulq-atvorni rivojlantirish, inson shaxsiyatining uyg'un rivojlanishi. Ta'lim bolaning jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat, estetik rivojlanishini ta'minlaydi. Maktabgacha bolalik-bu inson hayotidagi noyob davr, bu erda sog'liq shakllanadi, bolaning shaxsiyati rivojlanadi. Bu yoshda

bola atrofidagi kattalarga — ota-onalar va tarbiyachilarga to'liq bog'liqdir. Uning keyingi fuqarolik pozitsiyasi atrofidagi jamiyatda chaqaloqning rivojlanishi uchun qanday sharoitlarga bog'liq. Maktabgacha yoshdagi bola uchun birinchi ijtimoiylashuv instituti-bu bolalar bog'chasi. Bu erda bola boshqa odamlarning kattalar bilan birinchi tajribasini oladi, tengdoshlar guruhi bilan muloqot qilishni o'rganadi. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi asosiy vazifalardan biri har bir tarbiyalanuvchi uchun ijtimoiy va farovon muhitni yaratishdir. Asosiy maqsadlardan biri bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuviga hissa qo'shishdir. Shunday qilib, ijtimoiylashuv instituti sifatida maktabgacha ta'lim muassasasining ta'lim va tarbiya dasturi tizimi bolalarni yosh davrda tarbiyalash va o'qitishda kompleks yondashuv tamoyillariga asoslanishi kerak. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi o'quv jarayonining maqsadi bolani intellektual va jismoniy rivojlanishning uyg'un kombinatsiyasi asosida har tomonlama o'qitish, bolalarda ijtimoiy aloqalarni shakllantirish va rivojlanayotgan ta'lim va tarbiya sharoitida birgalikda harakat qilish qobiliyatidir. Bolalar bog'chasida maqsadli, ijobiy va ma'naviy-qiyamat yo'nalishlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratish jarayonida inson tarbiyalanadi. Bolalar bog'chasidagi tarbiyachi bolani to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish orqali unga yordam bera olishi kerak. U bolalarning tashabbusini bostirishga emas, balki yo'naltirishga intilishi kerak; ularning jamoatchilik fikrini rivojlantirish, bolalarning o'zini o'zi boshqarishini rivojlantirish. Kollektiv faoliyat shaxsni tarbiyalash va ijtimoiylashtirishning asosiy shakllaridan biridir. Bu muhim jamoat ishlarini bajarish, qo'shma mashg'ulotlar, mehnat, o'yin. Bolaning yosh xususiyatlarini tahlil qilib, biz bolalikdan bolaning ijtimoiy fazilatlarini va ehtiyojlarini shakllantirish va rivojlantirish zarurligini ko'ramiz: bilimga qiziqish, tabiatga muhabbat, jamoada yashash qobiliyati, uning manfaatlarini hisobga olish, ularni qadrlash. Ushbu jarayon o'yin tufayli amalga oshirilishi mumkin. Axir, o'yin bolalar tomonidan eng ko'p o'rganilgan faoliyat sifatida bolalarni hayotiy faoliyatga jalb qilish vositasi, qiziqishni rivojlantirish vositasi, passiv bolalarning pozitsiyasini o'zgartirish, bolalarni faollashtirish, ularni ijtimoiy dunyoga moslashtirish usuli sifatida ishlatilishi mumkin. O'yin shakli bolalarga kognitiv faoliyatga qo'shilishga yordam beradi, shaxsni ko'p qirrali ochib berishga, uning qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi va bolalarni birlashtiradi. O'yin faoliyati o'zaro yordam, vazminlik me'yorlarini o'zlashtirishga yordam beradi, bolaning shaxsiyatining rivojlanishiga ta'sir qiladi, intellektual, ma'naviy, axloqiy, estetik, mehnat fazilatlarini rivojlantiradi va umuman shaxsni shakllantiradi. Darhaqiqat, o'yin orqali bolaga haqiqiy hayotda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan hayotiy vaziyatlarni modellashtirish, tahlil qilish va yo'qotish imkoniyati beriladi. Bu kelajakdagi hayotning o'ziga xos "mashqlari". Aynan o'yin faoliyati orqali bolalar ijtimoiy tajribani o'zlashtiradilar, muloqot qobiliyatlarini va tengdoshlari bilan munosabatlarni o'rnatish ko'nikmalarini yaxshilaydilar. Shunday qilib, yuqori ma'naviy tartib ehtiyojlarini o'z-o'zini harakatlantirish, masalan, bilimga, san'atga, ijodga, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarga erishishga bo'lgan ehtiyoj inson shaxsiyatini to'liq shakllantirish uchun zarurdir. Bundan tashqari, inson qobiliyatlarining faol ishlashini ta'minlaydigan ushbu ehtiyojlarning o'sishining yo'qligi, albatta, avval shaxsning turg'unligiga, so'ngra uning parchalanishiga olib

keladi. Aksincha, insonning ma'naviy ehtiyojlarini rivojlantirish bilan uning faoliyatini ichki rag'batlantirish va uning shaxsiyatini doimiy ravishda takomillashtirish, uning ijtimoiylashuvi muammosi hal qilinadi. Ma'lumki, bolalik-bu inson hayotidagi noyob davr, aynan shu vaqtda sog'liq shakllanadi, shaxs shakllanadi. Bolalik tajribasi asosan insonning kattalar hayotini belgilaydi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning shakllanishi asosan oila ta'siri ostida sodir bo'ladi va oiladagi munosabatlarning xususiyatlariga ham, aloqa uslubiga ham bog'liq. Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar va muloqotning o'ziga xos xususiyatlari psixologik muhitni yaratadi, bu oilaning ta'lim imkoniyatlarini belgilaydi, bolaga maqsadli ta'lim omillari bilan bir qatorda ta'sir qiladi. Oilaviy tarbiya turi oilada uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlar turiga qarab belgilanadi. Hozirgi vaqtda bolalar bog'chasi va oila o'rtasidagi hamkorlikning yangi usullarini izlash davom etmoqda, olimlarning tadqiqotlarida ham, bolalar bog'chasi amaliyotida ham ota — onalar bilan hamkorlik qilishning yangi yondashuvlari ishlab chiqilmoqda, ular ikkita tizim-bolalar bog'chasi va oila, bolalar bog'chasi va oila o'rtasidagi munosabatlarga asoslangan. Yondashuvlarning mohiyati jamiyatning har bir a'zosining qiziqishlari va xususiyatlarini, uning huquq va majburiyatlarini hisobga olgan holda, bolalar va kattalarning shaxsiyatini rivojlantirish uchun maktabgacha ta'lim muassasalari va oilaning sa'y-harakatlarini birlashtirishdan iborat. Ma'lumki, bolalik-bu inson hayotidagi noyob davr, aynan shu vaqtda sog'liq shakllanadi, shaxs shakllanadi. Bolalik tajribasi asosan insonning kattalar hayotini belgilaydi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning shakllanishi asosan oila ta'siri ostida sodir bo'ladi va oiladagi munosabatlarning xususiyatlariga ham, aloqa uslubiga ham bog'liq. Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar va muloqotning o'ziga xos xususiyatlari psixologik muhitni yaratadi, bu oilaning ta'lim imkoniyatlarini belgilaydi, bolaga maqsadli ta'lim omillari bilan bir qatorda ta'sir qiladi. Oilaviy tarbiya turi oilada uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlar turiga qarab belgilanadi. Hozirgi vaqtda bolalar bog'chasi va oila o'rtasidagi hamkorlikning yangi usullarini izlash davom etmoqda, olimlarning tadqiqotlarida ham, bolalar bog'chasi amaliyotida ham ota — onalar bilan hamkorlik qilishning yangi yondashuvlari ishlab chiqilmoqda, ular ikkita tizim-bolalar bog'chasi va oila, bolalar bog'chasi va oila o'rtasidagi munosabatlarga asoslangan. Yondashuvlarning mohiyati jamiyatning har bir a'zosining qiziqishlari va xususiyatlarini, uning huquq va majburiyatlarini hisobga olgan holda, bolalar va kattalarning shaxsiyatini rivojlantirish uchun maktabgacha ta'lim muassasalari va oilaning sa'y-harakatlarini birlashtirishdan iborat. Bugungi kunda zamonaviy ota — onalar yordamga muhtoj, chunki psixologiya va pedagogika bo'yicha bilimlarning etishmasligi xatolarga, tushunmovchiliklarga va shuning uchun ta'limning natijasizligiga olib keladi. Shuning uchun tarbiyachilar jamoasining asosiy sa'y-harakatlari ota-onalarning pedagogik madaniyati darajasini oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Tarbiyachilar, tarbiyachilar va ota-onalar bolani ijtimoiylashtirishning yaxlit jarayoni doirasida sherik sifatida qaralishi kerak. Bu tomonlarning tengligi, o'zaro hurmat, yuqori darajadagi bag'rikenglik, xayrixohlik va hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirishga qiziqishni anglatadi erta yosh inson hayotining eng muhim davri bo'lib, unda insonning keyingi rivojlanishini belgilaydigan eng asosiy

qobiliyatlar shakllanadi. Ushbu davrda kognitiv faoliyat, dunyoga ishonch, o'ziga ishonch, odamlarga do'stona munosabat, ijodiy imkoniyatlar, umumiy hayot faoliyati va boshqalar kabi asosiy fazilatlar shakllanadi. Biroq, bu fazilatlar va qobiliyatlar fiziologik Kamolot natijasida avtomatik ravishda paydo bo'lmaydi.

XXI asr muammolari orasida, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvi alohida o'rin tutadi. "Ijtimoiylashuv-bu umr bo'yi davom etadigan doimiy jarayon.

Tadqiqot gipotezasi quyidagicha shakllantirildi:

1. Bolaning ijtimoiylashuvi ko'p jihatdan uning hayotiy faoliyatini tashkil etish darajasiga bog'liq.

2. Bolani ijtimoiylashtirishga qaratilgan omillar bolaning shaxsiyatining uyushgan shakllanishini belgilaydi Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanilgan: tegishli adabiyotlarni tahlil qilish, maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatini tahlil qilish, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarini so'roq qilish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish va uni turli yondashuvlar nuqtai nazaridan baholashdan iborat.

Ta'lim tizimidagi yutuqlar jamiyatning qaysi yo'nalishda va qanday rivojlanishiga bog'liq bo'lib, unda bolalar va yoshlarning ijtimoiylashuvi tarbiyachilarning diqqat markazida bo'ladi, chunki yosh avlodning ijtimoiylashuvi, yoshligidan boshlab, butun davrni qanrab oladi. balog'at yoshiga qadar va shaxsmi shakllantirish jarayonini ta'minlaydi. Bolalarning ijtimoiylashuvida to'g'ri psixologik tayyorgarlik muhim rol o'ynaydi, bu esa aqlli tarbiyalanuvchini maktabga o'tkazadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'limning ajralmas qismi sifatida psixologik xizmat birinchi o'ringa chiqadi, inson omillari, axloqiy fazilatlar va bolalar va yoshlarning ichki dunyosiga alohida e'tibor beriladi. Agar so'nggi paytgacha bolalar ta'lim ob'ekti hisoblangan bo'lsa, ota-onalar va tarbiyachilar ularda qanday fazilatlarini rivojlantirish to'g'risida qaror qabul qildilar va aniqladilar, endi ta'lim jarayonida bolaning qobiliyatlari, individual fazilatlarini, moyilligi, qiziqishlari doirasi va ehtiyojlari hisobga olinadi.

Ijtimoiylashuv jarayonida bag'rikenglik, sinergiya, raqobatbardoshlik, tavakkal qilish, erkin fikrlash qobiliyati va psixologiya bilan uzviy bog'liq bo'lgan boshqa fazilatlar ham shakllanadi. Agar bolalarning jismoniy rivojlanishi ovqatlanish, jismoniy faoliyat va g'iyenaga bog'liq bo'lsa, unda ruhiy salomatlik ruhiy holat, bolalarning xatti-harakatlarini taribga solish, bolalarning ijtimoiylashuvida muhim rol o'ynaydigan xarakterni shakllantirish bilan tavsiflanadi. Ijtimoiylashuv bolaning o'z xalqining ijtimoiy me'yorlari, ko'nikmalari, madaniy qadriyatlari, urf-odatlarini va urf-odatlarini, u tegishli bo'lgan jamiyatning xulq-atvor namunalarini o'zlashtirish jarayoniga yordam beradi. Bolaning ijtimoiylashuvida oila katta ahamiyatga ega. Aynan oilada atrofdagi dunyo, odamlar, jamiyat, qadriyatlar va xulq-atvor normalari haqidagi g'oyalar yotadi. Oilada hayot bilan tabiiy tanishish mavjud. Hayotning birinchi yillaridan boshlab bola oila a'zolarining munosabatlarini, axloqiy qadriyatlarini, ota-onalarning atrofdagi voqelikka va odamlarga bo'lgan munosabatini o'zlashtiradi. Kelajakda u o'z tajribasi bilan bolalar bog'chasiga kiradi. Bolalar katta jamoada va yangi muhitda yangi qoidalarga muvofiq harakat qilishlari kerak. "Jamiyatning turli guruhlariga mansub bolalar tengdoshlari bilan munosabatlarga

kirishadi va qarama-qarshiliklarga duch kelishadi. Masalan, agar oilada o'zaro yordam insonning ijobiy xususiyati sifatida baholansa, u maktabda raqobatdosh tizimda bo'ladi. Bu erda bola turli odamlarning ta'sirini qabul qiladi va bu muhitga moslashishga harakat qiladi. Yoshi bilan u bu qarama-qarshiliklarni ko'radi va ularni tahlil qiladi. Ushbu qarama-qarshiliklarni hal qilishga harakat qilib, u o'zining qiymat shkalasini yaratadi. Bularning barchasi shaxsga o'z shaxsiyatini aniq aniqlash, hayot rejasini tuzish, jamiyatning faol a'zosi bo'lish imkoniyatini beradi"

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, bolalar o'z tarbiyachilarining ta'siri ostida o'zlarining o'xshash harakatlarini rivojlantiradilar. Bunday tarbiya natijasida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan jamiyat a'zolari o'rniga o'xshash fazilatlar, odob-axloq va hukmlarga ega odamlar guruhlarini paydo bo'ladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, biz maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisining vazifalari quyidagilardan iborat degan xulosaga keldik:

bolalarga tushuncha bilan munosabatda bo'ling;

- guruhda do'stona muhit yaratish;
- har bir bolaning qiziqishlari va moyilliklarini aniqlash va ularni rivojlantirish;
- har qanday faoliyatga ijodiy munosabat uchun sharoit yaratish;
- bolalarning muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizliklariga do'stona munosabatda bo'lish;
- bolaning ichki dunyosini turli taassurotlar bilan boyitish;
- bolalar bilan "teng sharoitda" muloqot qilish, ularning fikri bilan hisoblash, tanqiddan qochish;
- zamonaviy talablarni hisobga olgan holda ta'lim va tarbiya ishlarini qurish;
- bolaning individual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun sharoit yaratish va ta'minlash.

Shu bilan birga, maktabgacha tarbiya muassasalari tarbiyachilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, tarbiyachilar duch keladigan qiyinchiliklar aniqlandi:

- guruhdagi bolalar soning ko'pligi;
- bolalarni tarbiyalash va o'qitish masalalarida ota-onalar va maktabgacha tarbiya muassasasi xodimlarining qiziqishlari, yondashuvlari va qarashlarining nomuvofiqligi;

muammoli bolalarning mavjudligi va ular bilan muloqot qilishda qiyinchilik;

- tarbiyachilarning bolalarga nisbatan sezgirliigi, sabr-toqati va e'tiborining yo'qligi;
- ota-onalarning o'z vazifalarini tushunmasligi;
- bolaning muammolarini hal qilish uchun bo'sh vaqt etishmasligi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolaning ijtimoiylashuvi tarbiyachining bilim darajasi va pedagogik vakolatlari bilan chambarchas bog'liq, shuningdek, ota-onalarning bolalar bog'chasi xodimlari bilan munosabatlariga bog'liq.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni ijtimoiylashtirish uchun quyidagi omillarni hisobga olish kerak:

1. Genetik irsiyat.
2. Rivojlanayotgan muhit.
3. Qulay ijtimoiy muhit.

4. Odamlar bilan muloqot qilish zarurati.

5. Turli tadbirlarda ishtirok etishni ta'minlaydigan motivatsiya.

Tegishli adabiyotlarni tahlil qilish, shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarining bolalarni ijtimoiylashtirish bo'yicha ish tajribasini o'rganish va umumlashtirish natijasida biz tarbiyachi bolalarni ijtimoiylashtirish dasturini yaratishi mumkin degan xulosaga keldik. Ushbu dastur quyidagi usul va usullarni o'z ichiga oladi:

Ta'limiy o'yinlari.

2. Bolalarni adabiyot (ertaklar, hikoyalar), boshqa xalqlarning madaniyati bilan tanishtirish va ularni ona adabiyoti bilan taqqoslash.

3. Vazifalar va mashqlarni guruhli hal qilish.

4. Treninglar o'tkazish.

5. Psixo-gimnastikani o'tkazish.

6. Rasm chizish.

7. Bolalar bilan suhbatlar.

Ushbu usullar va texnikalar bolaning ijtimoiy fazilatlarini rivojlantirishga ta'sir qiladi, masalan, hamkorlik, empatiya, aks ettirish va boshqalar.

"O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim "Ilk qadam" davlat dasturida maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish sohasidan biri "Ijtimoiy-hissiy rivojlanish" dir. Bu erda ta'kidlanishicha, bola hissiy kayfiyatini o'zi yashaydigan ijtimoiy muhit me'yorlari asosida tartibga soladi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish orqali bolalarga odamlarga ijobiy munosabat, xayrixohlik, g'amxo'rlik, o'zaro yordam, hamdardlik va boshqalar kabi fazilatlar singdiriladi. Bolalar o'yin, mehnat, amaliy faoliyat va jamoada o'zini tutish ko'nikmalari va qoidalarini o'zlashtiradilar. Aloqa yordamida shaxslararo aloqalar, o'zaro ta'sir va o'zaro tushunish ta'minlanadi. Muloqot bolani ijtimoiy shaxs sifatida shakllantirishning asosiy vositasiga aylanadi. Natijada, bola quyidagi ko'nikma va ko'nikmalarni egallaydi:

ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarga munosabatini bildiradi;

- odamlarga hurmat va bag'rikenglik ko'rsatadi;

- yoshlar, tengdoshlar va kattalar bilan o'zaro aloqa o'rnatadi;

- tashabbus ko'rsatmoqda;

- ijtimoiy me'yorlarni o'rganadi va ularni xatti-harakatlarida kuzatib boradi;

- o'z-o'zini bilish qobiliyatini namoyish etadi

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvida ota-onalarning ushbu sohadagi ta'limi bog'liq bo'lgan tarbiyachilarning malakasi va kasbiy mahorati katta rol o'ynaydi. Ular ota-onalar uchun treninglar, munozaralar, seminar-seminarlar, davra suhbatlari, tajriba almashish va h.k. shuningdek, tarbiyachilar va ota-onalar uchun ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishning mohiyatini va uni maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshirish usullarini ochib beradigan uslubiy tavsiyalar nashr etiladi. Boshlang'ich tarbiyachilar uchun o'ziga ishonchni shakllantirish uchun psixologik moslashish uchun sharoitlar yaratiladi. Bunday sharoitda ular qilgan ishlarining samaradorligini tekshiradilar va yangi tadbirlar stsenariylarini tayyorlaydilar, bu jarayonda bolalarning, tarbiyachilarning va ota-onalarning ufqлари kengayadi. O'z-o'zini tarbiyalash, introspeksiya qilish va ushbu sohadagi istiqbolni aniqlash orqali tarbiyachilar takomillashtirilmoqda, ular yangi g'oyalarga ega va asta-

sekin ushbu ish bilan bog'lanib qolmoqdalar. Ota-onalarning tarbiyachilar jamoasi a'zolari bilan munosabatlari ko'p jihatdan tarbiyachilarning bolalar va ota-onalar bilan muvaffaqiyatli ishlashiga bog'liq. Ular tarbiyachilarga ishonishadi va qiyin vaziyatlarda ularga murojaat qilishadi. Shunday qilib, ota-onalar va tarbiyachilar o'rtasidagi munosabatlarning madaniy darajasi oshadi. Tarbiyachilar ular uchun yaqin odamga aylanadi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, bolalar shaxsiyatining har tomonlama rivojlanishi maktabgacha ta'lim muassasasining oila bilan birligini talab qiladi. Aynan oilada bolalar ota-onalarning munosabatlarini, kattalarga hurmatni, kichiklarga g'amxo'rlik qilishni, oilada ularning axloqiy fazilatlarini va fe'l-atvorini shakllantirishni, hayotiy qarashlarni shakllantirishni ko'rishadi. Shuning uchun tarbiyachilarning kasbiy faoliyati uchun tarbiyachilarning ota-onalari bilan tizimli ishi (individual va jamoaviy) juda muhimdir.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolaning ijtimoiylashuvi tarbiyachining bolalarning psixologik va yosh xususiyatlari, ota-onalar va tarbiyachilarning o'zaro munosabatlari, turli xil faoliyat turlarida ishtirok etishni ta'minlaydigan motivatsiya, bolalar uchun yaratilgan sharoitlar, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan usullarga bog'liq.

Oila-bu bolaning birinchi ijtimoiy instituti. Hayotdagi oila qaysi turdagi yoki turdagi bo'lishidan qat'i nazar, bola juda katta ahamiyatga ega. Oila ham ijobiy, ham ijobiy harakat qilishi mumkin ta'limning salbiy omili. Ijobiy tomoni shundaki, hech kim, unga yaqin odamlardan tashqari, u unga yaxshiroq munosabatda bo'lmaydi va shu bilan birga, boshqa hech qanday ijtimoiy institut unga shunchalik zarar etkaza olmaydi, oila qancha qila oladi.

Tadqiqot jarayonida biz maktabgacha ta'lim muassasasi degan xulosaga keldik ta'lim tashkiloti ijtimoiy institut sifatida qaror qabul qilishga chaqiriladi bolaning sog'lig'ini himoya qilish, uni ta'minlash uchun bir qator vazifalar intellektual, aqliy va jismoniy rivojlanish. Maktabgacha

ta'lim tashkiloti ijtimoiy institut sifatida quyidagilarni ta'minlashga qaratilgan sifatli maktabgacha ta'lim olish huquqi. Biz shakllar, usullar, vositalar va yo'nalishlarni o'rganib chiqdik maktabgacha ta'limdagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat tashkilotlar. Quyidagi xulosa chiqarildi: shakllar, usullarni to'g'ri tanlashdan va mablag'lar oila bilan ijtimoiy va pedagogik faoliyatning mazmuniga bog'liq maktabgacha ta'lim tashkilotidagi turli yo'nalishlarda.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti quyidagi shakllardan foydalanadi oila bilan ijtimoiy-pedagogik faoliyat, qanday: so'rovnoma ota-onalar; ota-onalar uchrashuvlari; ishonch qutisi va sharhlar kitobi; tashrif bolaning oilalari; ma'ruzalar; stendlarda axborot va vizual ma'lumotlar;

tavsiyalar; papkalar-harakatlar; maslahatlar; mini-kutubxonalar; ijtimoiy-pedagogik usullar bilan individual suhbatlar va boshqalar maktabgacha ta'lim tashkilotida oila bilan olib boriladigan tadbirlar: kuzatuv; so'rov usullari; so'rovnoma; oilani o'rganish; suhbatlar; maslahat; ma'ruzalar; anketalar; seminarlar; seminarlar.

Vositalar bilan maktabgacha ta'limning ijtimoiy-pedagogik faoliyati oila bilan tashkilotlar: anketa; o'yin, tabiat, san'at asarlari, kitoblar, ommaviy axborot vositalari, musobaqalar.

Ijtimoiy-pedagogik faoliyatning bir qator yo'nalishlari mavjud maktabgacha ta'lim muassasasidagi oila: aniqlash uchun ijtimoiy-pedagogik tadqiqot barcha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va shaxsiy muammolari; bola huquqlarini ijtimoiy pedagogik himoya qilish; ijtimoiy va pedagogik ta'minlash bolaning shaxsini shakllantirishda oilani qo'llab-quvvatlash; ijtimoiy pedagogik maslahat; ijtimoiy-pedagogik profilaktika, tuzatish va reabilitatsiya; tashkiliy va uslubiy faoliyat.

So'rov natijalariga ko'ra, shunday oilalar bor degan xulosaga kelishimiz mumkin psixologik va pedagogik xarakterdagi muammolar ustunlik qiladi. Ota-onalar ular bolalarni tarbiyalash, rivojlantirish va o'qitishda bilim etishmasligini his qilishadi, shuningdek bolalarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilish uchun vaqt etishmasligi. Bunday oilalarning 30 foizi. Va shuningdek ko'pgina oilalarda tibbiy muammolar ustunlik qiladi-10%; bolalar ular surunkali kasalliklarga ega, ko'pincha immunitet zaiflashadi, ular ko'pincha ular shamollashdan aziyat chekishadi. Shuningdek, oilalarda ijtimoiy huquqiy muammo mavjud. Bu bolaning huquqlari va manfaatlarini bilmaslikdan kelib chiqadi. Ota – onalarda huquqiy madaniyatning etishmasligi 5% ni tashkil qiladi.

Tadqiqotimiz maqsadiga erishish uchun bolalar bog'chasining ijtimoiy pedagogik faoliyatini tahlil qilgandan so'ng qisman ishlab chiqilgan ijtimoiy-pedagogik tadbirlar majmuasi sinovdan o'tkazildi maktabgacha ta'lim tashkilotining oila bilan faoliyati.

Kompleks tadbirlar ijtimoiy-pedagogik faoliyat yo'nalishlaridan iborat:

ijtimoiy-pedagogik tadqiqotlar;

ijtimoiy-pedagogik himoya bola huquqlari;

ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashni ta'minlash;

ijtimoiy-pedagogik maslahat;

ijtimoiy-pedagogik profilaktika, tuzatish va reabilitatsiya;

tashkiliy va uslubiy faoliyat.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining ijtimoiy pedagogik faoliyati bo'yicha chora-tadbirlar majmuini qisman sinovdan o'tkazgandan so'ng oila oilalarni qayta so'roq qildi. Natijalar bo'yicha takroriy anketani xulosa qilish mumkinki, oilalar soni turli muammolar aniqlangan 45% ga kamaydi.

Shunday qilib, tadqiqot maqsadiga erishildi, vazifalar hal qilindi, gipoteza tasdiqlandi.

Adabiyotlar:

1.N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. T.: O'qituvchi 2013y.

2.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006

3.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006

4.J. Xasanboev. Pedagogika.T., "Fan", 2006

5.Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006

6.Xasanboeva.O.U.va bos'hqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T.,

«Ilm ziyu», 2006.

Z. J. BOZOROVA

BOLALARNING IJTIMOIIY MOSLASHUVI

O'QUV QO'LLANMA

Muharrir: O.Abdullayev

Dizayner: J.Kabulov

“OMADBEK PRINT NUMBER ONE” MChJ

Andijon shaxri, Boburshoh ko'chasi, 39 a uy.

Nashriyot litsenziya raqami: № 156677.

2023-yil 7-noyabrda berilgan.

+99899 906 90 71

Bosmaxonaga 2024-yil 16-mayda berildi. Bosishga
2024-yil 22-Mayda ruxsat etildi. Bichimi 84x108 1/16.
Hajmi 5,1 bosma taboq. Times New Roman garniturası,
ofset qog'ozı, ofset usulıda chop etıldı.
Buyurtma 76 Adadı 50 dona.

“OMADBEK PRINT NUMBER ONE” MChJ bosmaxonasıda chop etıldı.

Andijon shahar Boburshoh ko'chasi, 39 a uy.

O'zbekiston Respublikası Prezidenti Adminstratsiyası
huzurıdagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar

agentligining 12.07.2019 dagı 12-3971. raqamli guvoohnomasi.

